ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

XVIII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕНЬ В НАУКОВІЙ ТА ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

19-20 квітня 2026 року

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ
XVIII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕНЬ В НАУКОВІЙ ТА ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

19-20 квітня 2026 року

Львів
2026

УДК 005
ББК 94.3(0)

Пріоритетні напрями досліджень в науковій та освітній діяльності: матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 19-20 квітня 2026 року. – Львів: Львівський науковий форум, 2026. – 117 с.

У даному збірнику представлені тези доповідей учасників XVIII Міжнародної науково-практичної конференції «Пріоритетні напрями досліджень в науковій та освітній діяльності», організованої Львівським науковим форумом. Висвітлюються пріоритетні напрями досліджень в науковій та освітній діяльності розглядаються сучасні наукові дискусії різних наукових напрямів.

Збірник призначений для студентів, здобувачів наукових ступенів, науковців та практиків.

Всі матеріали представлені в авторській редакції. Автори несуть безпосередню відповідальність за повноту, їх цілісність та дотримання норм академічної доброчесності.

Львівський науковий форум, 2026

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ 5

Галан Л.В., Гогілаурі Г.Н., Солоненко О.В. УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ 5

Західна О.Р., Гаврилів О.І. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 7

Кризина Ф.Л., Західна О.Р. ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА БЮДЖЕТНУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ 13

Русінова В.С. УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ РИЗИКАМИ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ 17

МЕДИЧНІ НАУКИ 23

Галабурда А.І. ЗАСТОСУВАННЯ КОРОТКИХ ПРОТЕЗІВ (STUBBY PROSTHESES) У ФІЗИЧНІЙ ТЕРАПІЇ ПАЦІЄНТІВ З БІЛАТЕРАЛЬНОЮ ТРАНСФЕМОРАЛЬНОЮ АМПУТАЦІЄЮ 23

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО 27

Спічак С.В. АЙДЕНТИКА, ЯК ВІЗУАЛЬНА СИСТЕМА ІДЕНТИФІКАЦІЇ БРЕНДУ 27

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ 30

Арбузова А.В., Пурденко О.А. ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ БІЗНЕС-СИМУЛЯЦІЙ У НАВЧАННІ В ПОРІВНЯННІ З ТРАДИЦІЙНИМИ МЕТОДАМИ ОСВІТИ 30

Доліновська В. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ АСОЦІАТИВНИХ СИМВОЛІВ (МАК) ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ 34

Зіньків В.Т., Дубина Л.М. ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ НАОЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ. 40

Кирик Ю.А. STORYTELLING ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ МОВНОГО БАР'ЄРУ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ 42

Фодор К.Й., Гнатик К.Б. ACTIVE LEARNING METHODS AS A BASIS FOR STUDENT-CENTRED EDUCATION 45

Яринич С.Р. ДИФЕРЕНЦІЙОВАНЕ ВИКЛАДАННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ 47

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ 50

Базелінська К.А., Боднар А.Я. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ОНЛАЙН-СЕРЕДОВИЩА.....50

Давиденко І.І. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ У ПСИХОТЕРАПЕВТІВ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ.....53

ТЕХНІЧНІ НАУКИ.....56

Горбань Ю.В., Макаренко Д.В., Підвальний М.В., Васильченко Д.В., Тімошин А.С. ВИЯВЛЕННЯ БОТ-АКТИВНОСТІ НА ОСНОВІ ПОВЕДІНКОВИХ ОЗНАК..56

Лежнін К.В. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ ТЕСТУВАННЯ ПРИ ВИГОТОВЛЕННІ МІКРОЕЛЕКТРОННИХ ВИРОБІВ.....60

Лемешко В.А., Базака Ю.А., Дубік Р.М. ФРЕЙМВОРК ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА КОНТРОЛЮ ВИКОНАННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ.....67

ЮРИДИЧНІ НАУКИ.....71

Алієв Агіл Агшин огли ОДНОРІВНЕВА СИСТЕМА КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ 71

Гук К.В. ВІДМЕЖУВАННЯ ФІКТИВНОГО ТА РЕАЛЬНОГО ШЛЮБУ У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ. 76

Дерюга С.В. СУДОВА ПРАКТИКА ВИРІШЕННЯ ІТ-СПОРІВ.....79

Журавель А.С. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ СПАДКУВАННЯ ІТ-ОБ'ЄКТІВ.....83

Заверуха С.В., Конончук Б.Р. ПРИНЦИП КОНЦЕНТРАЦІЇ ВСІХ СПОРІВ, СТОРОНОЮ В ЯКИХ Є БОРЖНИК, У МЕЖАХ СПРАВИ ПРО БАНКРУТСТВО: КЛЮЧОВІ ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ ВЕРХОВНОГО СУДУ 88

Кончаківський Р.С. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЦООВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНИМ СТАТУСОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....93

Кулинич Х.П. АНАЛІЗ ПРАКТИКИ РОЗГЛЯДУ СПРАВ У СПОРАХ, ЩО ВИНИКАЮТЬ З КОРПОРАТИВНИХ ДОГОВОРІВ.....98

Місінкевич А.Л., Конончук Б.Р. ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД В УКРАЇНІ.....104

Співак Д.В. СТАДІЇ РОЗВИТКУ СТАРТАПІВ 108

Удовенко Ю.О. ЗМІНА ЦІЛЬОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ІНВЕСТИЦІЙНУ ПРИВАБЛИВІСТЬ.....113

Шляга В.А. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....116

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Галан Л.В.
кандидат економічних наук, доцент
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку
Гогілаурі Г.Н.
здобувач вищої освіти факультету бізнесу
та соціальних комунікацій
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку
Солоненко О.В.
аспірант факультету бізнесу та соціальних комунікацій
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку
Одеса, Україна

УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

У сучасному світі цифрові технології суттєво впливають на всі сфери економічної діяльності. Підприємства змушені адаптуватися до нових умов функціонування, впроваджуючи інноваційні рішення та переглядаючи підходи до організації роботи. У цьому контексті управління бізнес-процесами набуває особливого значення, оскільки саме воно забезпечує ефективність, гнучкість і конкурентоспроможність підприємства.

Управління бізнес-процесами є комплексним підходом до організації діяльності підприємства, який передбачає ідентифікацію, аналіз, моделювання, оптимізацію та контроль процесів. Бізнес-процеси охоплюють усі види діяльності організації та спрямовані на створення цінності для споживача. Ефективне управління ними дозволяє досягти стратегічних цілей підприємства та забезпечити раціональне використання ресурсів [1].

Цифрова трансформація є процесом інтеграції цифрових технологій у всі аспекти діяльності підприємства. Вона передбачає не лише автоматизацію окремих операцій, а й глибоку перебудову бізнес-моделі та організаційної структури. Завдяки використанню таких технологій, як штучний інтелект, великі дані, хмарні обчислення та Інтернет речей, підприємства отримують можливість значно підвищити ефективність своїх процесів.

Цифрова трансформація змінює підходи до управління бізнес-процесами. Зокрема, зростає рівень автоматизації, що дозволяє зменшити вплив людського фактора та

підвищити точність виконання операцій. Крім того, використання аналітичних систем забезпечує можливість прийняття рішень у реальному часі. Важливим аспектом є також підвищення гнучкості бізнес-процесів, що дозволяє швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища.

Процес цифрової трансформації включає кілька ключових етапів. Першим є аналіз існуючих бізнес-процесів та виявлення їхніх недоліків. Другим етапом є розробка нових, оптимізованих процесів із використанням цифрових технологій. Третім етапом є впровадження відповідних інформаційних систем і автоматизація процесів. Завершальним етапом є моніторинг результатів та постійне вдосконалення процесів [1].

У цифровій економіці дані стають стратегічним ресурсом. Використання сучасних аналітичних інструментів дозволяє здійснювати глибокий аналіз діяльності підприємства, прогнозувати майбутні тенденції та підвищувати обґрунтованість управлінських рішень.

Серед основних переваг цифрової трансформації бізнес-процесів можна виділити підвищення продуктивності праці, скорочення витрат, покращення якості продукції та послуг, прискорення обслуговування клієнтів і створення нових можливостей для розвитку бізнесу [2].

Водночас цифрова трансформація супроводжується низкою проблем, серед яких опір персоналу змінам, потреба у значних інвестиціях, питання кібербезпеки та дефіцит кваліфікованих кадрів.

Отже, управління бізнес-процесами в умовах цифрової трансформації є важливим напрямом розвитку сучасних підприємств. Використання цифрових технологій дозволяє підвищити ефективність діяльності, забезпечити гнучкість та адаптивність до змін зовнішнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко І.М. Трансформація підприємництва в умовах цифрової економіки // ECONOMICS: time realities. 2021 №2(54). С. 47-56.

2. Желіховська М.В. Сучасні тенденції та моделі розвитку підприємництва в умовах цифрової економіки// Entrepreneurship and Trade. 2021 № 28. С. 15-19.

Західна О. Р.
доцент, завідувач кафедри фінансового менеджменту,
Львівський національний університет імені Івана Франка
Гаврилів О. І.
здобувач вищої освіти третього (освітнього-наукового) рівня,
освітньої програми: Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
Львівський національний університет імені Івана Франка

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Державний бюджет виступає важливим механізмом впливу на економіку та інструментом втілення державних рішень та пріоритетів. Через нього акумулюється значна частина валового внутрішнього продукту, яка спрямовується на фінансування ключових сфер і стимулювання розвитку економіки країни. Актуальність теми дослідження зумовлена складними викликами, які постали перед бюджетною системою України внаслідок введення воєнного стану, зокрема необхідністю перерозподілу фінансових ресурсів для забезпечення обороноздатності, соціального захисту населення та підтримки критичної інфраструктури. Водночас, відповідний правовий режим виявив низку проблем, пов'язаних із недостатньою гнучкістю бюджетного планування, обмеженістю фінансових ресурсів та необхідністю адаптації до нових економічних реалій.

Видатки державного бюджету відіграють одну з головних ролей у розвитку нашої держави. Відповідно до Бюджетного кодексу України видатки бюджету – «це кошти, які спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом» [1].

Відповідно до ст. 10 Бюджетного кодексу України видатки бюджету класифікуються за:

1) бюджетними програмами (програмна класифікація видатків та кредитування бюджету);

2) ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація видатків та кредитування бюджету);

3) функціями, з виконанням яких пов'язані видатки та кредитування бюджету (функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету)

4) економічною характеристикою операцій (економічна класифікація) [1].

В умовах воєнного стану фінансова система держави зазнає суттєвого навантаження, що проявляється у загостренні фіскальних проблем. Це зумовлено стрімким збільшенням витрат на оборонні потреби, зокрема придбання озброєння і боєприпасів, відновлення

об'єктів критичної інфраструктури, а також забезпечення соціальної підтримки громадян, які постраждали від війни.

Ситуація складна тим, що частина територій перебуває під тимчасовою окупацією, спостерігається значна міграція населення, доходи державного бюджету скорочуються, а видатки збільшуються. Посилення бюджетного дефіциту та залежності від міжнародної допомоги актуалізує аналіз ефективності, структури та механізмів фінансування видатків. Дослідження структури бюджетних витрат дає змогу зрозуміти, на що саме держава витрачає гроші, які сфери фінансуються найбільше, а які — менше, а також як змінюються ці пріоритети з часом.

Проблематика видатків державного бюджету в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності в контексті трансформації фінансової системи держави під впливом повномасштабного вторгнення Росії в Україну.

Однією з ключових проблем є зростання бюджетного дефіциту, спричинене одночасним збільшенням видатків і скороченням дохідної бази. Зниження економічної активності та податкових надходжень зумовлює посилення залежності від боргового фінансування та міжнародної фінансової допомоги, що, у свою чергу, підвищує ризики боргової стійкості держави.

Передусім, слід відзначити кардинальну зміну структури видатків державного бюджету, де домінуюче місце займають витрати на сектор безпеки та оборони. Концентрація фінансових ресурсів у цьому напрямі є об'єктивно зумовленою необхідністю забезпечення національної безпеки, проте вона супроводжується ефектом витіснення інших важливих статей бюджету.

Важливим викликом також залишається фінансування соціального захисту населення, зокрема в умовах зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, безробіття та інфляційного знецінення соціальних виплат. Окремо слід відзначити значні потреби у відновленні зруйнованої інфраструктури, що посилює конкуренцію за бюджетні ресурси між поточними та капітальними видатками.

Зокрема, скорочення або уповільнення фінансування соціально-гуманітарної сфери, інфраструктурних проєктів та інноваційного розвитку створює передумови для погіршення якості людського капіталу та зниження потенціалу економічного зростання у довгостроковій перспективі.

З урахуванням змін у структурі та пріоритетах державних видатків в умовах воєнного стану, доцільним є розгляд їх у динаміці. Це дозволяє краще зрозуміти, як саме змінювалися обсяги бюджетних витрат під впливом економічних і безпекових факторів, а також виявити основні тенденції їх зростання або скорочення в окремі періоди.

Динаміка видатків державного бюджету України в період 2021–2025 років характеризується значним збільшенням обсягів, зумовленим необхідністю фінансування оборонних потреб та подолання наслідків агресії (рис. 1).

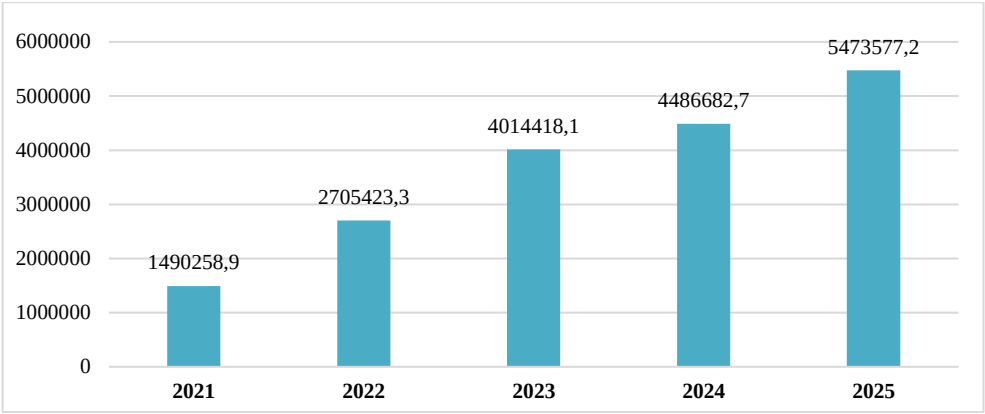

Рис. 1. Динаміка видатків Державного бюджету України у 2021–2025 рр., млн. грн.
Джерело: складено авторами за даними Мінфін [2;3;4;5;6].

Упродовж 2021–2025 рр. динаміка видатків державного бюджету України характеризується стійкою висхідною тенденцією. Якщо у 2021 році їх обсяг становив 1490258,9 млн грн, то вже у 2022 році він зріс до 2705423,3 млн грн, тобто майже вдвічі. У 2023 році видатки досягли 4014418,1 млн грн, у 2024 році – 4486682,7 млн грн, а у 2025 році – 5473577,2 млн грн, що свідчить про збільшення більш ніж у 3,5 рази порівняно з довоєнним періодом.

Найбільш різкий приріст видатків спостерігається у 2022 році, що безпосередньо пов'язано з початком повномасштабної війни та необхідністю невідкладного фінансування оборонного сектору. У подальші роки зростання видатків зберігається, однак набуває більш поступового характеру, що зумовлено тривалістю воєнних дій та потребою у стабільному фінансовому забезпеченні сектору безпеки і оборони.

Крім того, суттєвий вплив на збільшення видатків має необхідність відновлення зруйнованої інфраструктури, фінансування соціального захисту населення, підтримки внутрішньо переміщених осіб, а також забезпечення функціонування ключових галузей економіки в умовах кризових явищ.

Аналіз пріоритетних напрямів видатків Державного бюджету в умовах воєнного стану є надзвичайно актуальним, оскільки саме структура та динаміка бюджетних асигнувань визначають спроможність держави забезпечувати обороноздатність, підтримувати критичні державні функції та мінімізувати соціально-економічні наслідки повномасштабного вторгнення. Збройна агресія створила безпрецедентний тиск на публічні фінанси, зумовивши різке зростання потреб у фінансуванні сектору безпеки й оборони та паралельне скорочення ресурсів для інших сфер.

Аналіз за функціональною класифікацією, відображає розподіл видатків за функціями держави (табл. 1). У 2021–2025 роках спостерігається домінування оборони, скорочення соціальних видатків та стабілізація економічних. Це свідчить про переорієнтацію на воєнні потреби, з ризиками для довгострокового розвитку

Таблиця 1

Структура видатків державного бюджету України протягом 2021-2025 рр., у млн., грн.

Категорії видатків	2021	2022	2023	2024	2025
Усього	1490258,9	2705423,3	4014418,1	4486682,7	5473577,2
Загальнодержавні функції	206643,1	201999,1	296139,1	374306,6	438687,8
Громадський порядок, безпека, судова влада	174409,6	443323,2	574614,6	692658,7	819362,3
Економічна діяльність	180989,9	95368,4	134307,6	163133,8	168746,1
Охорона навколишнього середовища	8200,2	4714,1	5202,5	9515,1	10546,7
Житлово-комунальне господарство	164,1	528,6	8369,4	7540,5	14986
Охорона здоров'я	170505,2	184267,8	179258,2	201445,4	218840,5
Духовний та фізичний розвиток	15970,3	11051,3	11817,7	16202,7	15797,5
Освіта	63837,1	58508,1	60452,2	64738	67260,8
Соціальний захист та соціальне забезпечення	339278,9	425987	469251,2	464734,4	453413,4
Міжбюджетні трансферти	202733,3	136803,3	177385,2	187932,4	196078,6

Джерело: складено авторами за даними Мінфін [2;3;4;5;6].

Аналіз структури видатків Державного бюджету України за 2021–2025 роки свідчить про суттєву трансформацію бюджетних пріоритетів унаслідок повномасштабної війни.

У 2021 році загальний обсяг видатків становив 1 490 258,9 млн грн, при цьому домінуючими залишалися соціальні видатки, міжбюджетні трансферти та витрати на обслуговування державного боргу, тоді як оборонні видатки мали відносно меншу питому вагу (127 527,3 млн грн), що відображало докризову структуру бюджету.

Починаючи з 2022 року відбулося кардинальне зрушення у структурі бюджетних витрат, пов’язане з воєнними умовами. Загальний обсяг видатків зріс до 2 705 423,3 млн грн, а ключовим пріоритетом стала оборонна сфера. Сукупні витрати на оборону, громадський порядок і безпеку досягли 1 586 190 млн грн, що засвідчило переорієнтацію

бюджету на фінансування силового блоку. Водночас частка соціальних, освітніх та інших цивільних видатків поступово зменшувалася у структурі бюджету.

У 2023–2024 роках зазначена тенденція посилилася: загальні видатки зросли до 4 014 418,1 млн грн та 4 486 682,7 млн грн відповідно, при цьому оборонні витрати залишалися найбільшою статтею (понад половину всіх видатків у 2024 році — 51,36%). Друге місце стабільно займали видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу, тоді як соціальний захист зберігав відносну стабільність у номінальному вимірі. Витрати на освіту та охорону здоров'я демонстрували тенденцію до скорочення питомої ваги.

У 2025 році загальний обсяг видатків досяг 5 473 577,2 млн грн, а структура залишилася воєнно-орієнтованою: домінуючими були витрати на оборону, друге місце займали видатки на безпеку та правопорядок, тоді як інші напрями, мали значно меншу, але відносно стабільну питому вагу.

На основі проведеного аналізу обґрунтуємо комплекс конкретних заходів з оптимізації видаткової частини бюджетної системи, спрямованих на забезпечення ефективного післявоєнного відновлення та покращення фінансової системи України.

1. Поетапна бюджетна реконверсія (передбачає поступове зниження частки оборонних видатків із поточних 27 % ВВП до 5–7 % ВВП із одночасним перерозподілом вивільнених ресурсів. [8]).
2. Програмно-цільове бюджетування (PBB) (запровадження системи ключових показників ефективності (KPI) для кожної бюджетної програми відповідно до ст. 20 Бюджетного кодексу України [7]).
3. Диверсифікація джерел фінансування відновлення (використання конфіскованих російських активів; розвиток публічно-приватного партнерства у секторах відновлення інфраструктури; випуск муніципальних облігацій відновлення з державними гарантіями для фінансування відбудови на місцевому рівні).
4. Фіскальна автономія місцевих бюджетів
5. Реформування соціальних видатків (перехід від категоріального до адресного принципу надання соціальних допомог з використанням цифрових реєстрів; інтеграцію баз даних Пенсійного фонду, Мінсоцполітики та Мінветеранів для уникнення дублювання виплат та підвищення ефективності соціальних видатків).

Отже, у ході дослідження встановлено, що в умовах воєнного стану видатки державного бюджету України зазнали суттєвого зростання та глибокої структурної трансформації, що зумовлено пріоритетністю фінансування оборонного сектору, соціального захисту та відновлення інфраструктури. Найбільш інтенсивне зростання видатків припадає на 2022 рік, після чого зберігається стійка висхідна динаміка.

Обґрунтовано, що домінування видатків на безпеку і оборону супроводжується ефектом витіснення інших бюджетних напрямів, зокрема соціально-гуманітарної сфери, що формує потенційні ризики для довгострокового соціально-економічного розвитку.

Виявлено посилення фіскальних дисбалансів, зокрема зростання бюджетного дефіциту, скорочення дохідної бази та підвищення залежності від зовнішніх джерел фінансування, що ускладнює забезпечення фінансової стійкості держави.

З урахуванням отриманих результатів доведено доцільність реалізації комплексу заходів з оптимізації видатків, зокрема впровадження програмно-цільового підходу, диверсифікації джерел фінансування, посилення ролі місцевих бюджетів та підвищення адресності соціальних видатків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бюджетний Кодекс України // [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17.
2. Міністерство фінансів України. Видатки державного бюджету України у 2021 році – URL : https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2021/
3. Міністерство фінансів України. Видатки державного бюджету України у 2022 році – URL : https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2022/
4. Міністерство фінансів України. Видатки державного бюджету України у 2023 році – URL : https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2023/
5. Міністерство фінансів України. Видатки державного бюджету України у 2024 році – URL : https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2024/
6. Міністерство фінансів України. Видатки державного бюджету України у 2025 році – URL : https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2025/
7. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17
8. SIPRI Military Expenditure Database. Stockholm International Peace Research Institute. 2024. URL: https://www.sipri.org/databases/milex

Кризина Ф. Л.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
ОПП «Фінанси, митна та податкова справа»
Західна О. Р.,
кандидат економічних наук, доцент
Львівський національний університет імені Івана Франка

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА БЮДЖЕТНУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Воєнний стан в Україні став ключовим чинником трансформації бюджетної системи держави, адже саме бюджет є основним інструментом фінансування оборони, соціальної стабільності та функціонування органів державної влади. Із початком повномасштабної війни бюджетна система України зазнала кардинальних змін, по-перше, відбулося переорієнтування видатків на військові потреби, по-друге, збільшився дефіцит державного бюджету, а також, зросла залежність від зовнішньої фінансової допомоги.

Актуальність теми полягає в тому, що в умовах воєнного стану бюджетна система стала ключовим інструментом забезпечення економічної стійкості держави.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, бюджетна система України – це сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права [1].

Воєнний стан зумовлює такі зміни в бюджетній системі, як:

- зростання державного боргу;
- збільшення оборонних витрат;
- залежність від міжнародних кредитів та грантів;
- скорочення фінансування цивільних програм розвитку;
- посилення централізації бюджетних ресурсів [2].

До початку повномасштабного вторгнення бюджетна політика орієнтувалася на фінансування соціально-економічного розвитку, однак зараз пріоритети помінялися, оскільки у період воєнного стану головним є забезпечення національної безпеки.

Аналіз динаміки основних показників бюджету дозволяє оцінити рівень фінансової стійкості держави (рис.1). В умовах воєнного стану доходи та видатки бюджету втратили свою традиційну збалансованість, перетворивши бюджетний дефіцит на ключовий макроекономічний виклик. Розуміння механізму формування дефіциту є необхідним для аналізу джерел його покриття та подальшого впливу на державний борг України.

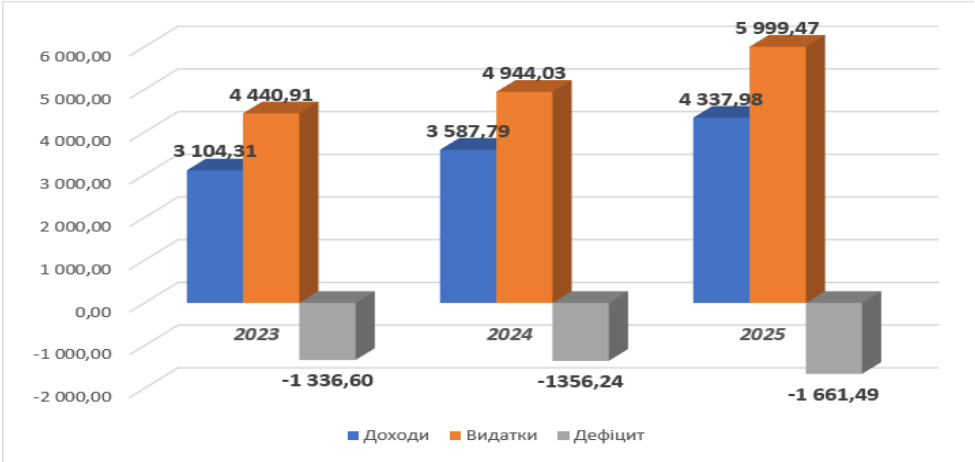

Рис. 1. Динаміка показників зведеного бюджету України за 2023-2025 рр. (млрд грн.)
**Джерело: складено на основі [3]*

На основі представленого рисунку можна простежити суттєві зміни основних показників зведеного бюджету України протягом 2023-2025 років.

Передусім варто зазначити, що доходи бюджету мають тенденцію до зростання. У 2023 році вони становили 3 104,31 млрд грн, у 2024 році зросли до 3 587,79 млрд грн, а у 2025 році досягли 4 337,98 млрд грн. Загалом за аналізований період доходи збільшилися більше ніж на 1,2 трлн грн, що свідчить про поступове відновлення економічної активності та розширення податкової бази навіть в умовах війни.

Водночас видатки бюджету зростають ще швидшими темпами, ніж доходи. У 2023 році вони становили 4 440,91 млрд грн, у 2024 році - 4 944,03 млрд грн, а у 2025 році досягли 5 999,47 млрд грн. Таким чином, за три роки видатки зросли майже на 1,6 трлн грн. Це зростання зумовлене передусім значними витратами на оборону, безпеку та соціальну підтримку населення.

Особливу увагу слід звернути на дефіцит бюджету, який залишається стабільно високим упродовж усього періоду. У 2023 році він становив -1 336,60 млрд грн, у 2024 році -1 356,24 млрд грн, а у 2025 році зріс до -1 661,49 млрд грн. Це свідчить про те, що зростання доходів не компенсує збільшення видатків.

Крім того, така динаміка бюджетних показників вказує на зростання навантаження на державні фінанси та потребу у стабільних джерелах фінансування дефіциту. Важливу роль у цьому процесі відіграє міжнародна фінансова допомога, а також внутрішні запозичення. Водночас збереження високого дефіциту може створювати додаткові ризики для макроекономічної стабільності у довгостроковій перспективі. Це підкреслює необхідність підвищення ефективності бюджетних витрат, посилення контролю за

використанням коштів та подальшого реформування податкової системи з метою збільшення доходної частини бюджету.

Загалом аналіз демонструє, що бюджетна система України функціонує в умовах хронічного дефіциту, який має тенденцію до поглиблення.

Також, варто зазначити, що отримані дані підтверджують, що воєнний стан суттєво вплинув на бюджетну систему України. Сучасна соціально-економічна ситуація України характеризується серйозними викликами, що проявляються у політичних, економічних і фінансових дисбалансах, що зумовлює погіршення макроекономічних показників, зростання інфляції, нестабільність національної валюти, значний бюджетний дефіцит та збільшення державного боргу (Табл. 1).

Таблиця 1

Основні виклики функціонування бюджетної системи України в умовах воєнного стану

Виклики	Суть проблеми
Зростання військових витрат	значна частина державного бюджету спрямовується на фінансування оборони та безпеки, що призводить до скорочення обсягів фінансування соціальних програм, освіти, охорони здоров'я та інших сфер, які важливі для довгострокового економічного розвитку країни здоров'я та інших сфер, які важливі для довгострокового економічного розвитку країни
Зниження податкових надходжень	через руйнування підприємств, зупинку виробництва, скорочення ділової активності та вимушену міграцію населення суттєво зменшується база оподаткування, у результаті дохідна частина бюджету скорочується, що ускладнює забезпечення повного фінансування державних потреб
Збільшення бюджетного дефіциту	в умовах, коли видатки значно перевищують доходи, держава змушена покривати нестачу коштів шляхом зовнішніх і внутрішніх запозичень, що посилює боргове навантаження
Інфляційні ризики	зростання бюджетного дефіциту, необхідність емісії коштів і загальний економічний тиск можуть спричиняти прискорення інфляції
Відновлення зруйнованої інфраструктури	воєнні дії спричинили масштабні руйнування інфраструктури. Їх відбудова потребує значних фінансових ресурсів, що створює додатковий тиск на бюджетну систему України

**Джерело: складено на основі [4]*

Однак, в умовах воєнного стану бюджетна система України поступово адаптується до нових викликів, що формує кілька ключових тенденцій її розвитку. Насамперед спостерігається посилення централізації бюджетних ресурсів, оскільки основні фінансові рішення концентруються на державному рівні для оперативного забезпечення оборонних потреб. Важливою тенденцією є збереження високої частки оборонних видатків у структурі бюджету, що свідчить про пріоритетність безпекового напряму в бюджетній політиці.

Крім того, зростає роль міжнародної фінансової підтримки, яка стала одним із головних джерел покриття дефіциту бюджету. Паралельно відбувається цифровізація бюджетного процесу, що сприяє підвищенню прозорості використання коштів та ефективності управління державними фінансами. Також, помітною є тенденція поступового переходу від антикризового бюджетного реагування до стратегічного планування післявоєнного відновлення країни. Однак, важливо, щоб уряд надавав пріоритет фіскальній політиці, яка підтримує економічне відновлення та справедливо розподіляє податковий тягар між платниками податків [5].

Отже, воєнний стан суттєво трансформував бюджетну систему України, змінивши її структуру, пріоритети та механізми функціонування. У 2023-2025 роках спостерігається зростання доходів і видатків бюджету, проте видатки збільшуються швидше, що спричиняє стабільно високий дефіцит.

Основною особливістю бюджетної політики стало переважне спрямування коштів на оборону та безпеку держави. Це посилило навантаження на державні фінанси, збільшило залежність від зовнішньої допомоги та обмежило фінансування інших сфер.

Попри складні умови, бюджетна система України демонструє здатність адаптуватися до викликів війни та забезпечувати виконання ключових функцій держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний портал Верховної Ради України. Бюджетний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text (дата звернення: 09.04.2026).

2. Гнидюк І., Маршук Л., Тімошенко Н. Фінансова система України в умовах війни: виклики та перспективи. Економіка та суспільство. 2025. № 72.

3. Open budget. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: https://openbudget.gov.ua/ (дата звернення: 09.04.2026).

4. М. Гапонюк, Т. Бороденко. Бюджетна політика України в умовах війни: шляхи адаптації та стійкості. Модерні фінанси: Глобальні виклики і національна безпека. Монографія. Том 2 Тернопіль ЗУНУ 2025 с.57-75

5. Західна О.Р. Бюджетна політика України: стан, оцінювання, перспективи / О .Р. Західна, В.В. Круглякова, І. Р. Рахвал // Молодий вчений. – 2023. – № 10 (122). – С. 194-199.

336.71:336.77

Русінова Вікторія Сергіївна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ РИЗИКАМИ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Управління кредитними ризиками є одним із ключових завдань банківської системи, адже саме кредитування становить основу її діяльності. В умовах економічної нестабільності в Україні ця проблема набуває особливої актуальності. Коливання валютного курсу, високий рівень інфляції, зниження платоспроможності населення та підприємств, а також політичні та соціальні чинники створюють додаткові загрози для стабільності банківського сектору [1].

Кредитні ризики проявляються у вигляді неповернення позичальниками основної суми боргу та відсотків, що призводить до зростання частки проблемних кредитів у портфелях банків. За даними Національного банку України, рівень непрацюючих кредитів у банківській системі залишається високим, що негативно впливає на фінансову стійкість установ [2].

В умовах нестабільності банки змушені вдосконалювати системи оцінки кредитоспроможності клієнтів, застосовувати сучасні інструменти скорингу, диверсифікації та резервування, а також проводити регулярне стрес-тестування портфелів. Це дозволяє своєчасно виявляти потенційні загрози та мінімізувати їхній вплив на фінансові результати.

Таблиця 1 – Основні фактори, що впливають на кредитні ризики в умовах економічної нестабільності

Фактор	**Приклад прояву**	**Вплив на кредитні ризики**
Макроекономічна нестабільність	Падіння ВВП, високий рівень інфляції, девальвація гривні, скорочення інвестицій.	Зростає ймовірність неповернення кредитів, погіршується фінансовий стан позичальників, банки змушені збільшувати резерви.
Політичні ризики	Військові дії, зміни у законодавстві, введення санкцій, нестабільність уряду.	Викликають невизначеність для бізнесу, знижують інвестиційну активність, ускладнюють прогнозування платоспроможності клієнтів.

Платоспроможність клієнтів	Зниження доходів населення, масові скорочення, банкрутство підприємств.	Зростає частка проблемних кредитів, банки стикаються з дефіцитом ліквідності, знижується якість кредитного портфеля.
Галузеві ризики	Кризи у ключових секторах економіки (енергетика, аграрний сектор, металургія).	Погіршуються фінансові результати підприємств, зростає ризик дефолту у цілих галузях, що впливає на концентрацію ризиків у портфелі банку.
Валютні ризики	Різкі коливання курсу гривні щодо долара та євро, нестабільність валютного ринку.	Збільшується боргове навантаження для позичальників, які мають кредити у валюті, зростає ризик неплатежів та реструктуризацій.

Джерело: створена автором на основі [3]

В умовах економічної нестабільності кредитні ризики для банківських установ мають багатофакторний характер. Вони формуються під впливом макроекономічних, політичних, галузевих та валютних чинників, що ускладнює прогнозування та управління ними. Зростання частки проблемних кредитів у портфелях банків негативно впливає на їхню ліквідність, прибутковість та фінансову стійкість [3].

У таких умовах банки змушені застосовувати комплексний підхід до управління кредитними ризиками. Це означає не лише вдосконалення внутрішніх процедур оцінки кредитоспроможності позичальників, але й використання сучасних технологій скорингу, диверсифікації портфелів, формування резервів та проведення регулярного моніторингу. Важливим інструментом стає стрес-тестування, яке дозволяє моделювати кризові сценарії та оцінювати потенційні втрати.

Таким чином, ефективне управління кредитними ризиками є необхідною умовою стабільності банківської системи України, особливо в періоди економічної нестабільності. Для цього банки використовують цілу низку інструментів, які дозволяють мінімізувати негативний вплив кризових явищ та забезпечити стійкість кредитного портфеля. Найважливіші з них узагальнено у таблиці 2.

Таблиця 2 – Інструменти управління кредитними ризиками в банках України

Інструмент	**Сутність**	**Значення для управління ризиками**
Кредитний скоринг	Використання автоматизованих моделей для оцінки кредитоспроможності клієнтів на основі фінансових та поведінкових даних.	Дозволяє швидко і об’єктивно визначати рівень ризику позичальника, зменшуючи ймовірність видачі кредитів ненадійним клієнтам.

Диверсифікація портфеля	Розподіл кредитів між різними галузями економіки, регіонами та клієнтськими сегментами.	Знижує концентрацію ризиків, підвищує стійкість банку до кризових явищ у окремих секторах.
Резервування	Формування резервів під можливі втрати за кредитами відповідно до вимог НБУ та міжнародних стандартів.	Забезпечує фінансову стабільність банку у випадку неповернення кредитів, зменшує негативний вплив на капітал.
Моніторинг та стрес-тестування	Постійний контроль за станом кредитного портфеля, моделювання кризових сценаріїв та оцінка потенційних втрат.	Дозволяє своєчасно виявляти проблемні кредити, прогнозувати наслідки економічних шоків та готуватися до них.
Використання забезпечення	Застава майна, гарантії третіх осіб, страхування кредитів.	Зменшує ризик втрат у випадку дефолту позичальника, підвищує рівень захищеності банку.
Реструктуризація кредитів	Перегляд умов кредитних договорів (подовження строків, зміна графіка платежів, конверсія валютних кредитів).	Дозволяє зменшити ризик дефолту, підтримати клієнтів у кризових умовах та зберегти відносини з ними.
Використання фінансових технологій (FinTech)	Застосування цифрових платформ для скорингу, моніторингу та аналізу ризиків у режимі реального часу.	Підвищує точність оцінки ризиків, забезпечує швидке реагування на зміни економічного середовища.

Джерело: створена автором на основі [4]

Після розгляду інструментів управління кредитними ризиками важливо оцінити їхній реальний вплив на банківську систему України. Статистика Національного банку України свідчить, що протягом останніх років спостерігається поступове зниження частки непрацюючих кредитів (NPL). Якщо у 2018 році цей показник перевищував 55%, то у 2020 році він скоротився до 48%, у 2023 році - до 35%, а станом на початок 2025 року досяг рівня 30,5% [2,5]. Така динаміка є результатом активного застосування банками інструментів скорингу, диверсифікації портфелів, реструктуризації та формування резервів.

Водночас структура проблемних кредитів демонструє, що найбільший ризик зосереджений у корпоративному секторі: на нього припадає близько 88% усіх NPL, а частка непрацюючих бізнес-кредитів у загальному обсязі виданих позик становить майже 40%. Це свідчить про високу залежність банків від стану реального сектору економіки, що робить їх вразливими до галузевих криз. Кредити фізичним особам мають меншу питому вагу, проте характеризуються підвищеним ризиком у сегменті споживчого кредитування, особливо в умовах падіння доходів населення. Валютні кредити поступово скорочуються, але залишаються джерелом ризику через коливання курсу гривні [6].

Застосування сучасних інструментів управління кредитними ризиками дозволило банкам поступово очистити баланси від токсичних активів. Формування резервів під можливі втрати забезпечило фінансову стійкість у кризових умовах, а регулярне стрес-тестування дало змогу прогнозувати наслідки економічних шоків. Використання фінансових технологій (FinTech) підвищило точність оцінки ризиків та забезпечило швидке реагування на зміни ринку.

Таким чином, хоча позитивна динаміка свідчить про поступове вдосконалення системи управління кредитними ризиками, рівень проблемних кредитів в Україні залишається значно вищим, ніж у країнах ЄС, де він коливається в межах 2 - 5%. Це означає, що банківська система потребує подальшого розвитку інструментів управління ризиками, зокрема цифрових технологій, а також підвищення прозорості фінансової інформації та активної роботи з корпоративними позичальниками. [7]

Зазначені тенденції можна наочно простежити на графіку, який демонструє динаміку частки проблемних кредитів у банківській системі України протягом 2018 - 2025 років.

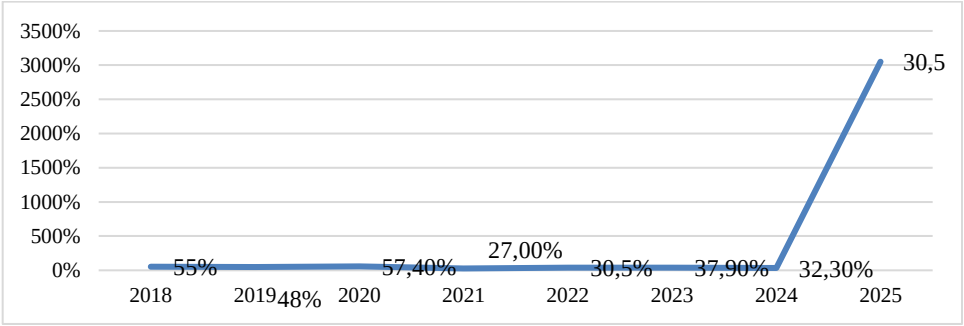

Рис. 1. Динаміка частки проблемних кредитів у банківській системі України (2018 - 2025 рр.)

Джерело: складено автором на основі [7,8,9,10]

Як видно з графіка, частка проблемних кредитів у банківській системі України мала тенденцію до поступового зниження після пікових значень у 2018–2020 роках. Найбільше скорочення відбулося у 2021 році, коли показник знизився до 27%. Однак у 2022 - 2023 роках через економічну нестабільність та військові дії рівень NPL знову зріс до майже 38%. Починаючи з 2024 року, завдяки активному застосуванню інструментів управління ризиками та очищенню балансів, спостерігається позитивна динаміка - показник знизився до 32,3%, а у 2025 році досяг 30,5%.

Отже, проведений аналіз показав, що кредитні ризики в банківській системі України мають багатофакторний характер і формуються під впливом макроекономічних, політичних, галузевих та валютних чинників. У відповідь на ці виклики банки застосовують комплекс інструментів управління ризиками - від скорингу та диверсифікації портфелів до резервування, реструктуризації та стрес-тестування.

Статистичні дані Національного банку України підтверджують ефективність цих заходів: частка проблемних кредитів поступово знижується з критичних значень понад 55% у 2018 році до 30,5% у 2025 році. Водночас структура NPL свідчить, що найбільший ризик зосереджений у корпоративному секторі, тоді як споживче кредитування та валютні позики залишаються додатковими джерелами нестабільності.

Таким чином, хоча позитивна динаміка демонструє поступове вдосконалення системи управління кредитними ризиками, рівень проблемних кредитів в Україні все ще значно перевищує середні показники країн ЄС (2–5%). Це означає, що подальший розвиток банківської системи потребує посилення роботи з корпоративними позичальниками, впровадження сучасних фінансових технологій та підвищення прозорості фінансової інформації. Лише комплексний підхід дозволить забезпечити стійкість банківського сектору та його здатність ефективно функціонувати в умовах економічної нестабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ерастов В., Юхименко В. УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ. Економіка та суспільство. 2025. № 74. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-74-148

2. Звіт про фінансову стабільність. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/ua/stability/report.

3. Агрес, О., Дубинецька, П., & Содома, Р. (2025). РИЗИКИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ В УМОВАХ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ. *Економіка та суспільство*, (71). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-151

4. Щербіюк А., Ткачук Н. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ. *Економіка та суспільство*. 2024. № 63. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-27

5. Національний банк України. Перехід банків на європейські підходи до оцінювання непрацюючих активів не мав суттєвого впливу на частку NPL. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/perehid-bankiv-na-yevropeyski-pidhodi-do-otsinyuvannya-nepratsyuyuchih-aktiviv-ne-mav-suttyevogo-vplivu-na-chastku-npl.

6. Національний банк України. Частка непрацюючих кредитів у банках за 2024 рік скоротилася до 30%. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/chastka-nepratsyuyuchih-kreditiv-u-bankah-za-2024-rik-skorotilasya-do-30.

7. Звіт про фінансову стабільність | Червень 2024 року. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2024-H1.pdf

8. Частка проблемних кредитів в Україні може знизитися до 27-25% у 2025 році. *Мінфін - все про фінанси: новини, курси валют, банки*. URL: https://minfin.com.ua/ua/2025/05/16/150989942/?utm_source=copilot.com.

9. Національний банк України. У 2019 році частка непрацюючих кредитів у банках вперше за останні роки знизилася нижче 50%. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-2019-rotsi-chastka-nepratsyuyuchih-kreditiv-u-bankah-vpershe-za-ostanni-roki-znizilasya-nijche-50?utm_source=copilot.com.

10. Міністерство Фінансів України. *Access Denied*. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/banki_derzhavnogo_sektoru_skorotili_portfel_nepratsiuiuchikh_kreditiv_na_87_mlrd_grn-2792?utm_source=copilot.com.

МЕДИЧНІ НАУКИ

Галабурда Анастасія Ігорівна
здобувач ступеня вищої освіти «магістр» факультету терапії та реабілітації
Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського
Науковий керівник: Тиравська Оксана Іванівна,
к. н. фіз. вих. і с., доцент кафедри терапії та реабілітації
Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського
Україна

ЗАСТОСУВАННЯ КОРОТКИХ ПРОТЕЗІВ (STUBBY PROSTHESES) У ФІЗИЧНІЙ ТЕРАПІЇ ПАЦІЄНТІВ З БІЛАТЕРАЛЬНОЮ ТРАНСФЕМОРАЛЬНОЮ АМПУТАЦІЄЮ

Актуальність теми дослідження. Білатеральна трансфеморальна ампутація належить до найбільш складних клінічних ситуацій у фізичній терапії та протезно-реабілітаційній практиці, оскільки супроводжується вираженими порушеннями рівноваги, постурального контролю, координації рухів, значним зростанням енергетичних витрат під час стояння та ходьби, а також високим ризиком падінь [3, 5]. У сучасній реабілітаційній практиці все більшої уваги набуває етапний підхід, у межах якого короткі протези (stubby prostheses) використовують як підготовчий етап перед переходом до повнорозмірних протезів із колінними вузлами [1, 2]. Такий підхід дозволяє знизити центр маси тіла, підвищити стабільність, зменшити страх падіння та створити сприятливі умови для формування базових рухових навичок [1, 2, 4].

Мета дослідження – перевірити ефективність застосування **коротких протезів (stubby prostheses)** у процесі фізичної терапії пацієнтів з білатеральною трансфеморальною ампутацією.

Завдання дослідження:

1. Провести аналіз науково-методичної літератури з досліджувального питання.
2. Визначити функціональний стан опорно-рухового апарату у пацієнтів з білатеральною ампутацією.

3. Оцінити ефективність використання **коротких протезів (stubby prostheses)** у процесі підготовки пацієнтів з білатеральною трансфеморальною ампутацією до навчання ходьбі з протезами з колінними вузлами.

Білатеральна трансфеморальна ампутація належить до найбільш складних клінічних випадків у фізичній терапії, оскільки супроводжується вираженими порушеннями постурального контролю, зниженням м'язової сили, формуванням згинальних контрактур кульшових суглобів, підвищенням енергетичних витрат під час вертикалізації та ходьби, а також суттєвим обмеженням функціональної незалежності пацієнтів [3, 5, 6].

У дослідженні взяли участь 18 пацієнтів з білатеральною трансфеморальною ампутацією нижніх кінцівок віком 22–52 роки. Для оцінювання використовували аналіз літератури, клінічне спостереження, опитування, гоніометрію, тест Томаса, мануальне м'язове тестування, візуально-аналогову шкалу болю, а також функціональні тести 6MWT, 10MWT, TUG, FSST, SCT, AMP-B.

На момент первинного обстеження всі пацієнти пересувалися за допомогою крісла колісного. Виявлено труднощі виконання складних функціональних переміщень, зниження м'язової сили, особливо у розгиначах кульшових суглобів, обмеження амплітуди розгинання, наявність згинальних контрактур, порушення постурального контролю та больовий синдром. Середні показники амплітуди рухів у кульшових суглобах становили: згинання – 107,4°, розгинання – 13,2°, відведення – 37,8°, приведення – 25,6°; середній показник тесту Томаса – 14,7°. У 3 пацієнтів фантомний біль становив 5 балів за ВАШ, у 7 – 3 бали, у 2 – 2 бали, тоді як у 6 пацієнтів він був відсутній.

Програма була побудована за етапним принципом і включала три послідовні етапи:

Першим етапом була допротезна реабілітація. Основними завданнями були збільшення сили м'язів кукс, тулуба та верхніх кінцівок, зменшення згинальних контрактур кульшових суглобів, розвиток постурального контролю, витривалості та тренування переміщень.

Другий етап фізичної терапії був з використанням коротких протезів (stubby prostheses) передбачав адаптацію до коротких протезів, формування стійкого вертикального положення, розвиток статичного і динамічного балансу, навчання перенесенню маси тіла, ходьбі в паралельних брусах, ходьбі з милицями, а також подоланню побутових та архітектурних бар'єрів.

На третьому етапі фізичної терапії, на протезах із колінними вузлами основними завданнями були адаптація до повнорозмірних протезів, навчання контролю колінного вузла, формування правильного стереотипу ходьби, розвиток динамічного балансу, збільшення дистанції пересування та підвищення функціональної незалежності.

Встановлено, що проблема фізичної терапії пацієнтів з білатеральною трансфеморальною ампутацією є актуальною, а використання коротких протезів без

колінних вузлів розглядається як доцільний підготовчий етап до навчання ходьбі на протезах із колінними вузлами [1, 3, 6]. Також визначено, що вихідний функціональний стан пацієнтів характеризувався зниженням сили м'язів, обмеженням амплітуди рухів, наявністю згинальних контрактур, фантомним та локальним болем, порушенням балансу та труднощами виконання функціональних переміщень.

Після завершення етапу використання коротких протезів без колінних вузлів у пацієнтів покращилися показники рухливості кульшових суглобів, зменшилася вираженість згинальних контрактур, підвищилася сила основних м'язових груп, сформувалися навички вертикалізації, утримання рівноваги, ходьби в межах брусів та пересування з милицями. У 12 пацієнтів фантомний біль був відсутній, у 6 – зменшився до 2 балів за ВАШ, а пальпаторний біль зберігався лише у 3 пацієнтів. Також суттєво покращилася функціональна незалежність: якщо на початку дослідження самостійно переміщатися з підлоги на крісло колісне або кушетку могли лише 16,7% пацієнтів, то після завершення етапу на stubbies цю навичку опанували 100,0% обстежених. Після переходу до протезів із колінними вузлами позитивна динаміка зберігалася і підтверджувалася результатами функціональних тестів: середня дистанція у 6-хвилинному тесті ходьби на етапі коротких протезів становила 259,4±89,1 м, а після переходу до протезів із колінними вузлами зросла до 267,9±63,2 м. Результати 10-метрового тесту ходьби свідчили про підвищення швидкості пересування та формування більш ефективного стереотипу ходьби. За тестами Timed Up and Go та Four Square Step Test відзначено покращення показників динамічного балансу та координації, а за Stair Climb Test — покращення здатності до подолання сходів та інших архітектурних бар'єрів.

Висновки. Застосування коротких протезів без колінних вузлів (**stubby prostheses)** у фізичній терапії пацієнтів з білатеральною трансфеморальною ампутацією є ефективним підготовчим етапом перед навчанням ходьбі на протезах із колінними вузлами. Використання коротких протезів без колінних вузлів **stubby prostheses)** сприяє формуванню базових рухових навичок, покращенню балансу, координації, функціональної витривалості та створює передумови для більш безпечного й ефективного переходу до повнорозмірних.

Ключові слова: білатеральна трансфеморальна ампутація, короткі протези без колінних вузлів, stubby prostheses, фізична терапія, протезування, ходьба, реабілітація.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Tanaka Y, Shimizu T, Kadono Y, Matsuyama Y, Tanaka R, Koarai T, et al. Prosthetic rehabilitation of a patient with bilateral transfemoral amputation. Cureus. 2023;15(10):e47496. URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/37936990/

2. Toda M, Morita N, Matsuda M, Akiyama M, Shimizu T, Tanaka Y, et al. Prosthetic rehabilitation for bilateral transfemoral amputees. JMA J. 2025;8(2):291–297. URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12144349/

3. Türkmen MC, Çelik H, Yalçın Aİ, Topuz S. Comparative analysis of standing postural control and perturbation-induced muscle activity in transtibial and transfemoral amputees. J Clin Med. 2025;14(24):8737. URL: https://doi.org/10.3390/jcm14248737

4. Visser JMA, McCarthy I, Marks L, Davis RC. Is hip muscle strength the key to walking as a bilateral amputee, whatever the level of the amputations? Prosthet Orthot Int. 2011;35(4):451–458. URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/21983043/

5. Waters RL, Perry J, Antonelli D, Hislop H. Energy cost of walking of amputees: the influence of level of amputation. J Bone Joint Surg Am. 1976;58(1):42–46. URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/1249111/

6. Zidarov D, Swaine B, Gauthier-Gagnon C. Life habits and prosthetic profile of persons with lower-limb amputation. Arch Phys Med Rehabil. 2009;90(11):1953–1959. URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19887223/

7. Янчинський О, Білянський О, Лапичак І, Будзин В, Жарська Н. Специфіка реабілітації осіб після ампутації нижніх кінцівок: огляд наукової літератури в період 2022–2024 років. Фізична активність, здоров'я і спорт. 2025. № 1(37). С. 55–64. URL: https://journals.ldufk.lviv.ua/index.php/pahs/article/view/88

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Спічак Софія Василівна
здобувач ступеня бакалавра
кафедри візуального дизайну і мистецтва
Національний університет «Львівська політехніка»

АЙДЕНТИКА, ЯК ВІЗУАЛЬНА СИСТЕМА ІДЕНТИФІКАЦІЇ БРЕНДУ

У сучасному мистецькому середовищі візуальна айдентика відіграє ключову роль у формуванні іміджу події та її впізнаваності. Відсутність цілісної системи візуальних комунікацій призводить до фрагментарного сприйняття інформації, знижує рівень зацікавленості аудиторії та ускладнює взаємодію з подією.

Айдентика – це візуальна система бренду, яка формує його образ і дозволяє відрізнити його від інших [1, с. 150]. До неї належать такі елементи, як логотип, кольорова палітра, типографіка, графічні елементи та загальний стиль комунікації. Простими словами, айдентика – це те, як бренд виглядає і як він сприймається візуально.

У сучасному середовищі айдентика дедалі більше привертає увагу підприємців, бізнесів, платформ та організацій різного масштабу. Це пов'язано з тим, що кількість брендів постійно зростає, а конкуренція між ними стає все більш інтенсивною. У таких умовах виникає потреба у виразному візуальному розрізненні, щоб споживач міг швидше ідентифікувати бренд та запам'ятати його серед інших. Таким чином, айдентика стає не лише естетичним інструментом, а й важливим елементом комунікації між брендом і аудиторією.

Це також позитивно впливає на маркетингову складову адже вдала айдентика є візуальною основою, яка допомагає споживачам розуміти ідею компанії і, як наслідок, пробудити інтерес до бренду [2, с. 32].

Крім цього, ефективність айдентики можна пояснити і з точки зору психології сприйняття. Візуальні образи безпосередньо впливають на емоційні та когнітивні процеси людини, що визначає її ставлення до бренду. Активація мигдалеподібного тіла (амігдали) визначає базову реакцію «подобається/не подобається», а гіпокамп забезпечує довготривале збереження асоціацій [3, с. 31]. З його можна зробити висновок, візуальна айдентика впливає не лише на свідоме сприйняття, але й на підсвідомому рівні формує ставлення до бренду, його впізнаваність і довіру до нього. Саме тому продумана та

цілісна айдентика є важливою складовою успішного функціонування будь-якого бренду в сучасному середовищі.

Проаналізувавши дослідження науковців у сфері візуального дизайну, можна виділити чотири основні елементи айдентики, правильна взаємодія яких формує позитивний досвід у глядача або клієнта під час взаємодії з брендом. До них належать: колір, форма, типографіка та композиція.

Колір є одним із ключових елементів, оскільки має власний емоційний підтекст і на підсвідомому рівні викликає певні асоціації та почуття. Саме через колір часто формується перше враження про бренд, його настрій і характер. Вдалий вибір кольорової гами дозволяє підсилити ідею бренду та зробити його більш впізнаваним.

Форма також відіграє важливу роль, оскільки миттєво сприймається глядачем і викликає певну реакцію. Прості геометричні форми, як правило, асоціюються зі стабільністю, зрозумілістю та довірою, оскільки легко читаються і не викликають складних інтерпретацій. Натомість більш складні, нестандартні або непередбачувані форми здатні привертати увагу, викликати інтерес і сильнішу емоційну реакцію. Хоча такі рішення можуть бути менш однозначними у сприйнятті, вони сприяють кращому запам'ятовуванню та формуванню асоціацій із брендом.

Типографіка є не менш важливою складовою айдентики, оскільки може виконувати різні функції в дизайні. З одного боку, це текстові блоки, які мають бути максимально зрозумілими та читабельними. З іншого – це елементи, що формують характер бренду, зокрема написи в логотипах або акцидентні шрифтові рішення, які мають запам'ятовуватися і передавати настрій. Важливим є також врахування особливостей різних шрифтових груп та їх впливу на сприйняття. Статистичні дані Nielsen Norman Group показують, що читабельність тексту зростає на 35 % у випадку використання шрифтів зі зрозумілою структурою та достатнім міжлітерним інтервалом [4, с. 7]. Водночас декоративні шрифти можуть поступатися у читабельності, проте виграють у виразності та запам'ятовуваності, що робить їх доцільними для використання в окремих елементах айдентики.

Композиція визначає спосіб організації всіх елементів у єдину систему. Вона може бути статичною, динамічною або побудованою на повторенні, і саме від неї залежить загальне враження від дизайну, його ритм та зручність сприйняття. Грамотно вибудувана композиція допомагає спрямувати увагу глядача, виділити головне та забезпечити логічність візуальної комунікації.

Підсумовуючи викладене, слід відзначити, що ключовим у роботі дизайнера є не лише розуміння кожного з цих елементів окремо, а й уміння якісно їх поєднувати. Особливий акцент має бути зроблений на тому, як ці елементи взаємодіють між собою: чи підсилюють вони один одного, чи, навпаки, створюють візуальний конфлікт.

Дизайнери створюють візуальні образи, які не тільки привертають увагу, але й ефективно передають ідеї, інформацію та емоції_[5, с. 14]. Саме тому для створення якісного результату дизайнер має чітко розуміти, що саме він хоче передати, якими засобами і для якої аудиторії. Візуальне рішення не може бути випадковим. Воно має бути обґрунтованим і підпорядкованим загальній ідеї.

Варто погодитися із К. Поторій, яка пропонує переосмислити погляд на графічний дизайн та роль дизайнера, зокрема, визначати різницю між дизайнером-автором і комерційним виконавцем [6, с. 37]. Саме в цьому контексті відкривається глибший рівень розуміння дизайну – не лише як візуального оформлення, а як складного процесу створення змісту. Йдеться про ту частину, яка часто залишається поза увагою при поверхневому аналізі, але є визначальною для якості кінцевого результату.

Сучасний дизайн розвивається надзвичайно швидко, і якщо ще нещодавно достатньо було орієнтуватися на актуальні візуальні тренди, то сьогодні цього вже замало. Наявність концептуального підходу, чітко сформульованої ідеї проєкту стає базовою умовою створення якісного дизайну. Візуальна складова більше не існує окремо. Вона є лише частиною ширшої системи, що дозволяє передати зміст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гальчинська О. С. Дизайн-проєктування основних компонентів айдентики бренду. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/19970/1/GDIVP_mono_2022_P149-169.pdf.

2. Продан І. Тотожність понять «айдентика» та «фірмовий стиль» у графічному дизайні. *Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку* : Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Переяслав-Хмельницький, 22 січня 2019 року). 2019. № 48. С. 30 – 33.

3. Yoon, C., Gutchess, A. H., Feinberg, F., & Polk, T. A. (2006). A functional magnetic resonance imaging study of neural dissociations between brand and person judgments. *Journal of Consumer Research*. № 33(1). P. 31–40.

4. Петрова І., Мала І., Беконіна Є. Візуалізація бренду та її вплив на поведінку споживача. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2025. Випуск 68. URL: https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/economics/issue/view/655.

5. Ворона Н. М., Слівінська А. Ф. Тенденції сучасного графічного дизайну. Молодий вчений. 2024. № 6 (130). С. 13 – 18.

6. Поторій К. Концепція авторства. Дизайнер як автор, митець або виконавець. *Інноватика в освіті, науці та бізнесі: виклики та можливості* : Збірник матеріалів ІІ Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (м. Острог, Рівненська область, 15 листопада 2024 року). С. 34 – 38.

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Арбузова Анастасія Вячеславівна
здобувач вищої освіти факультету міжнародної торгівлі та права
Державний торговельно-економічний університет, Україна
Пурденко Олена Анатоліївна
кандидат економічних наук, доцент
Державний торговельно-економічний університет, Україна

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ БІЗНЕС-СИМУЛЯЦІЙ У НАВЧАННІ В ПОРІВНЯННІ З ТРАДИЦІЙНИМИ МЕТОДАМИ ОСВІТИ

У сучасних умовах цифровізації економіки та зростання складності бізнес-середовища особливо важливим є підвищення ефективності освітніх методів, спрямованих на підготовку майбутніх підприємців. Традиційні підходи до навчання, зокрема лекційно-семінарська модель, забезпечують переважно теоретичну підготовку та не завжди сприяють розвитку практичних управлінських компетентностей. У цьому контексті цифрові бізнес-симуляції виступають як інноваційний освітній інструмент, що поєднує принципи experiential learning із можливістю моделювання реальних бізнес-ситуацій. Такий підхід дозволяє студентам одночасно набувати теоретичних знань і практичного досвіду, підвищуючи ефективність навчання порівняно з традиційними методами освіти.

Відповідно до результатів емпіричного дослідження, опублікованого в International Journal of Management Education [1], проведеного на вибірці з 194 студентів, встановлено, що бізнес-симуляції визначаються респондентами як найбільш ефективний метод навчання у порівнянні з традиційними лекційними та кейс-методами. Особливо вагомі результати зафіксовано у контексті розвитку міжособистісних компетентностей та підвищення рівня самосвідомості. Крім того, у сфері формування навичок вирішення проблем симуляційні методи демонструють значно вищу результативність порівняно з класичними лекційними підходами.

Додатковим підтвердженням ефективності бізнес-симуляцій є кількісні показники, отримані в дослідженні BTS Consulting [2]. Зокрема, близько 70% учасників відзначили суттєве покращення аналітичних здібностей та навичок стратегічного мислення після

участі у симуляційних програмах, тоді як 85% респондентів засвідчили підвищення ефективності у постановці та досягненні бізнес-цілей [2].

Важливо зазначити, що крім цього, суттєвою перевагою цифрових бізнес-симуляцій є їх здатність формувати комплексні професійні компетентності шляхом інтеграції різних функціональних сфер бізнесу в єдине навчальне середовище. Так, на прикладі міжнародної симуляції Markstrat [3], що широко застосовується у бізнес-освіті та корпоративному навчанні, доведено, що участь у таких програмах сприяє одночасному розвитку практичного досвіду, концептуального розуміння, прикладних навичок та поведінкових характеристик. Статистичний аналіз показав високу кореляцію між набутим досвідом у симуляції та рівнем сформованості управлінських компетентностей.

Широке впровадження бізнес-симуляцій у світовій освітній практиці підтверджує їхню значущість як ефективного інструменту навчання. Згідно з аналітичними оцінками ринку, представленими у комерційних звітах, близько 65% закладів вищої освіти вже інтегрували симуляційні технології у свої програми, а використання освітніх ігор у країнах Європи зросло на 52% з 2021 року [4]. Хоча ці показники є прогнозними оцінками експертів, а не результатами прямого наукового моніторингу, вони чітко засвідчують тенденцію до поступової інституціоналізації цього підходу. Затребуваність таких методів підкріплюється і ставленням самих здобувачів освіти: близько 82% респондентів оцінюють симуляції як корисні або дуже корисні для подальшого навчання та кар'єри, що підтверджує їхню дієвість у формуванні практичних підприємницьких компетентностей [4]

Водночас традиційні методи навчання зберігають певні переваги, зокрема забезпечують системність викладу та глибину теоретичного аналізу. Однак у контексті розвитку практичних навичок вони поступаються симуляційним підходам. Як засвідчує систематичний огляд Springer [5], інтеграція бізнес-симуляцій у навчальний процес позитивно впливає на когнітивні, поведінкові та емоційні результати навчання.

Практична ефективність симуляційного підходу підтверджується досвідом провідних міжнародних компаній і освітніх закладів. Зокрема, їх використання у корпоративному навчанні дозволяє моделювати реальні бізнес-процеси, включаючи прийняття рішень у сфері ціноутворення, маркетингової політики, управління фінансами та портфелем продуктів.

Аналіз кейсів провідних світових компаній таких як Siemens, Microsoft та Coca-Cola демонструє, що впровадження бізнес-симуляцій суттєво підвищує ефективність управлінської діяльності, зокрема прискорює процеси прийняття рішень на третину, зменшує операційні ризики майже на половину, підвищує рівень підготовки персоналу на чверть і сприяє загальному зростанню ефективності управлінських та комерційних рішень [6].

Узагальнені оцінки, представлені у матеріалах наведених вище провайдерів, також вказують на потенційну ефективність бізнес-симуляцій у сфері освітньої та корпоративної підготовки. Зокрема, за даними компаній-розробників, впровадження симуляційних технологій асоціюється з можливим зростанням продуктивності приблизно на 20%, підвищенням рівня задоволеності клієнтів на близько 22% та збільшенням прибутковості до 25% [6]. Крім того, зазначається, що рівень засвоєння знань у межах симуляційного навчання може досягати 70–75%, що перевищує відповідні показники традиційних освітніх підходів [6].

Водночас слід зауважити, що наведені кількісні параметри мають узагальнений характер і здебільшого базуються на маркетингових або внутрішніх оцінках компаній-розробників, що обмежує можливості їх безпосередньої верифікації та потребує обережної інтерпретації в науковому дискурсі.

Проте слід підкреслити, що, незважаючи на численні переваги бізнес-симуляцій, найвищу ефективність забезпечує інтегрований підхід, який поєднує традиційні та інноваційні методи навчання. Лекції забезпечують системність і глибину теоретичного матеріалу, семінари сприяють обговоренню практичних кейсів і розвитку аналітичних навичок, тоді як бізнес-симуляції дозволяють студентам застосовувати отримані знання у змодельованих реальних бізнес-сценаріях. Така комбінація формує комплексні компетентності, поєднуючи теоретичну підготовку, практичні навички та міжособистісну взаємодію.

Таким чином, на основі проведенного аналізу, можна стверджувати, що цифрові бізнес-симуляції забезпечують інтеграцію теоретичних знань та практичних навичок, сприяють розвитку аналітичного, стратегічного та міжособистісного потенціалу учасників, а також моделюють реальні бізнес-процеси, включно з прийняттям рішень у сферах ціноутворення, маркетингу, управління фінансами та портфелем продуктів. Інтеграція симуляцій із традиційними формами навчання, такими як лекції та семінари, створює комплексне освітнє середовище, яке забезпечує системність викладу, глибину теоретичного розуміння та практичну апробацію знань. Застосування такого підходу підвищує продуктивність і ефективність навчання, покращує підготовку персоналу та рівень прийняття управлінських рішень, сприяючи розвитку компетентностей, необхідних для успішної підприємницької діяльності та адаптації до складних умов сучасного бізнес-середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Mehdi Farashahi, Mahdi Tajeddin. Effectiveness of teaching methods in business education: A comparison study on the learning outcomes of lectures, case studies and simulations. The International Journal of Management Education 16(1), 2018. P. 131-142. DOI:10.1016/j.ijme.2018.01.003 (дата звернення: 26.02.2026).

2. Eureka Simulations. The Importance of Reporting in Business Simulations. URL: https://www.eurekasimulations.com/blog/importance-reporting-business-simulations/ (дата звернення: 26.02.2026).

3. UCU Business School. Бізнес-симуляція MarkStrat – це про вміння працювати «в довгу», 2020. URL: https://lvbs.com.ua/news/biznes-simulyatsiya-markstrat-tse-pro-vminnya-pratsyuvati-v-dovgu/ (дата звернення: 02.03.2026).

4. Data Horizzon. Business Simulation Games by Platform, By End-user, and Gender, Global Market Size, Growth, Trends, Statistics Analysis Report, By Region, and Segment Forecasts 2025-2033. URL: https://datahorizzonresearch.com/business-simulation-games-market-46779 (дата звернення: 03.03.2026).

5. Springer Nature Link. The effect of games and simulations on higher education: a systematic literature review. URL: https://link.springer.com/article/10.1186/s41239-017-0062-1 (дата звернення: 04.03.2026).

6. MdaTraining. The Role of Business Simulations in Corporate Training: A Practical Guide, 2023. URL: https://mdatraining.com/the-role-of-business-simulations-in-corporate-training-a-practical-guide/ (дата звернення: 04.03.2026).

Вероніка ДОЛІНОВСЬКА
здобувач фахової передвищої освіти
за спеціальністю 013 Початкова освіта
КЗ ЛОР "Бродівський фаховий
педагогічнийколедж імені Маркіяна Шашкевича"
Науковий керівник
Олеся ПЕТРУСЬ
кандидат філологічних наук,
викладач КЗ ЛОР "Бродівський фаховий
педагогічнийколедж імені Маркіяна Шашкевича"
olpetrus78@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ АСОЦІАТИВНИХ СИМВОЛІВ (МАК) ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У дослідженні розглянуто теоретичні та практичні аспекти формування іншомовної граматичної компетентності учнів початкової школи за допомогою методу асоціативних символів (МАС). Проаналізовано психолого-педагогічні особливості молодших школярів, що зумовлюють ефективність використання візуальних та ментальних асоціацій. Особливу увагу приділено розробці конкретних методичних прийомів візуалізації абстрактних граматичних структур англійської мови. Результати дослідження підтверджують, що застосування МАС сприяє підвищенню мотивації навчання, полегшує запам'ятовування граматичних правил та мінімізує мовний бар'єр у дітей.

Ключові слова: *іншомовна граматична компетентність, молодші школярі, метод асоціативних символів, візуалізація, англійська мова, мнемотехніка, методика навчання.*

The research examines the theoretical and practical aspects of developing foreign language grammatical competence in primary school students using the method of associative symbols (MAS). The psychological and pedagogical characteristics of young learners that determine the effectiveness of using visual and mental associations are under analysis. Special attention is paid to the development of specific methodological techniques for visualizing abstract English grammatical structures. The research results confirm that the use of MAS increases learning motivation, facilitates the memorization of grammar rules, and minimizes the language barrier in children.

Keywords: *foreign language grammatical competence, primary school students, method of associative symbols, visualization, English language, mnemonics, teaching methodology.*

Англійська граматика є складною для молодших школярів через особливості розвитку когнітивних навичок, довільної пам'яті, а також велику кількість винятків із загальних правил, що особливо ускладнює її вивчення у початковій школі. Крім цього, багато граматичних форм не мають точних відповідників у рідній мові, тому їх важко перекладати або пояснювати через прямі аналогії. Тому формування граматичної компетентності молодших школярів потребує регулярної практики у формі гри, щоб подолати когнітивні, мовні та психологічні труднощі і сформувати стійкі граматичні автоматизми.

Принцип візуалізації має велике значення під час вивчення іноземної мови. У цьому процесі важливо допомогти учням сформувати розуміння навколишнього світу за допомогою іншої мовної системи. Використання візуальних матеріалів сприяє розвитку основних мовленнєвих навичок учнів, таких як аудіювання, говоріння, читання та письмо. Крім того, в умовах сучасного розвитку інформаційних і комунікаційних технологій учителям англійської мови важливо активно залучати учнів до візуального способу спілкування. Одним з найкращих способів візуалізації є метод асоціативних символів (МАК).

Метод асоціативних символів (МАК) зазвичай застосовується для розвитку лексичної компетентності учнів, оскільки використання наочних символів та асоціативних образів стимулює активізацію словникового запасу і полегшує запам'ятовування нових слів. Водночас потенціал цього методу виходить за межі лише лексичного розвитку. МАК може ефективно сприяти формуванню граматичних автоматизмів у молодших школярів. Використання асоціативних символів дозволяє створювати навчальні ситуації, у яких учні практикують певні граматичні конструкції у зв'язному мовленні. Повторення таких вправ у різних контекстах поступово формує автоматичне і правильне використання граматичних моделей. Особливо ефективним метод асоціативних символів є для молодших школярів, оскільки він поєднує наочність, елемент гри та емоційну залученість, що відповідає особливостям мислення дітей цього віку.

У молодших школярів часто спостерігається переважання правої півкулі мозку, що визначає образне, асоціативне та творчо-ігрове мислення, схильність до інтроверсії та високу емоційну чутливість. Діти цього віку характеризуються обмеженим обсягом довільної уваги: вони швидко відволікаються на сторонні подразники, мають труднощі з концентрацією, завершенням завдань і самостійною організацією діяльності. Підвищена рухова активність, імпульсивність, неспокій та емоційна нестійкість ускладнюють класичні методи навчання. Крім того, молодші школярі добре реагують на наочні та практичні стимули, потребують ігрової діяльності та емоційного залучення, оскільки саме через гру та взаємодію з об'єктами вони ефективніше засвоюють новий матеріал.

Для підтримки уваги та мотивації в навчанні варто використовувати наочно-асоціативні засоби. Ілюстрації, картки, таблиці та інші візуальні об'єкти добре сприймаються завдяки розвиненій у дітей зоровій пам'яті, а предметне унаочнення, таке як іграшки, макети, реальні об'єкти, дає змогу взаємодіяти з матеріалом, виконувати дії та ігрові вправи. Однак не завжди можливо використати всі реальні предмети на уроках, а постійне збільшення обсягу навчального матеріалу вимагає більш гнучких підходів. Оптимальним виходом є робота з уявними образами та символами, демонстрація яких супроводжується мімікою, жестами та рухами. Саме це лягло в основу методу асоціативних символів (МАС), що дозволяє ефективно формувати мовленнєві, лексичні та граматичні навички, максимально відповідаючи психофізіологічним особливостям і потребам молодших школярів.

Використання методу асоціативних символів допомагає перетворювати абстрактну інформацію у конкретні образи, що значно полегшує її сприйняття та засвоєння, особливо для дітей з обмеженим обсягом довільної уваги. Використання асоціативних зв'язків і мнемотехніки сприяє поступовому переносу матеріалу з короткочасної пам'яті в довготривалу: спочатку учень утримує інформацію у свідомості лише на короткий час, проте за допомогою повторень, наочних стимулів і зв'язків з раніше засвоєними образами вона закріплюється в довгостроковій пам'яті. Такий процес забезпечує стійке засвоєння лексики та граматичних конструкцій, дозволяє дитині активніше використовувати знання у мовленні та значно підвищує ефективність навчання у початковій школі. Постійне використання образів і асоціацій не лише підтримує увагу під час уроку, а й формує навички самостійного запам'ятовування та відтворення навчального матеріалу.

Візуалізація частин мови та граматичних структур може здійснюватися через конкретні асоціативні образи. Наприклад, дієслово to be представляється як «триоловий дракон», де кожна голова відповідає за форму am, is, are. Іменники, прикметники та прислівники можуть відображатися через кольорові геометричні фігури (квадрат, трикутник, коло), що дозволяє наочно демонструвати порядок слів у реченні.

Для пояснення граматичних часів використовуються аналогічні образи: Present Simple уявляється через героя-пінгвіна, який виконує щоденні дії, Past Simple - як машина часу для дій, що відбулися, а Future Simple - у вигляді ракети, що символізує плановані дії. Заперечні конструкції можна демонструвати через хмаринку з хрестиком, що «закриває» дію, а питання - через образ лупи або детектива, який «шукає» інформацію.

Особливі конструкції, такі як модальні дієслова (can, must, may), можуть асоціюватися з різними ключами, що символізують можливість, обов'язок або дозвіл. Прийменники місця (in, on, under) демонструються за допомогою іграшкових фігурок, які розташовуються у коробках або на підставках, наочно показуючи відношення об'єктів.

Метод повної фізичної реакції (Total Physical Response, TPR) у поєднанні з методом асоціативних символів (МАС) дозволяє «оживити» граматичні конструкції за допомогою символічних жестів та рухів. Використання фізичних дій під час засвоєння абстрактних граматичних форм допомагає учням молодшого шкільного віку одночасно задіяти моторну активність, зорове сприйняття та асоціативне мислення, що значно підвищує ефективність запам'ятовування. Поднання даних методів дозволяє ефективно формувати граматичні навички у молодших школярів, задіюючи одночасно візуальні, моторні та асоціативні канали сприйняття. Такий підхід особливо доречний для дітей із переважанням правої півкулі мозку, обмеженим обсягом довільної уваги та високою потребою в ігровій діяльності.

Нижче наведено декілька прийомів формування нраматичної компетентності молодших школярів, які довели свою ефективність в процесі практичної діяльності.

Множина іменників: один предмет відображається підняттям однієї руки, декілька - обома руками або розсіюванням предметів на столі.

Присвійний відмінок: маленька корона або прапорець на предметі символізує власність, а жест «доторкання» від предмета до власника формує асоціативний зв'язок.

Ступені порівняння прикметників: сходинки, на які дитина піднімається або підстрибує, символізують вищий та найвищий ступінь.

Простий майбутній час (Future Simple - will + verb): стрілка або дорога вперед вказує на майбутню дію, а рух руки або крок уперед підсилює асоціацію.

Модальне дієслово should для висловлення поради: образ світлофора або знак «рекомендація», жест піднятого пальця чи покачування головою допомагають закріпити значення конструкцій.

Часові маркери (yesterday, today, tomorrow): календарні символи та рухи рук вліво, прямо або вправо відтворюють час, що значно спрощує усвідомлення граматичної категорії.

Заборона з модальними дієсловами cannot, must not: червоний знак «стоп» у поєднанні з жестом «хрест руками» демонструє заборону дії.

Застосування методу асоціативних символів у навчанні граматики молодших школярів демонструє низку практичних переваг, що підтверджуються як педагогічними спостереженнями, так і даними психолого-педагогічних досліджень.

По-перше, МАС створює умови для подолання мовного бар'єру. Використання наочно-асоціативних образів, жестів, рухів та предметів-замінників дозволяє значно зменшити страх перед «складними правилами» та абстрактними граматичними конструкціями. Учні сприймають граматику не як суху теорію, а як систему наочних образів і дій, що знімає психологічне напруження та сприяє формуванню позитивного ставлення до навчання іноземної мови. Особливо це важливо для учнів із високою

чутливістю до критики, обмеженим обсягом довільної уваги та схильністю до імпульсивної поведінки, оскільки асоціативна подача матеріалу допомагає утримувати концентрацію та залучає кілька каналів сприйняття одночасно.

По-друге, МАС сприяє підвищенню мотивації. Завдяки ігровим елементам, образам і руховим асоціаціям граматичні правила перетворюються на цікаві ігри, міні-історії або сценки. Це стимулює активну участь учнів у навчальному процесі та підтримує увагу протягом уроку. Наприклад, використання триголового дракона для дієслова to be, «сходинок» для засвоєння ступенів порівняння прикметників або календарних рухів для часових маркерів дозволяє учням буквально «переживати» граматичні конструкції, що значно підвищує ефективність їх засвоєння.

По-третє, МАС дозволяє забезпечити ефективність та стійкість знань. Порівняння традиційного пояснення граматичних правил із застосуванням МАС показує, що учні легше запам'ятовують форми дієслів, порядок слів у реченні, модальні конструкції та часи. Використання асоціативних образів і рухів сприяє переносу знань з короткочасної пам'яті у довготривалу: початкове утримання інформації у свідомості під час демонстрації образу або руху змінюється на тривале закріплення знань завдяки повторенням, інтерактивній роботі та ігровому формату. Це забезпечує швидке та точне відтворення правил у мовленні, зменшує потребу в постійному нагадуванні та дозволяє учням активно застосовувати знання у комунікації.

Також, використання МАС сприяє розвитку когнітивних і соціальних навичок. Крім граматичних умінь, МАС сприяє розвитку зорової та моторної пам'яті, здатності до планування та самоконтролю, а також стимулює креативність і уяву. Робота в парах чи групах, виконання рухових завдань і інтерпретація образів розвивають комунікативні навички та співпрацю між учнями. Молодші школярі вчаться пояснювати свої асоціації, порівнювати їх із однокласниками, що формує навички аргументації та рефлексії.

Таким чином, практичний досвід показує, що систематичне використання МАС у поєднанні з руховими та ігровими елементами дозволяє учням швидко та впевнено засвоювати граматичні конструкції, підвищує інтерес до предмета та формує стійкі мовні навички. Використання таких методів є особливо актуальним на початковому етапі навчання, коли молодші школярі ще не мають сформованої здатності до довільного контролю уваги та потребують наочних, інтерактивних і мотиваційних засобів засвоєння граматики.

Аналіз результатів дослідження дозволяє стверджувати, що метод асоціативних символів є ефективним і адаптивним інструментом для навчання граматики молодших школярів. Його перевага полягає у трансформації абстрактних граматичних правил у наочно-образні та сенсорно-рухові конструкції, що відповідає віковим когнітивним

особливостям учнів 1–4 класів, зокрема переважанню правої півкулі, обмеженому обсягу довільної уваги та високій потребі в ігровій діяльності.

Практична апробація МАС на прикладі візуалізації часових форм, службових частин мови та інших граматичних структур показала, що систематичне використання символічних образів і рухових асоціацій сприяє більш швидкому засвоєнню правил і їх переносу з короткочасної пам'яті у довготривалу. Крім того, застосування МАС знижує рівень тривожності дітей перед «складними» граматичними конструкціями, підвищує мотивацію до навчання та активізує когнітивні та моторні ресурси учнів.

Особливо актуальним виявляється використання МАС для засвоєння Present Continuous, оскільки молодші школярі часто забувають допоміжне дієслово am/is/are або закінчення -ing. Асоціативні образи, кольорові картки та рухові дії допомагають учням наочно «побачити» структуру речення та сформувати стійкі мовні навички.

Перспективи подальших досліджень і практичних розробок у цьому напрямі полягають у створенні цілісної системи цифрових асоціативних символів, яка дозволить ефективно інтегрувати МАС у дистанційне навчання та забезпечити постійний розвиток мовної компетентності молодших школярів.

Зіньків Вероніка Тарасівна
Студентка спеціальності 012
«Дошкільна освіта»
Дубина Любомира Михайлівна
Викладач другої кваліфікаційної категорії
КЗЛОР « Бродівський фаховий педагогічний
коледж ім. Маркіяна Шашкевича»
(м.Броди, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ НАОЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ.

Учіть дитину яким-небудь п'яти невідомим їй словам —
і вона буде довго й марно мучитися над ними;
але пов'яжіть із картинками двадцять таких слів —
і дитина засвоїть їх миттєво».
К.Д. Ушинський

Відомо, що процес розвитку мовлення у дітей відбувається під керівництвом дорослого. Однак ефективність педагогічного впливу значною мірою залежить від активності самої дитини в умовах мовленнєвої діяльності. Чим активніша дитина, тим кращий результат. Педагогу важливо спонукати дітей до мовленнєвої діяльності, стимулювати їхню мовленнєву активність не лише в процесі щоденного спілкування, а й під час спеціально організованого навчання.

У зв'язку з цим можна зробити висновок, що перспективним напрямом підвищення мовленнєвої активності дітей є використання методу наочного моделювання.

Метод моделювання вперше був розроблений педагогами і психологами: Д.Б. Ельконіним, Л.А. Венгером, Н.О. Ветлугіною, М.М. Поддьяковим. Сутність цього методу полягає в тому, що мислення дитини розвивається за допомогою спеціальних схем і моделей, які в наочній та доступній формі відтворюють зв'язки між предметами, явищами та подіями.

Актуальність використання наочного моделювання в роботі з дітьми полягає в тому, що:

- по-перше, дитина дошкільного віку дуже пластична і легко навчається, проте для більшості дітей характерні швидка стомлюваність і втрата інтересу до занять. Використання наочного моделювання викликає інтерес і допомагає розв'язати цю проблему;

- по-друге, використання символічної аналогії полегшує й прискорює процес запам'ятовування і засвоєння матеріалу, формує прийоми роботи з пам'яттю;

- по-третє, застосовуючи графічну аналогію, ми вчимо дітей виділяти головне та систематизувати здобуті знання.

Крім того, наочне моделювання сприяє розвитку мовленнєвої компетентності дітей, оскільки допомагає їм будувати зв'язні висловлювання, правильно добирати слова та дотримуватися послідовності у викладі думок.

Завдяки використанню моделей діти отримують своєрідну «опору», яка полегшує процес мовлення та робить його більш усвідомленим.

Важливо зазначити, що застосування методу наочного моделювання активізує не лише мовлення, а й інші психічні процеси: увагу, пам'ять, уяву та мислення. Дитина вчиться аналізувати інформацію, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, узагальнювати та робити висновки.

У практиці роботи з дітьми дошкільного віку доцільно використовувати різноманітні види моделей: предметні моделі (іграшки, реальні об'єкти); образно-графічні (малюнки, схеми, піктограми); знаково-символічні (умовні позначення, стрілки, кольори). Ефективність методу значною мірою залежить від правильності його організації. Педагог повинен поступово ускладнювати моделі: від простих до складніших, враховуючи вікові та індивідуальні особливості дітей. Спочатку дорослий демонструє зразок роботи з моделлю, а згодом діти виконують завдання самостійно. Також важливо створювати ігрову мотивацію, адже саме гра є провідною діяльністю дошкільників. Використання моделей у формі гри (наприклад, «розкажи за схемою», «склади історію», «відгадай за символами») значно підвищує інтерес дітей до мовленнєвої діяльності.

Отже, метод наочного моделювання є ефективним засобом розвитку мовлення, який забезпечує активну участь дитини у процесі навчання, сприяє кращому засвоєнню матеріалу та формуванню комунікативних умінь.

Кирик Ю. А.,
викладач кафедри іноземних мов,
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів

STORYTELLING ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ МОВНОГО БАР'ЄРУ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У процесі вивчення іноземної мови однією з ключових проблем є мовний бар'єр, який проявляється у страху помилок, недостатності словникового запасу та труднощах у спонтанному мовленні. Традиційні методи навчання, що базуються на механічному засвоєнні граматики та лексики, не завжди забезпечують формування впевненої комунікативної компетентності.

У цьому контексті storytelling (розповідання історій) виступає ефективним дидактичним інструментом, який дозволяє поєднати мовну практику з емоційним, когнітивним та комунікативним досвідом. Використання історій у навчанні іноземної мови сприяє природному засвоєнню мовного матеріалу та зниженню психологічного бар'єра.

Теоретичні основи storytelling у мовному навчанні

Storytelling є універсальною формою людської комунікації, що базується на структурованій передачі досвіду через наратив. У процесі вивчення іноземної мови історії виконують роль контексту, у якому нова лексика та граматичні структури засвоюються природним шляхом.

Дослідження в галузі педагогіки та когнітивної лінгвістики показують, що інформація, подана у формі історії, краще запам'ятовується та легше відтворюється, ніж ізольовані мовні одиниці. Storytelling також активує механізми асоціативного мислення, що сприяє формуванню стійких мовних зв'язків [1].

Storytelling і подолання мовного бар'єру

Мовний бар'єр у вивченні іноземної мови має не лише лінгвістичну, але й психологічну природу. Здобувачі освіти часто бояться помилок, що блокує спонтанне мовлення.

Storytelling дозволяє подолати цей бар'єр через:

- створення безпечного контексту для мовлення;
- перенесення уваги з форми на зміст;
- розвиток впевненості у використанні мови;
- активізацію природної комунікації.

Обмін історіями сприяє розвитку вільного мовлення, оскільки студент зосереджується на передачі змісту, а не на граматичній правильності кожного речення.

Психолінгвістичні переваги storytelling

З точки зору психолінгвістики, storytelling активує одночасно кілька когнітивних процесів: пам'ять, увагу, емоції та уяву. Це створює умови для глибшого засвоєння мовного матеріалу [2].

Дослідження показують, що історії:

- підвищують рівень запам'ятовування лексики;
- сприяють формуванню мовної інтуїції;
- зменшують тривожність під час мовлення;
- активують довготривалу пам'ять через емоційне залучення [3].

Таким чином, storytelling не лише полегшує навчання, але й робить його більш природним і ефективним.

Освітній потенціал storytelling у вивченні іноземних мов

У сучасній методиці викладання іноземних мов storytelling використовується як інтерактивний метод навчання, що поєднує мовну практику з реальними або змодельованими ситуаціями.

Його основні переваги включають:

- розвиток усного мовлення;
- розширення словникового запасу в контексті;
- формування навичок діалогічного та монологічного мовлення;
- підвищення мотивації до навчання.

Крім того, storytelling створює умови для використання мови у значущих ситуаціях, що наближує навчальний процес до реальної комунікації [1].

Як зазначається у сучасних дослідженнях, використання наративів у навчанні сприяє глибшому розумінню мовного матеріалу та підвищує ефективність засвоєння іноземної мови.

Психологічний аспект використання storytelling

Storytelling має значний психологічний вплив на процес вивчення мови. Він знижує рівень стресу та мовної тривожності, які є одними з основних факторів мовного бар'єру.

Крім того, розповідання історій:

- підвищує впевненість у мовленні;
- формує позитивне ставлення до помилок як частини навчання;
- сприяє розвитку емоційної залученості.

Як зазначається у дослідженнях, storytelling може використовуватися як інструмент підвищення загального психологічного комфорту у процесі навчання та покращення комунікативних навичок [2].

Висновки

Storytelling є ефективним педагогічним інструментом у процесі вивчення іноземної мови, який сприяє подоланню мовного бар'єру, розвитку комунікативних навичок та підвищенню мотивації до навчання.

Його використання дозволяє трансформувати процес засвоєння мови з механічного запам'ятовування у природну комунікативну практику, що наближує навчання до реальних умов мовлення.

Таким чином, storytelling можна розглядати як один із ключових сучасних методів формування іншомовної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. HPRC (Human Performance Resources by CHAMP). Storytelling: A powerful tool to improve wellness and performance [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.hprc-online.org/mental-fitness/performance-psychology/storytelling-powerful-tool-improve-military-wellness (дата звернення: 18.04.2026).

2. From the Green Notebook. Stories that win wars: The role of narrative in planning and innovation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://fromthegreennotebook.com/2024/12/02/stories-that-win-wars-the-role-of-narrative-in-military-planning-and-innovation/ (дата звернення: 20.04.2026).

3. The Times of Israel Blogs. Why storytelling matters in communication [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://blogs.timesofisrael.com/why-storytelling-matters-in-the-military/ (дата звернення: 18.04.2026).

Фодор Катерина Йосипівна,
доктор філософії, доцент кафедри філології,
Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці II
Гнатик Каталін Бейлівна,
доктор філософії, доцент кафедри філології,
Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці II

ACTIVE LEARNING METHODS AS A BASIS FOR STUDENT-CENTRED EDUCATION

When organizing the educational process within a traditional school framework, the teacher primarily focuses on the content and structure of their own pedagogical activity. Traditional teaching methods, which are mainly oriented toward passive perception of information, are increasingly losing their effectiveness in preparing competitive specialists. Therefore, the implementation of modern interactive learning methods is becoming essential, as they promote active student participation and improve the quality of knowledge acquisition.

Brown [1] emphasizes that interactive learning is not only a method but also a general approach that primarily involves active student participation. Students complete tasks in groups, discuss issues and solve problems, which contributes to the development of their communicative skills. Tasks may be individual or group-based, and during their completion the teacher not only transmits knowledge but also acts as a moderator, supporting active interaction and assisting students at each stage of learning.

Among the most common methods are role-playing, brainstorming, case studies, presentations and discussions. These methods help develop communication skills, logical thinking and various intellectual abilities such as analysis, synthesis, comparison and generalization [2].

Project-based learning involves students working on long-term tasks aimed at developing practical skills and knowledge applicable in real-life situations. This approach allows learners to combine theoretical knowledge with practical experience. In addition, group work on projects stimulates collaboration and motivates students to find creative solutions to problems [1]. Thus, active learning methods make it possible to adapt the educational process to the needs of its main participants [3]. In turn, this approach makes it possible to pay greater attention to individual student achievements and to improve academic performance through continuous monitoring and adjustment of the learning process [4]. The main task of the teacher becomes the creation of pedagogical conditions in which students can deeply master professional knowledge and

purposefully develop both professional and personal qualities. Under such conditions, learners develop the ability to make independent decisions in uncertain situations, identify and formulate problems and design multiple strategies for solving them [5].

Brown [1] also highlights the importance of cognitive processes in learning, as well as the role of social interaction between students and teachers. Interaction among participants is fundamental for the development of language and communication skills.

The wide range of methods and strategies that enhance the effectiveness of the learning process and place students at its centre contributes to the creation of an interactive, student-centred environment in which learners engage in collaboration, develop critical thinking and improve communication skills. These approaches enable students to acquire knowledge independently, reflect on learning material, and effectively apply their competencies in practice [6; 7].

Student-centred and active learning methods significantly enhance the effectiveness of the educational process by promoting engagement, critical thinking, and practical skill development. However, their success depends on thoughtful implementation and adaptation to specific learning contexts.

REFERENCES

1. Brown, H. D. (2001). *Teaching by principles: An interactive approach to language pedagogy*. London: Longman.

2. Pometun, O. (2007). *Entsyklopediia interaktyvnoho navchannia* [Encyclopedia of interactive learning] (in Ukrainian). Kyiv.

3. Arrosagaray, M., González-Peiteado, M., Pino-Juste, M., & Rodríguez-López, B. (2019). A comparative study of Spanish adult students' attitudes to ICT in classroom, blended and distance language learning modes. *Computers & Education, 134*, 31–40.

4. Drake, B. M., & Walz, A. (2018). Evolving business intelligence and data analytics in higher education. *New Directions for Institutional Research*, 39–52. https://doi.org/10.1002/ir.20266

5. Avdieienko, Yu. V. (2016). *Zastosuvannia metodu mozkovoho shturmu v protsesi profesiino oriientovanoho navchannia anhliiskoi movy u nemovnykh VNZ* [Application of the brainstorming method in professionally oriented English language teaching in non-linguistic universities] (in Ukrainian). In *Proceedings of the XI International Scientific and Practical Conference*. Kyiv: NTUU "KPI".

6. Westwood, P. (2008). *What teachers need to know about teaching methods*. Camberwell, VIC: ACER Press.

7. Goodwin, J. R. (2024). *What's the difference? A comparison of student-centered teaching methods*. *Education Sciences, 14*(7), 736. https://doi.org/10.3390/educsci14070736

Яринич Соломія Русланівна
студентка 4 курсу
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
yarinichs@brodypk.ukr.education
Науковий керівник: Гелевич Галина Іванівна
викладач вищої кваліфікаційної категорії
galyna.helevych@gmail.com
Комунальний заклад Львівської обласної ради
«Бродівський фаховий педагогічний коледж
імені Маркіяна Шашкевича»
(м. Броди, Україна)

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНЕ ВИКЛАДАННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

У сучасній системі освіти дедалі більшої актуальності набуває проблема забезпечення якісного навчання для всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей. У ЗДО зростає кількість дітей з особливими освітніми потребами, що зумовлює необхідність пошуку ефективних підходів до організації навчального процесу. Одним із таких підходів є диференційоване викладання, яке дозволяє враховувати різноманітність учнівського контингенту та забезпечувати успішність кожної дитини.

Що таке диференційоване викладання?

Диференційоване викладання — це концептуальний підхід і практична технологія організації навчального процесу, що передбачає врахування індивідуальних особливостей дітей. Його сутність полягає у створенні таких умов навчання, за яких кожен учень може досягти максимально можливих результатів.

Цей підхід базується на визнанні того, що всі діти відрізняються за:

- рівнем підготовленості;
- інтересами;
- стилями навчання;
- темпом засвоєння матеріалу.

Відповідно, завдання педагога — адаптувати навчальний процес так, щоб забезпечити ефективний розвиток кожного учня.

Диференційоване викладання спирається на низку наукових концепцій.

Передусім це навчання, орієнтоване на потреби дитини, яке передбачає активну участь дошкільника в освітньому процесі та поступовий розвиток його самостійності.

Важливе значення має теорія множинного інтелекту, яка доводить, що кожна дитина має різні типи здібностей (логіко-математичні, мовні, музичні, кінестетичні тощо), тому навчання має бути різноманітним.

Також важливу роль відіграє концепція універсального дизайну в освіті, яка передбачає створення доступного навчального середовища для всіх дітей.

Диференційоване викладання реалізується через адаптацію чотирьох основних компонентів: змісту, процесу, продукту та навчального середовища.

Диференціація змісту передбачає варіювання складності навчального матеріалу при збереженні основних понять. Важливо забезпечити доступність змісту для всіх учнів через використання різноманітних прикладів, подання інформації у різних форматах (текст, відео, схеми), виділення головного, підтримку базових («фонових») знань.

Диференціація процесу організовується з урахуванням індивідуальних особливостей дошкільників. Для цього використовуються робота в групах і парах, гнучке групування дітей, різні методи навчання, взаємодія між дітьми.

Групи можуть змінюватися залежно від рівня підготовки та результатів навчання.

Важливу роль відіграє оцінювання — як попереднє, так і поточне, що допомагає педагогу коригувати навчальний процес.

Ефективне диференційоване викладання починається з аналізу індивідуальних особливостей дитини. Учителю варто поставити собі такі запитання:

- Чи є в групі діти, які не працюють на заняттях? Чому?
- Що можна зробити для підвищення їхньої успішності?
- Кому приділяється більше уваги, а кому — менше?

Це допомагає визначити підходи до організації навчання та формування груп.

Важливим є планування занять із використанням як науково обґрунтованих, так і особистісно орієнтованих методів. Вихователь має визначити теми, підібрати методи навчання та адаптувати їх до різних рівнів учнів.

Ефективним інструментом є методика **«Піраміда планування»**, яка передбачає: базовий рівень — для всіх дітей; середній — для більшості; високий — для окремих дітей.

Також важливо постійно аналізувати ефективність навчання та вдосконалювати свою педагогічну діяльність.

Одним із ефективних способів реалізації диференційованого викладання є гнучке групування дітей. Наприклад, під час занять з розвитку мови або математики діти можуть об’єднуватися у групи відповідно до рівня їхніх знань і навичок.

Кожна група працює з вихователем або асистентом та отримує завдання відповідного рівня складності. При цьому склад груп змінюється залежно від прогресу в знаннях дітей, що забезпечує індивідуалізацію навчання та підвищує його ефективність.

Диференційоване викладання має низку важливих переваг:

- забезпечує доступність навчання для всіх дітей;
- підвищує мотивацію до навчання;
- сприяє розвитку сильних сторін дітей;
- формує позитивний психологічний клімат у групі;
- дозволяє кожній дитині досягти успіху.

Отже, диференційоване викладання є ефективною педагогічною технологією інклюзивного навчання, яка дозволяє врахувати індивідуальні особливості дитини та забезпечити їх гармонійний розвиток. Воно сприяє створенню доступного та комфортного освітнього середовища, у якому кожна дитина має можливість реалізувати свій потенціал.

На мою думку, саме такий підхід є необхідною умовою сучасної освіти, адже він забезпечує не лише засвоєння знань, а й розвиток особистості кожної дитини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Інклюзивна практика: технології навчання / А. А. Колупаєва., О. М. Таранченко. - Київ. Літера ЛТД, 2019. - 160 с. — (Серія «Інклюзивне навчання»).
2. https://nus.org.ua/2021/10/16/dyferentsiojovane-navchannya-navishho-i-yak-provodyty/
3. https://nus.org.ua/2020/04/21/dyferentsijovane-vykladannya-yak-pidlashtuvaty-navchannya-pid-kozhnogo-uchnya/
4. https://studfile.net/preview/10978000/

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Базелінська Ксенія Антонівна
Студентка 3-го року навчання спеціальності "Психологія"
Національного університету "Києво-Могилянська академія"
Боднар Алла Яківна
Кандидат психологічних наук, доцент

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ОНЛАЙН-СЕРЕДОВИЩА

Мотивація – це психофізіологічний процес, який працює під дією зовнішніх або внутрішніх факторів та спонукає людину до цілеспрямованої діяльності [4]. Мотивація є основним фактором набуття нових знань та визначає академічну успішність студентів, впливаючи на короткострокові і довгострокові освітні досягнення [1 с. 35; 3, с. 14]. В освітньому середовищі мотивація визначається такими факторами, як особливість внутрішньої системи закладу, особистісні характеристики педагога, індивідуальні відмінності учнів та організація процесу навчання [2] У зв'язку з пандемією COVID19 та російсько-українським повномасштабним вторгненням 2022 року, більшість закладів освіти були змушені перейти на дистанційний формат, що суттєво вплинуло на організацію освітнього процесу. У зв'язку з цим, дослідження питання мотивації студентів та адаптація нових освітніх стратегій в умовах онлайн-формату для її підтримки набуває особливої актуальності.

За типами походження мотивацію поділяють на внутрішню і зовнішню [3, с. 6-7]. Внутрішня мотивація пов'язана з орієнтацією індивідом на процес діяльності. Внутрішньо вмотивованих людей до дії спонукає отримання задоволення під час виконання завдання. Студентів, які використовують цей тип мотивації у навчальній діяльності, характеризує допитливість, високий інтерес до дисципліни, пошук додаткової інформації по темі предмету та якісне виконання завдань без потреби у додатковому заохоченні від авторитетних фігур [6].

Згідно з теорією самодетермінації Річарда М. Райана та Едварда Л. Десі, внутрішня мотивація до пізнання є вродженою, проте для того, аби вона проявилася в особистості, мають бути закриті потреби в автономії, компетентності та соціальній взаємодії. Для того, аби перша потреба була реалізована, індивід має проявляти ініціативу та діяти відповідно до власних переконань. Контроль з боку третіх осіб може перешкоджати задоволенню потреби в автономії. Відповідно, надання студентам можливості самостійно формувати свій графік навчання відповідно до плану, розробляти теми

творчих проєктів та проявляти активність на семінарських заняттях в умовах дистанційної освіти може позитивно вплинути на їхню залученість у процес.

Наступна важлива потреба у компетентності пов'язана з відчуттям здатності досягати цілей та розвиватися. Такі переживання реалізуються через досвід успішного виконання задач і підвищення рівня їхньої складності. Таким чином, формування освітнього плану за принципом поступового підвищення рівня складності завдань, а також розробка освітніх онлайн-платформ, з наданням можливості студентам відслідковувати власний прогрес (наприклад, за допомогою графіку, рейтингу або відсотку проходження курсу), може підвищити їхню мотивацію.

Нарешті, потреба у приналежності до колективу стосується відчуття близького зв'язку. Ця потреба може реалізуватися через відчуття поваги і турботи у спільноті. Отже, заохочення групових активностей, роботи в парах та створення спільних проєктів під час вивчення дисципліни може сприяти задоволенню вищезазначеної соціальної проблеми в умовах дистанційної освіти, коли взаємодія в колективі є обмеженою, порівняно з очним форматом навчання. Реалізація всіх трьох потреб в комплексі є важливою для підтримки мотивації та благополуччя [8].

Зовнішня мотивація характеризується орієнтацією на результат, який очікує отримати людина від виконання завдання. Зовнішню мотивацію поділяють на декілька видів, а саме на мотивацію очікування винагороди, почуття влади та уникнення покарання. Перший тип зовнішнього прагнення проявляється в очікуванні матеріальних (фінансове заохочення, подарунок) та/або нематеріальних (визнання, похвала, психологічне погладжування) бонусів за виконане завдання. Таким чином, надання позитивного зворотнього зв'язку є важливим для підтримки студентської мотивації [5]. В умовах онлайн-навчання студент може отримувати зворотній зв'язок як безпосередньо під час занять, так і в текстових та аудіо форматах на дистанційних платформах. Другий вид зовнішньої мотивації пов'язаний із відчуттям впливу та часто проявляється на лідерських позиціях. Створення занять, що передбачають групову роботу з чітким розподілом ролей, де кожен учасник відчуватиме свою зону впливу, а також надання студентам можливість здійснювати взаємооцінювання і надання коментарів відповідно до принципів зворотного зв'язку високої якості може сприяти підвищенню їхньої мотивації до навчання. Третій підвид мотивації, спрямованої на отримання результату, базується на прагненні уникнути негативних наслідків і викликає мотивацію у людей через тривогу стикнутися з ними. Згідно з результатами досліджень, коли апеляція до відчуття страху сприймається студентами як загроза, вони мають тенденцію проявляти гірші академічні результати і їхня мотивація до навчання не є стабільною [7]. В той же час, справедливі та послідовні покарання активують відчуття відповідальності в учасників освітнього процесу та можуть підвищити студентську мотивацію до навчання [3, с. 11].

Мотивація, що орієнтована на процес, має позитивну кореляцію з академічною успішністю та сприяє вищій активності, і креативності у навчанні. В той же час, зовнішня мотивація може допомагати студентам в досягненні короткострокових академічних цілей [6].

Таким чином, можна зробити висновок, що ефективні освітні стратегії, спрямовані на підтримку студентської мотивації в умовах онлайн-формату, мають бути спрямовані на врахування різних чинників, що зумовлюють обидва види мотивації (орієнтованої як на процес, так і на результат).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лавринюк О., Кириченко В. Мотивація до навчальної діяльності: аналіз сучасних теорій // Журнал соціальної та практичної психології. 2023. № 1. С. 34–39. URL: https://doi.org/10.32782/psy-2023-1-6 (дата звернення: 18.04.2026).
2. Малар Л. В., Ваколя З. М. Особливості мотивації учнів до навчальної діяльності // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2021. Вип. 82. С. 102–107. URL: https://chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/82/24.pdf (дата звернення: 20.04.2026).
3. Bandara N., Hettiwaththage R. C. The Interplay of Intrinsic and Extrinsic Motivation in Academic Achievement: A Comprehensive Review // Sri Lanka Journal of Social Work. 2025. Vol. 9, No. 2. P. 1–32. URL: https://doi.org/10.4038/sljsw.v9i2.24 (дата звернення: 18.04.2026).
4. Cook D. A., Artino A. R. Motivation to learn: an overview of contemporary theories // Medical Education. 2016. Vol. 50, No. 10. P. 997–1014. URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27628718/ (дата звернення: 20.04.2026).
5. Martinez V. M. L., Cardozo P., Kaefer A., Wulf G., Chiviacowsky S. Positive feedback enhances motivation and skill learning in adolescents // Learning and Motivation. 2024. Vol. 86. Article 101966. URL:Positive feedback enhances motivation and skill learning in adolescents - ScienceDirect (дата звернення: 20.04.2026).
6. Nickerson C. Extrinsic vs. Intrinsic Motivation: What's the Difference? [Електронний ресурс] / C. Nickerson // Simply Psychology. 2024. URL: https://www.simplypsychology.org/differences-between-extrinsic-and-intrinsic-motivation.html (дата звернення: 18.04.2026).
7. Putwain D. W., Symes W. The impact of fear appeals on subjective task value and academic self-efficacy: Learning and Individual Differences. 2016. Vol. 51. P. 307–313. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1041608016301996 (дата звернення: 18.04.2026).
8. Ryan R. M., Deci E. L. Intrinsic and extrinsic motivation from a self-determination theory perspective: Definitions, theory, practices, and future directions // Contemporary Educational Psychology. 2020. Vol. 61. Article 101860. URL: https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2020.101860 (дата звернення: 18.04.2026).

Давиденко Ірина Ігорівна
Магістр психології, психотерапевт, психоонколог
Магістрантка спеціальності
«Клінічна психологія із основами психотерапії»
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ У ПСИХОТЕРАПЕВТІВ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

Сучасний світ характеризується високим рівнем нестабільності, що проявляється у соціальних, економічних та політичних трансформаціях, глобальних кризах і технологічних змінах. У цих умовах зростає роль психологічної допомоги, а разом із нею — вимоги до професійної стійкості психотерапевтів. Одним із ключових чинників ефективної професійної діяльності є толерантність до невизначеності (ТН).

Толерантність до невизначеності розглядається як здатність індивіда сприймати неоднозначні ситуації без надмірної тривоги та уникання, зберігаючи функціональність і відкритість до досвіду [2]. Для психотерапевтів це особливо важливо, оскільки терапевтичний процес за своєю природою є непередбачуваним.

У сучасних дослідженнях підкреслюється, що низький рівень ТН пов’язаний із професійним вигоранням, тривожністю та зниженням якості терапевтичного контакту [3]. Водночас розвиток цієї якості розглядається як ресурс професійної адаптації.

Теоретичні засади поняття толерантності до невизначеності

Поняття толерантності до невизначеності було введене в психологію як характеристика когнітивно-емоційного реагування на неоднозначні стимули. Згідно з класичним підходом, запропонованим С. Баднером, індивіди з низькою ТН сприймають невизначеність як загрозу [1].

Подальші дослідження уточнили, що ТН є багатовимірним конструктом, який включає когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти [4]. У психотерапевтичному контексті це означає здатність витримувати паузи, неясність терапевтичного процесу, суперечливість інформації від клієнта.

Сучасні автори також пов’язують ТН із метакогнітивними процесами та емоційною регуляцією [6]. Зокрема, здатність до рефлексії та усвідомлення власних реакцій допомагає терапевту не уникати складних ситуацій.

Особливого значення набуває ТН в умовах кризових ситуацій (війни, пандемії), коли сам терапевт перебуває під впливом стресу. У таких умовах підвищується ризик проєкцій і контрпереносу [5].

Виклики сучасності та їх вплив на психотерапевтів

Серед ключових викликів сучасності можна виділити глобальні кризи, цифровізацію та зростання невизначеності у соціальних ролях. Вони створюють нові вимоги до психологічної практики.

Пандемія COVID-19 та воєнні конфлікти значно підвищили рівень тривожності у населення, що відображається і на психотерапевтах [3]. Водночас самі фахівці змушені працювати в умовах невизначеності щодо майбутнього.

Цифровізація психотерапії також створює нові форми невизначеності — від технічних труднощів до зміни якості контакту [7]. Онлайн-терапія потребує нових навичок і підвищеної гнучкості.

Крім того, сучасні клієнти часто мають комплексні запити, що не піддаються швидкому структуруванню. Це підсилює необхідність розвитку ТН як професійної компетентності.

Шляхи підвищення толерантності до невизначеності

Одним із ключових напрямів розвитку ТН є професійна підготовка та супервізія. Регулярна супервізія дозволяє терапевтам усвідомлювати власні реакції та працювати з невизначеністю у безпечному середовищі [5].

Важливу роль відіграють практики майндфулнес, які сприяють розвитку усвідомленості та прийняття досвіду без оцінювання [6]. Дослідження показують, що такі практики знижують рівень тривожності.

Когнітивно-поведінкові підходи також ефективні у формуванні ТН. Вони спрямовані на зміну дисфункціональних переконань щодо невизначеності [4].

Окрему увагу слід приділити розвитку метакогнітивних навичок, зокрема здатності до рефлексії. Це дозволяє терапевту утримувати складні переживання без імпульсивних реакцій.

Також ефективними є групові форми навчання, які створюють простір для обміну досвідом і нормалізації переживань невизначеності.

Висновки

Толерантність до невизначеності є ключовою компетентністю психотерапевта в умовах сучасних викликів. Вона забезпечує здатність ефективно працювати в непередбачуваних умовах і підтримувати клієнтів.

Розвиток ТН потребує системного підходу, що включає освіту, супервізію, особисту терапію та саморефлексію. Важливим є також впровадження сучасних психологічних практик, спрямованих на підвищення гнучкості та стійкості.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку інтегративних програм розвитку ТН у психотерапевтів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Budner S. Intolerance of ambiguity as a personality variable // Journal of Personality. 1962. Vol. 30. P. 29–50.
2. Carleton R. N. Into the unknown: A review and synthesis of contemporary models involving uncertainty // Journal of Anxiety Disorders. 2016. Vol. 39. P. 30–43.
3. Freeston M. H., Rhéaume J., Letarte H. Why do people worry? // Behaviour Research and Therapy. 1994. Vol. 32. P. 791–802.
4. Dugas M. J., Robichaud M. Cognitive-Behavioral Treatment for Generalized Anxiety Disorder. New York : Routledge, 2007.
5. Hayes J. A. Countertransference and the therapist's inner experience. New York : Routledge, 2018.
6. Kabat-Zinn J. Full Catastrophe Living. New York : Bantam Books, 1990.
7. Simpson S., Reid C. Therapeutic alliance in videoconferencing psychotherapy // Journal of Telemedicine and Telecare. 2014. Vol. 20. P. 1–7.

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Горбань Юрій Віталійович
Макаренко Дмитро Володимирович
Підвальний Максим Вадимович
Васильченко Денис Віталійович
Курсанти Навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ
Тімошин Анатолій Сергійович
Доцент кафедри інформаційних систем та технологій
Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИЯВЛЕННЯ БОТ-АКТИВНОСТІ НА ОСНОВІ ПОВЕДІНКОВИХ ОЗНАК

У сучасному інформаційному просторі стрімкий розвиток цифрових технологій супроводжується активним зростанням кількості автоматизованих облікових записів, відомих як боти. Особливо помітним це явище є у соціальних мережах, які стали ключовими платформами для комунікації, обміну інформацією та формування громадської думки. Боти можуть використовуватися як у легітимних цілях, зокрема для автоматизації відповідей, підтримки клієнтів або поширення офіційної інформації, так і з деструктивною метою, включаючи маніпуляцію інформаційними потоками, поширення дезінформації, створення штучної популярності контенту та здійснення інформаційно-психологічного впливу.

З огляду на важливість соціальних мереж у сучасному суспільстві, проблема виявлення бот-активності набуває критичного значення. Традиційні методи, що базуються на аналізі контенту або ручній модерації, є недостатньо ефективними через масштаби даних і здатність ботів адаптуватися до нових умов. У зв'язку з цим особливого значення набуває аналіз поведінкових ознак, які складніше імітувати.

Боти в соціальних мережах функціонують як автоматизовані або напівавтоматизовані облікові записи, які імітують поведінку реальних користувачів. Їх робота базується на заздалегідь визначених алгоритмах або сценаріях, що дозволяють виконувати певні дії без прямого втручання людини. Такі акаунти можуть створюватися масово, часто із використанням підроблених або викрадених даних, і керуватися централізовано через спеціалізовані програмні засоби [1].

У соціальних мережах боти здатні виконувати широкий спектр дій, включаючи публікацію повідомлень, коментування, поширення контенту, проставлення вподобань, підписку на інших користувачів та взаємодію з іншими ботами. Завдяки цьому створюється ілюзія активної та зацікавленої аудиторії, що може впливати на алгоритми рекомендацій та формування трендів.

Серед основних типів ботів, що функціонують у соціальних мережах, можна виділити інформаційні боти, які поширюють новини або повідомлення певного змісту, спам-боти, що здійснюють масову розсилку реклами або шкідливих посилань, соціальні боти, які імітують реальних користувачів і вступають у взаємодію з іншими, а також бот-мережі, або ботнети, що складаються з великої кількості скоординованих акаунтів. Окрему категорію становлять так звані «розумні» боти, які використовують елементи штучного інтелекту для адаптації своєї поведінки та ускладнення процесу їх виявлення [2].

Характерною особливістю ботів є здатність діяти цілодобово, без перерв, а також виконувати однотипні операції з високою швидкістю. Водночас сучасні боти можуть імітувати затримки, випадковість і навіть помилки, що наближує їх до поведінки людини [3].

Одним із найбільш ефективних підходів до виявлення ботів є аналіз поведінкових характеристик користувачів. Цей підхід базується на припущенні, що, незважаючи на спроби імітації, поведінка автоматизованих систем має певні закономірності, які відрізняються від людської.

До ключових поведінкових ознак належить частота дій, яка визначає інтенсивність активності користувача. Боти часто демонструють або надмірно високу активність, або

стабільну частоту виконання дій, що зберігається протягом тривалого часу. Людська активність, навпаки, є більш нерівномірною та залежить від різних факторів.

Важливою характеристикою є регулярність дій, яка відображає рівномірність інтервалів між ними. Автоматизовані системи, як правило, виконують дії через однакові або майже однакові проміжки часу, тоді як для людини характерна варіативність. Різноманітність дій також є суттєвою ознакою, оскільки реальні користувачі зазвичай виконують широкий спектр активностей, тоді як боти часто обмежуються вузьким набором операцій.

Додатково враховується часова структура активності, зокрема наявність безперервної роботи або відсутність типових для людини періодів відпочинку. У соціальних мережах це може проявлятися у постійній активності протягом доби, незалежно від часових зон.

На основі визначених поведінкових ознак було розроблено простий класифікатор, що використовує порогові значення для прийняття рішення щодо належності облікового запису до категорії ботів або реальних користувачів. Його принцип полягає у порівнянні обчислених характеристик із наперед заданими межами, що відповідають типовим значенням для людської поведінки.

Застосування такого підходу дозволяє швидко ідентифікувати підозрілі акаунти без використання складних моделей машинного навчання. Водночас врахування кількох ознак одночасно підвищує точність класифікації, оскільки дозволяє уникнути помилкових висновків, що можуть виникати при аналізі лише одного параметра.

Ефективність класифікатора оцінюється за допомогою стандартних метрик, зокрема точності та повноти, які дозволяють визначити здатність системи правильно ідентифікувати ботів і уникати помилкових спрацювань. Важливим є забезпечення балансу між цими показниками, оскільки надмірна чутливість системи може призвести до класифікації реальних користувачів як ботів, тоді як надто консервативний підхід знижує здатність виявляти автоматизовані акаунти.

Запропонований підхід демонструє ефективність у виявленні ботів із характерною поведінкою, особливо у соціальних мережах, де автоматизовані акаунти часто виконують повторювані дії. Його перевагами є простота реалізації, низька обчислювальна складність і можливість застосування в режимі реального часу.

Водночас сучасні тенденції розвитку ботів, зокрема використання штучного інтелекту та адаптивних алгоритмів, створюють нові виклики. Такі боти здатні змінювати свою поведінку, імітуючи людські патерни, що ускладнює їх виявлення за допомогою простих методів. Це вимагає поєднання поведінкового аналізу з іншими підходами, включаючи машинне навчання та аналіз мережевих взаємозв'язків [4].

У роботі досліджено проблему виявлення бот-активності з акцентом на особливості їх функціонування у соціальних мережах. Встановлено, що поведінкові ознаки, такі як частота, регулярність та різноманітність дій, є ефективним інструментом для ідентифікації автоматизованих акаунтів. Запропонований підхід дозволяє реалізувати

простий та ефективний механізм первинного виявлення ботів, який може бути використаний як самостійно, так і у складі більш складних систем.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на розширення набору ознак, інтеграцію сучасних методів аналізу даних та адаптацію до нових типів ботів, що з'являються у цифровому середовищі.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Боти і тролі - хто вони такі та як впливають на інформаційний простір? URL: https://solonyanska-gromada.gov.ua/news/1746008038/ (дата звернення 13.04.2026).
2. Боти та як їх розпізнавати? URL: https://gluzd.org.ua/articles/oberezhno-boty-iak-ikh-rozpiznaty/ (дата звернення 13.04.2026).
3. Чат-боти: Сучасний Інструмент Бізнесу URL: https://salesbox.ua/blog/chat-boty-v-biznesi-chomu-tse-vash-klyuch-do-usikhu-ta-novikh-mozhlyvostei/ (дата звернення 13.04.2026).
4. Використання ШІ у цифровому маркетингу URL: https://doaj.org/article/b6c07e3a7915487e8688d903913fe1fc (дата звернення 13.04.2026).

Лежнін Костянтин Володимирович
начальник відділу
Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки України
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ ТЕСТУВАННЯ ПРИ ВИГОТОВЛЕННІ МІКРОЕЛЕКТРОННИХ ВИРОБІВ

Визначення «система тестування» охоплює мільйони різноманітних комбінацій контрольно-вимірювальних приладів, програмного забезпечення та пристроїв, що тестуються, можливих при реалізації конкретних програм тестування. Кожна система тестування створюється виходячи з технології, призначення певного виробу, а також етапу життєвого циклу тестованого пристрою і може бути призначена для досліджень, обґрунтування, перевірки продукту або застосовуватися в процесі його серійного виробництва. Деякі тестові системи розробляються для контролю мікроелектронних виробів, що й визначає вимоги, що пред'являються до них, — високу пропускну здатність, низьку вартість, простоту конфігурування та модернізації, високу якість вимірювань.

Системи тестування можуть складатися виключно з настільних або модульних контрольно-вимірювальних приладів (КВП) або ж являти собою комбінацію обох платформ (гібридна система). Кожен із варіантів має свої переваги, які виявляються за певної моделі застосування. Протягом циклу від початку розроблення споживчого пристрою або спеціалізованого виробу до його остаточних випробувань та передачі у виробництво вимоги до цього процесу можуть змінюватися. Можливість регулювання настільних вимірювальних приладів за допомогою органів управління, що знаходяться на передній панелі, є значною перевагою для різноманітних систем тестування, що використовуються в процесі науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт. Коли ж розробка наближається до завершальної стадії, виміри стають типовими, і основна вимога стосується відтворюваності результатів. Також під час проведення випробувань великих партій пристроїв часто спостерігається перехід від настільної конфігурації тестової системи до модульних рішень — з метою підвищення пропускної спроможності, збільшення кількості підключень для каналів або пристроїв та зменшення габаритів усієї системи.

Інженери, які виконують НДДКР, або створюють серійні вироби, використовують переваги *настільних* КВП, які є зручним і готовим до дії інструментом. На передній панелі настільного приладу розташовують звичний дисплей, а також кнопки та ручки

керування, необхідні для тестування та дозволяють змінювати функціональність пристрою та його робочі характеристики. Можливості корекції вимірювань або тестів жорстко визначені та послідовно вносяться з метою вдосконалення або підвищення ефективності майбутнього пристрою. Обов'язковою умовою успішної розробки будь-якого виробу є впевненість у точності вимірювань, що виконуються за допомогою настільних КВП. Прикладне програмне забезпечення для настільних вимірювальних приладів створює додаткові переваги: реалізацію в алгоритмах вимірювань накопиченого практичного досвіду, простоту конфігурування, можливість додавання або редагування вимірювань, що входять до послідовності тестування конкретного пристрою. Прикладне ПЗ, встановлене в настільних КВП дозволяє економити час і забезпечує точність, відтворюваність і надійність результатів, отриманих при виконанні тестових послідовностей.

При проведенні тестування великої кількості пристроїв проявляються переваги, властиві *модульним* КВП. Вони можуть бути запрограмовані на автоматичне виконання послідовності вимірювань, коли корекція випробувальних сигналів та моніторинг результатів здійснюються програмним способом. При цьому пропонується одночасне тестування кількох пристроїв, для чого потрібні системи з найбільшою кількістю вхідних сигналів та вимірювальних каналів. Результати вимірювань від кількох каналів або пристроїв можуть швидко передаватись та синхронізуватися за допомогою однієї об'єднувальної плати з високою швидкодією, завдяки чому скорочується тривалість тестування в процесі виробництва та зменшуються витрати. За допомогою відповідних синхросигналів та методів легко забезпечується когерентність фаз, необхідна у складних установках, що використовуються, наприклад, при тестуванні діаграми спрямованості антени. Системи, складені з кількох модульних КВП, зазвичай характеризуються набагато нижчою потужністю, що споживається, і займають менший обсяг у порівнянні з системами аналогічної конфігурації, виконаної на базі настільних приладів. Багатоканальні модульні системи тестування не мають дублюючих дисплеїв та джерел живлення, що полегшує їх розміщення на виробничих ділянках.

Багато інженерів-випробувачів вимушені коригувати параметри апаратного та програмного забезпечення, коли систему тестування необхідно використовувати вже не при проектуванні, а в процесі виробництва виробу. Правильний вибір настільних та модульних КВП, аналогічних за своїми вимірювальними можливостями та структурою команд, дозволить заощадити величезну кількість часу та коштів, а також виключити переписування ПЗ та розробку повністю нової системи тестування. Незалежно від того, які КВП та ПЗ були обрані для даної системи, мета інженерів-випробувачів — застосування обладнання та ПЗ, здатних надати надійні та достовірні результати. Використання в системах тестування прикладного ПЗ, що забезпечує виконання вимірювань як у настільних, так і в модульних приладах, оптимально з точки зору досягнення подібності систем тестування, задіяних під час розробки та випуску продукту. Єдина апаратна платформа рідко стає правильним рішенням для різних

сценаріїв тестування. З цієї причини різні компанії пропонують своїм замовникам як традиційні настільні КВП, так і широкий вибір модульних приладів та супутнього ПЗ, а також асортимент модульних вимірювальних приладів, що постійно розширюється, у форматах PXI і AXIe, де передбачені ті ж методи вимірювань, які були реалізовані при створенні настільних КВП. Можливості модульних вимірювальних приладів забезпечують виконання всіх вимірювань, необхідних для тестування сучасних виробів, що створюються за допомогою аналогових, цифрових, ВЧ- та НВЧ-технологій.

Через кілька причин модульні вимірювальні прилади у форматах PXI та AXIe набувають все більшого поширення в системах тестування. Платформи PXI та AXIe задовольняють потребу інженерів-випробувачів у підвищенні швидкості вимірювань та передачі даних, а також у синхронізації приладових модулів. У порівнянні з настільними КВП платформа PXI забезпечує розширення функціональності, збільшення кількості вхідних сигналів та вимірювальних виходів, допомагає реалізувати більшу кількість каналів за меншого об'єму. Об'єднувальна плата шасі формату PXIe створена на основі архітектури комп'ютерного стандарту PCI Express (PCIe) і має всі переваги такої популярної технології, щоб підвищити пропускну здатність та швидкість передачі даних. Шина PCIe призначена для виконання з'єднання, причому кожне з них може містити одну і більше двонаправлених ліній зв'язку (x1, x2, x4, x16 або x32). Прикладом загальноприйнятого позначення для восьмилінійного з'єднання є «x8». Шина PCIe є каналом «точка-точка», що з'єднує два одиночні компоненти і забезпечує підвищену швидкість передачі даних у порівнянні зі структурою, в якій передбачені багатоточкові підключення до загальної шини.

Швидкість передачі одиночної лінії шини стандарту PCIe 1.0 становить 250 Мбіт/с. Шина стандарту PCIe 2.0, яку також називають PCIe Gen2, подвоює швидкість передачі, тобто для кожної лінії цей показник може досягати 500 Мбіт/с. Шина третього покоління (Gen3) діє ще швидше за рахунок більш ефективного кодування даних, і передбачувана швидкість передачі досягає 1 Гбіт/с. Всі зазначені вище характеристики відносяться до з'єднання з однією лінією. Для з'єднання x8 PCI Express Gen2 швидкість передачі даних теоретично може досягати 4 Гбіт/с. Ще один стандарт, який використовується в модульних вимірювальних приладах, - розширення AdvancedTCA для вимірювального та тестового обладнання (AXIe). Локальна шина AXIe підтримує до 62 диференціальних сигнальних ліній, забезпечуючи дуже велику швидкість передачі, що важливо при вирішенні завдань, пов'язаних з інтенсивним обміном даними. Настільки високі характеристики швидкодії потрібні для досягнення швидкостей тестування, необхідних нових і перспективних контрольно-вимірювальних систем.

Оскільки збільшується кількість необхідних каналів, ускладнюється процес розробки та виконання тестів, що призводить до підвищених вимог до кореляції між каналами вимірювальної системи та додаткового обладнання, що підтримує взаємодію з кількома каналами. Модульні КВП у форматах PXI та AXIe оптимальні для тестових установок з

великою кількістю каналів внаслідок їхньої архітектури, малого розміру, масштабування та синхронізації модулів. Зокрема, синхронізація надає розширені вимірювальні можливості для перспективних багатоканальних установок. Компактні розміри та масштабована конфігурація приладів у форматі PXI дозволяє інженерам-випробувачам створювати системи тестування, які не тільки повністю відповідають поточним потребам, але й передбачають додавання модулів для збільшення кількості каналів або КВП у міру того, як надалі будуть змінюватися вимоги, що передаються.

Синхронізація кількох КВП — складне завдання. Багатоканальні установки потребують дуже точної синхронізації за часом між приладами, якої найлегше досягти за допомогою загальної об'єднувальної плати. Модульна архітектура форматів PXI та AXIe підтримує взаємодію між приладами, включаючи передачу даних та синхронізації через об'єднувальну плату стандарту PCIe. Сигнали синхронізації PXIe є диференціальними та надходять на високошвидкісну об'єднувальну плату через роз'єми з удосконаленою диференційною структурою (ADF). Точніше узгодження модулів за часом досягається за рахунок з'єднувачів ADF, що забезпечують високу швидкодію та використання диференціальних сигналів. Відповідно до специфікації, платформа PXIe характеризується максимальною затримкою між слотами в 200 пс при підключенні диференціальних пускових сигналів за схемою «зірка» та опорним сигналом 100 МГц. Пускові сигнали та тактові імпульси, що передаються через об'єднувальну плату формату PXIe, підтримують тимчасову та фазову синхронізацію кількох КВП, наявних у складних багатоканальних установках.

Прикладом системи тестування у форматі PXIe з великою кількістю каналів є система для тестування кількох антен, де комплект ВЧ-обладнання включає декілька векторних генераторів сигналів, кілька векторних аналізаторів сигналів або пристрої обох типів. Застосування модульних КВП при вирішенні цієї практичної задачі дозволяє досягти наступних переваг:

• швидке завантаження сигналів через об'єднавчу плату у форматі PXIe, завдяки чому прискорюється процес багатоканального тестування;

• компактний розмір і можливість масштабування, що дозволить здійснити модифікацію системи при потребі в додаткових каналах або зміні вимог, що висуваються до тестів, що проводяться;

• синхронізація векторних генераторів та аналізаторів сигналів для просторового мультиплексування MIMO;

• комплексні переваги, обумовлені високою швидкодією об'єднавчої плати формату PXIe та покращеними характеристиками ВЧ-тракту сучасних модульних приладів, які дозволяють виконувати вимірювання з високою точністю при значному скороченні часу;

• можливість здійснювати синхронізовані, фазово-когерентні вимірювання у ВЧ-системах, що мають кілька передавачів або приймачів.

У міру того, як відбувається розвиток архітектур форматів PXI та AXIe, впровадження нових модульних КВП та ПЗ збільшує можливості тестування, одночасно спрощуючи та

прискорюючи процес налаштування тестової системи та підвищуючи її надійність. Модульні рішення є технічним рішенням, що допомагає фахівцям швидше завершити підготовку системи тестування та перейти до проведення випробувань.

Як уже говорилося, формати PXI і AXIe відрізняються неперевершеною гнучкістю, оскільки дозволяють інтегрувати в систему найрізноманітніші КВП та ПЗ. Такий великий набір варіантів та комбінацій продуктів призводить до складності вибору та перевірки робочих характеристик різних конфігурацій модульних приладів та ПЗ. Тому зазвичай застосовують набори апаратного та програмного забезпечення для вирішення конкретних завдань, ефективність яких перевірена та підтверджена практичним застосуванням.

Ці визнані ринком рішення покликані оптимізувати використання прецизійних настільних та модульних приладів, а також необхідного програмного забезпечення для реалізації таких завдань, як багатоканальне тестування агрегації несучих/MIMO в мережах LTE-A, тестування підсилювачів потужності, фазованих решіток, радіостанцій, що застосовуються військовими та службами безпеки, а також моніторингу супутникових сигналів. Основна перевага таких рішень - економія часу, пов'язана з відсутністю витрат на вибір та інтеграцію приладів та пристроїв. У міру додавання або створення нових систем для тестування, високопродуктивні типові рішення допоможуть інженерам суворо витримувати робочі графіки та виконувати всі вимоги до тестів.

Програмні програми, утиліти та супутні програмні засоби для модульних вимірювальних приладів підтримують великі додаткові можливості як для програмістів тестових систем, так і для користувачів. ПЗ забезпечує управління модульною системою та надає засоби для перегляду та аналізу результатів. Програмні продукти активно застосовують інженери-тестувальники, які прагнуть отримати результати якнайшвидше, не переписуючи всі ПЗ системи. Програмні драйвери модульних КВП дозволяють програмістам тестових систем створювати чи додавати спеціалізовані виміри чи блоки управління. Як ПЗ, так і драйвери КВП мають достатню гнучкість, що дає можливість виконати конфігурування та програмування системи тестування відповідно до потреб, що виникають при вирішенні конкретного практичного завдання.

Драйвери КВП та вимірювальні додатки призначені як для настільних, так і для модульних вимірювальних приладів, завдяки чому вдається створити наступність ПЗ систем тестування. Спочатку ПЗ формується в процесі досліджень та розробки, а потім переноситься до систем тестування на виробництві. Програмні додатки та драйвери для модульних систем здатні мінімізувати час розробки вимірювальної системи та гарантують отримання узгоджених та достовірних результатів, порівнянних з вимірюваннями модульних та настільних приладів з відповідним ПЗ.

У багатьох випадках виникає необхідність використовувати в рамках однієї системи тестування вимірювальне прикладне програмне забезпечення кількох типів. Прикладами таких випадків можуть бути ситуації, коли потрібно виконати додаткові виміри спектру або тестування сигналу в непідтримуваному форматі або імпортувати результати

вимірювань з іншої програми. Це може створити проблему для інженерів, які будуть змушені інтегрувати до системи додаткові програмні програми. Специфікація PXI включає стандарти PXI та загальні принципи, що гарантують взаємозамінність КВП формату PXIe. Стандарти PXI створені на основі вже існуючих стандартів, у тому числі PCI та compact PCI. Використання існуючого і поширеного стандарту PCI вигідно для архітектури PXI з наступних причин:

• Інженери-метрологи та випробувачі, які працюють з технологією PXI отримують перевагу використання готових компонентів PCI, методів виявлення пристроїв і програмних засобів, розроблених для користувачів шини PCI.

• Використання у ПК та пристроях формата PXI однакових високошвидкісних шин зв'язку спрощує їх підключення, виявлення пристроїв та встановлення драйверів.

• Чітко визначено багато параметрів механічної частини, у тому числі відстань між роз'ємами, форм-фактор модулів, типи роз'ємів та розведення контактів.

• Розширення PXI включають функції підтримки високоефективних сигналів запуску та синхронізації стандарту PXI Express при забезпеченні вимог до зворотної сумісності для модулів PXI попередніх випусків.

• Ці стандарти гарантують можливість інтегрування в одній системі тестування модулів та шасі різних виробників.

Перевагою систем тестування форматів PXI та AXIe є можливість використання стандартних утиліт для шини PCI. У модульних системах форматів PXI та AXIe для визначення статусу шини, включаючи стан підключених модульних вимірювальних приладів, використовується стандартна програма – диспетчер пристроїв Windows. Він відображає будь-який пристрій, підключений до шини PCI, перш ніж буде встановлено драйвер модульного КВП. Після встановлення драйверів для всіх вимірювальних приладів окремі пристрої PCI будуть позначені за допомогою відповідних піктограм, і з'явиться базова інформація виробника пристрою. Якщо модульний КВП підключено до шини PCI, але його драйвер не встановлений або в процесі встановлення драйвера виникла якась проблема, такий прилад буде показаний у вікні диспетчера пристроїв піктограмою жовтого кольору.

Диспетчер пристроїв є зручним засобом для перегляду модулів, встановлених в об'єднувальну плату шасі формату PXI. Однак це застосування не дозволяє визначити розташування модулів у конкретному шасі або слоті. У тих випадках, коли в одному шасі встановлено кілька однакових модулів, для визначення положення кожного з них інженер-дослідник може скористатися програмними продуктами різноманітних виробників ПЗ. Ці програмні засоби дозволяють, наприклад, надавати модулям псевдоніми, спрощуючи їх адресацію при програмуванні автоматизованих тестів. Підтримується також операційна сумісність, завдяки чому забезпечується розпізнавання модулів, випущених різними виробниками, крім того, можливе програмування таких модулів для роботи у складі однієї системи тестування.

Програмні передні панелі модульних КВП є інструментальними засобами, які допомагають інженерам легко здійснювати підключення та конфігурування пристроїв. Такі програмні панелі мають обмежений набір засобів управління та перегляду вимірювань, призначених для початкового введення приладів в експлуатацію, перевірки конфігурацій або вимірювань. Інші програмні утиліти надають фахівцям засоби для програмування у вибраному ними середовищі, а також забезпечують гнучкість системи, дозволяючи розробляти для даної системи тести, що відповідають вимогам практичного завдання.

В даний час різноманіття представленого на ринку контрольно-вимірювального обладнання визначає два основні підходи до вирішення вимірювальних завдань: створення систем на базі настільних та модульних приладів. Ці рішення також можуть бути використані спільно для формування гібридних вимірювальних систем.

Через свою масштабованість, простоту модернізації та високу економічну ефективність вимірювальні системи на базі модульних приладів викликають все більший інтерес. Повна сумісність вимірювальних програм полегшує перехід від настільних рішень до модульних і відкриває нові можливості у створенні гібридних вимірювальних систем. ПЗ з відкритою архітектурою дозволяє інженерам створювати алгоритми тестування для вирішення будь-яких практичних завдань, вибирати максимально ефективне рішення та визначати, який із описаних типів вимірювальних систем найефективніший у кожному конкретному випадку.

Лемешко В'ячеслав Анатолійович,
аспірант КПІ ім. Ігоря Сікорського
Базака Юрій Анатолійович,
старший викладач КПІ ім. Ігоря Сікорського
Дубік Роман Миколайович,
старший викладач КПІ ім. Ігоря Сікорського

ФРЕЙМВОРК ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА КОНТРОЛЮ ВИКОНАННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ

Вступ. У сучасних платформах автоматизації бізнес-сервісів ефективність виконання бізнес-процесів визначається не лише повнотою функціональних можливостей, а й здатністю системи стабільно працювати за змінного навантаження та обмежених ресурсів[1-3]. На практиці типові інструменти low-code/no-code добре підтримують моделювання процесів, однак не завжди забезпечують відтворюване дослідження режимів виконання, контроль ресурсного стану середовища та порівняння політик диспетчеризації. Це ускладнює аналіз причин деградації сервісу, зростання черг, порушення дедлайнів старту та перевищення допустимих лімітів оперативної пам'яті[3-6]. Додатковою проблемою є розірваність між рівнем процесної моделі та технічним рівнем телеметрії: адміністратор бачить симптоми перевантаження, але не завжди може пов'язати їх із конкретними кроками процесу, параметрами сценарію або обраним правилом планування. Тому актуальною є розробка спеціалізованого фреймворку, який поєднує засоби формування сценаріїв, моніторингу, експериментального відтворення та аналітичного оцінювання виконання бізнес-процесів у контрольованому середовищі[7-9].

Теоретична частина. Запропонований фреймворк базується на концепції адаптивного контролю процесів у ресурсно-обмеженому середовищі, де крок бізнес-процесу розглядається як задача з параметрами надходження, виконання, ресурсного профілю та часових обмежень. Його архітектура реалізує інтеграцію рівнів проєктування, виконання та моніторингу через замкнений контур «виконання - телеметрія - аналітика - керування»[2,10]. Така модель дозволяє відокремити постановку експерименту від механізмів спостереження і від процедур прийняття керуючих рішень. Функціонально фреймворк включає три етапи: ініціалізацію тестового середовища, генерацію процесних моделей і аналіз результатів виконання. На вході система приймає описи бізнес-моделей, конфігурацію середовища, параметри генерації задач та політики диспетчеризації, а на виході формує набір показників якості планування, частку порушень часових обмежень і профілі використання ресурсів. Важливо, що взаємодія модулів організована через подієву шину та внутрішній API, що підтримує модульність, відтворюваність

експериментів і подальше масштабування системи. Теоретичну основу фреймворку також становить ідея багаторівневої узгодженості: модель бізнес-процесу, параметри середовища, телеметрія й керувальні дії повинні розглядатися як взаємопов'язані сутності, інакше результати спостереження не можуть бути перетворені на обґрунтовані дії щодо стабілізації виконання.

Практична частина. Практична цінність фреймворку полягає у можливості керовано перевіряти різні конфігурації виконання бізнес-процесів і порівнювати їх за єдиними критеріями. Графічний інтерфейс забезпечує налаштування профілю експерименту, запуск тесту, спостереження за журналом подій та перегляд узагальнених характеристик моделі: кількості процесів, кроків, частки ресурсоємних операцій і прогресу виконання. Це створює зручний інструмент для поетапного відтворення навантаження й аналізу поведінки середовища у реальному часі. Для кількісної оцінки використовується критерій частки порушень дедлайнів, який визначається як відношення кількості кроків із зафіксованим порушенням до загальної кількості кроків у прогоні. У межах дослідження фреймворк було застосовано для серії експериментів із 5000 задачами. Порівняння базової та запропонованої конфігурацій засвідчило зменшення частки порушень дедлайнів старту з 14,56 % до 5,48 % у першому сценарії та з 67,88 % до 25,81 % у другому. Додатково встановлено, що за ліміту оперативної пам'яті 300–340 МБ запропонований підхід систематично демонструє нижчу частку порушень, ніж базовий варіант.

Таблиця 1 - Ключові компоненти фреймворку

Компонент	**Призначення**
Ініціалізація	Налаштування тестового середовища, обмежень ресурсів і параметрів запуску.
Генерація моделей	Формування сценаріїв виконання, профілів навантаження та наборів задач.
Моніторинг і керування	Збір телеметрії, облік подій, контроль стану ресурсів і підтримка керуючих впливів.
Аналітика результатів	Обчислення частки порушень, порівняння конфігурацій, підготовка рекомендацій.

$$P_v = \frac{N_v}{N} \times 100\%$$

де N_v - кількість кроків з порушенням, N - загальна кількість кроків у прогоні

Рисунок 1 - Критерій оцінювання: частка порушень дедлайнів

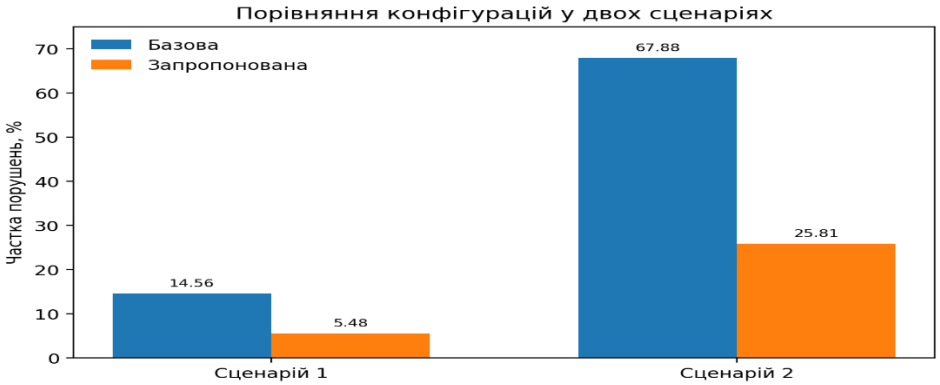

Рисунок 2 - Частка порушень у двох сценаріях для базової та запропонованої конфігурацій

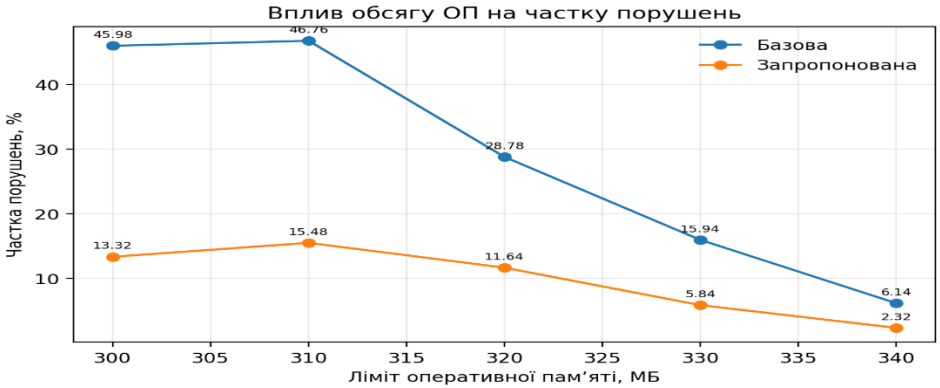

Рисунок 3 - Залежність частки порушень від ліміту оперативної пам'яті

Практична апробація показала, що фреймворк корисний не лише для лабораторного тестування, а й для підготовки рекомендацій щодо налаштування середовища, вибору політик планування та поетапного впровадження засобів контролю в реальних платформах автоматизації.

Висновки. Розроблений фреймворк забезпечує узгоджене поєднання моделювання, керованого запуску задач, телеметрії та аналітики в єдиному дослідницькому середовищі. Його застосування підвищує відтворюваність експериментів, спрощує виявлення причин порушення часових обмежень і створює основу для подальшого впровадження адаптивних механізмів контролю в платформах автоматизації бізнес-сервісів. Отримані результати підтверджують доцільність використання такого фреймворку як інженерного інструмента оцінювання якості виконання бізнес-процесів за змінного навантаження. У подальшому його функціональність може бути розширена

засобами прогнозування деградації, автоматичного добору параметрів диспетчеризації та інтеграції з виробничими контурами моніторингу і логування. Це підсилить практичну цінність запропонованого підходу для промислових середовищ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корнага Я. І., Лемешко В. А. Порівняння алгоритмів Modified First-Come-First-Served та Reactive Multi-Resource Token-Earliest Deadline First за умов обмеженого доступу до оперативної пам'яті // Телекомунікаційні та інформаційні технології. 2025. № 3. С. 26-33. DOI: 10.31673/2412-4338.2025.038704.

2. Лемешко В. А. Формалізація процесу планування за методом RMRT-EDF з урахуванням обмежених ресурсів // Адаптивні системи автоматичного управління. 2025. Т. 2, № 47. С. 101-107. DOI: 10.20535/1560-8956.47.2025.340183.

3. Пархомей І., Бойко Ю., Лемешко В. Математична модель та адаптивне управління алгоритмом обслуговування даних журналу в умовах змінного серверного навантаження // Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Технічні науки». 2025. Т. 347, № 1. С. 168-174. DOI: 10.31891/2307-5732-2025-347-23.

4. Пархомей І., Бойко Ю., Лемешко В., Єрьоменко О. Оптимізація логування в інформаційних системах на основі математичної моделі управління буфером у шаблоні Producer-Consumer // Вимірювальна та обчислювальна техніка в технологічних процесах. 2025. № 2. С. 218-225. DOI: 10.31891/2219-9365-2025-82-30.

5. Пархомей І., Бойко Ю., Лемешко В. Алгоритм налаштування кількості потоків для виконання фонових задач // Вимірювальна та обчислювальна техніка в технологічних процесах. 2024. № 4. С. 162-173. DOI: 10.31891/2219-9365-2024-80-20.

6. Rosenthal K., Ternes B., Strecker S. Business Process Simulation on Procedural Graphical Process Models // Business & Information Systems Engineering. 2021. Vol. 63, No. 5. P. 569-602. DOI: 10.1007/s12599-021-00690-3.

7. Hlupic V., de Vreede G. J. Business process modelling using discrete-event simulation: current opportunities and future challenges // International Journal of Simulation and Process Modelling. 2005. Vol. 1, No. 1-2. P. 72-81. DOI: 10.1504/IJSPM.2005.007115.

8. Onggo S., Proudlove N., D'Ambrogio A., Calabrese A., Bisogno S., Levialdi Ghiron N. A BPMN extension to support discrete-event simulation for healthcare applications: an explicit representation of queues, attributes and data-driven decision points // Journal of the Operational Research Society. 2018. Vol. 69, No. 5. P. 788-802. DOI: 10.1057/s41274-017-0267-7.

9. El Kassis M., Trousset F., Zacharewicz G., Daclin N. Bridging the gap between business process and simulation: transformation from BPMN to DEVS // IFAC-PapersOnLine. 2023. Vol. 56, No. 2. P. 11888-11893. DOI: 10.1016/j.ifacol.2023.10.601.

10. Park G., Song M. Optimizing Resource Allocation Based on Predictive Process Monitoring // IEEE Access. 2023. Vol. 11. P. 38309-38323. DOI: 10.1109/ACCESS.2023.3267538.

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Алієв Агіл Агшин огли
студент 2 курсу денної форми
здобуття освіти другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 «Право»
освітньої програми «Право» Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ОДНОРІВНЕВА СИСТЕМА КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Реформа корпоративного законодавства, здійснена з прийняттям Закону України «Про акціонерні товариства» від 27 липня 2022 року № 2465-IX (далі – Закон про АТ) [1], запровадила для українських акціонерних товариств можливість вибору між однорівневою (моністичною) та дворівневою (дуалістичною) системами корпоративного управління. Водночас, попри те, що з дня набрання чинності Законом про АТ минуло понад три роки, практика запровадження однорівневої моделі українськими компаніями залишається фрагментарною, а сам інститут ради директорів як новий для національного правопорядку орган супроводжується низкою невирішених правових проблем.

Актуальність теми зумовлена також даними міжнародних досліджень: згідно з OECD Corporate Governance Factbook 2025, із 52 досліджених юрисдикцій 24 передбачають виключно однорівневу структуру управління, а 18 надають можливість вибору між обома моделями [2]. Це свідчить, що однорівнева система є домінуючою у міжнародній практиці, а її адекватне правове регулювання постає передумовою залучення іноземних інвестицій та поглиблення євроінтеграційних процесів.

Однорівнева система корпоративного управління передбачає зосередження функцій стратегічного управління та контролю за діяльністю менеджменту в єдиному колегіальному органі – раді директорів, при цьому розмежування управлінських і контрольних функцій досягається за рахунок внутрішньої диференціації її складу на виконавчих та невиконавчих (незалежних) директорів. Концептуальні засади цієї моделі були закладені ще Доповіддю Кедбері 1992 року, яка наголошувала, що ефективна рада у межах британської унітарної системи має забезпечувати як керівництво бізнесом, так і контроль за ним [3, с. 19].

У Законі про АТ рада директорів визначається як колегіальний виконавчий орган, що в межах компетенції, визначеної статутом акціонерного товариства та Законом, здійснює управління товариством та забезпечує контроль за діяльністю виконавчих директорів [1, ч. 1 ст. 62]. Компетенція ради побудована за принципом залишковості: вона вирішує всі питання діяльності товариства, крім тих, що належать до виключної компетенції загальних зборів [1, ч. 1 ст. 63]. Кількісний склад ради визначається статутом із мінімумом три особи, причому для приватних акціонерних товариств з кількістю акціонерів до 10 осіб рада може складатися виключно з виконавчих директорів [1, ч. 2 ст. 64].

Попри загальну функціональність закладеної Законом про АТ моделі, аналіз її нормативного регулювання виявляє низку проблем, які потребують самостійного дослідження.

Серед них особливої уваги заслуговує прогалина у правовому регулюванні однорівневої системи для товариств з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ). На відміну від акціонерних товариств, для яких Закон про АТ у Розділі VIII (статті 62–68) передбачає розгорнуте галузеве регулювання ради директорів, Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII (далі – Закон про ТОВ) [4] взагалі не містить окремого блоку норм, присвячених раді директорів як структурному елементу однорівневої системи управління. Стаття 39-1 Закону про ТОВ присвячена виключно вимогам до осіб, які можуть бути членами органів товариства, а не структурі самих органів управління [4]. Фактично єдиною нормою, яка сьогодні формально дозволяє створювати раду директорів у ТОВ, є частина четверта статті 160 Цивільного кодексу України, згідно з якою положення цієї статті (що регулює структуру управління акціонерним товариством) за аналогією застосовуються до товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю [5].

Такий нормативний підхід викликає серйозні зауваження з погляду юридичної техніки. Застосування закону за аналогією є винятковим засобом подолання прогалин у праві та за загальним правилом частини першої статті 8 Цивільного кодексу України допускається лише за умови, що цивільні відносини не врегульовані цим Кодексом, іншими актами цивільного законодавства або договором сторін [5, ч. 1 ст. 8]. Використання аналогії закону як основного, а не субсидіарного механізму регулювання цілого інституту корпоративного управління суперечить самій правовій природі аналогії. Крім того, поширення за аналогією положень, розрахованих на акціонерні товариства з їх особливою корпоративною природою (вільний обіг акцій, розмежування капіталу та управління, режим розкриття інформації), на товариства з обмеженою відповідальністю, які історично будуються на персональному елементі та обмеженому колі учасників, не враховує принципових відмінностей між цими організаційно-правовими формами. Для усунення зазначеної прогалини видається обґрунтованим доповнення Закону про ТОВ окремими статтями, які врегулюють порядок формування, компетенцію, засідання, комітети та припинення повноважень ради директорів у ТОВ.

Окремо варто акцентувати увагу на термінологічній неузгодженості Закону про АТ. Зазначений Закон паралельно послуговується термінами «поточна діяльність» (п. 2 ч. 1 ст. 2), «операційна діяльність» (ч. 3 ст. 4), «звичайна щоденна діяльність» (абз. 3 ч. 2 ст. 65) та «звичайна господарська діяльність» (п. 6 ч. 1 ст. 2), при цьому зміст жодного з цих понять Закон не визначає [1]. Відсутність нормативних дефініцій зазначених понять створює труднощі у правозастосуванні, зокрема при розмежуванні обсягу повноважень головного виконавчого директора та меж компетенції ради директорів. У зв'язку з цим видається доцільним внесення змін до Закону про АТ шляхом заміни словосполучення «звичайна щоденна діяльність» на «звичайна господарська діяльність», що забезпечить термінологічну єдність на рівні одного нормативно-правового акта.

Специфічною проблемою є механізм так званої «презумпції однорівневості». Відповідно до пункту 6 Прикінцевих та перехідних положень Закону про АТ, акціонерні товариства, які не привели свою діяльність у відповідність із вимогами Закону та не створили наглядову раду, вважаються такими, що обрали однорівневу модель управління, а їхній колегіальний виконавчий орган виконує функції ради директорів [1]. Тобто значна кількість акціонерних товариств, які фактично не здійснювали свідомого вибору структури управління, де-юре опинилися в режимі однорівневої системи. Водночас їхні колегіальні виконавчі органи, сформовані за логікою дворівневої системи, не мають у своєму складі невиконавчих директорів та не відповідають вимогам, що ставляться до ради директорів. Це породжує правову невизначеність щодо обсягу повноважень, порядку прийняття рішень та відповідальності членів таких органів.

Окремого обговорення заслуговує неадаптованість галузевого законодавства до конструкції ради директорів. Наприклад, у банківському секторі Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року № 2121-III передбачає обов'язкове створення наглядової ради (ради банку) як окремого органу, що здійснює контроль за діяльністю виконавчого органу [6, ч. 3 ст. 37]. Це фактично виключає можливість запровадження однорівневої системи у банках та страхових компаніях, оскільки спеціальне законодавство імперативно закріплює дворівневу модель. Відповідно, перед законодавцем стоїть завдання поступового узгодження галузевого регулювання із загальною конструкцією ради директорів – із одночасним збереженням належного рівня регуляторного контролю у фінансовому секторі через обов'язкову частку незалежних директорів, формування комітетів та погодження кандидатур з регулятором.

Істотною прогалиною у правовому регулюванні функціонування ради директорів є також відсутність прямого закріплення правила «один член – один голос». На відміну від наглядової ради, де Закон про АТ прямо встановлює відповідне правило (ч. 4 ст. 75), для ради директорів аналогічне положення не закріплено. За буквального тлумачення словосполучення «свій голос», вжитого у формі однини в частині 5 статті 65 Закону про АТ, можна дійти висновку про наявність одного голосу у кожного члена ради. Разом із тим відсутність прямого нормативного закріплення цього правила потенційно може породжувати спори щодо правомірності статутних положень про нерівний розподіл

голосів. Для порівняння, законодавство штату Делавер у пункті (d) параграфа 141 DGCL прямо допускає наділення директорів різною кількістю голосів [7], що свідчить про інший рівень деталізації нормативного регулювання. Вбачається, що такий підхід є неприйнятним для української моделі, де принцип рівності членів ради має становити одну із системоутворюючих засад функціонування цього органу, а тому потребує прямого законодавчого закріплення.

Актуальним також залишається питання запровадження інституту «тіньових директорів» (shadow directors) – осіб, які формально не обрані до складу ради директорів, проте фактично визначають управлінські рішення товариства. Відсутність цього інституту в українському праві дозволяє кінцевим бенефіціарам та пов'язаним особам уникати відповідальності, перекладаючи її на формально обраних директорів. За аналогією зі статтею 251 Companies Act 2006 [8] пропонується доповнити Закон про АТ окремою нормою, яка б визначала тіньового директора як особу, відповідно до вказівок або інструкцій якої директори товариства зазвичай діють, та поширювала на таких осіб обов'язки і відповідальність, передбачені для посадових осіб товариства. За своєю правовою природою такий інститут є розвитком доктрини «зняття корпоративної вуалі» і відповідає сучасним тенденціям європейського корпоративного права.

Системного розвитку потребує й механізм страхування відповідальності директорів (D&O-страхування). Наразі законодавча підстава для такого страхування існує лише для державного сектору [9, ч. 3 ст. 14], тоді як саме приватні компанії з однорівневою структурою, де директори поєднують управлінські та контрольні функції і відповідно несуть підвищені ризики, потребують цього механізму найбільше. Запровадження D&O-страхування слугуватиме стимулом для залучення кваліфікованих незалежних директорів, дефіцит яких є однією з практичних проблем імплементації однорівневої системи в Україні.

Підсумовуючи, варто зазначити, що запровадження однорівневої системи корпоративного управління є значним кроком у напрямі гармонізації вітчизняного законодавства з міжнародними стандартами та створення умов для залучення іноземних інвестицій. Водночас проведений аналіз засвідчує, що чинне правове регулювання характеризується низкою системних проблем, які потребують комплексного вирішення. До основних напрямів удосконалення законодавства належать: уніфікація термінології Закону про АТ; усунення прогалини у регулюванні ради директорів для ТОВ шляхом доповнення Закону про ТОВ відповідним блоком норм; імплементація інституту тіньових директорів; поширення можливості D&O-страхування на приватний сектор; а також поступове узгодження галузевого законодавства фінансового сектору із загальною конструкцією ради директорів. Реалізація зазначених пропозицій сприятиме формуванню цілісної, внутрішньо узгодженої та ефективної моделі однорівневого корпоративного управління, здатної відповідати потребам сучасного корпоративного обороту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про акціонерні товариства: Закон України від 27 липня 2022 року № 2465-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20 (дата звернення: 18 квітня 2026 року).
2. OECD Corporate Governance Factbook 2025. Paris: OECD Publishing, 2025. Chapter 4: The Board of Directors. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/10/oecd-corporate-governance-factbook-2025_56febc0d/f4f43735-en.pdf (дата звернення: 18 квітня 2026 року).
3. Committee on the Financial Aspects of Corporate Governance. Report with Code of Best Practice (Cadbury Report). London: Gee Publishing, December 1992. 90 p. URL: https://www.ecgi.global/sites/default/files/codes/documents/cadbury.pdf (дата звернення: 18 квітня 2026 року).
4. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19 (дата звернення: 18 квітня 2026 року).
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 18 квітня 2026 року).
6. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14 (дата звернення: 18 квітня 2026 року).
7. Delaware General Corporation Law, § 141. URL: https://delcode.delaware.gov/title8/c001/sc04/ (дата звернення: 18 квітня 2026 року).
8. Companies Act 2006. URL: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents (дата звернення: 18 квітня 2026 року).
9. Про управління об’єктами державної власності: Закон України від 21 вересня 2006 року № 185-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16 (дата звернення: 18 квітня 2026 року).

Гук Кирило Вадимович
Здобувач освітнього ступеня бакалавра
Юридичного факультету
Дніпровського національного університету
Імені Олеся Гончара

ВІДМЕЖУВАННЯ ФІКТИВНОГО ТА РЕАЛЬНОГО ШЛЮБУ У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ

Актуальність поданої теми полягає в тому, що загалом шлюб є одним із фундаментальних правових інститутів, який визначає правове становище подружжя та регулює майнові і особисті немайнові відносини між ними. Водночас у сучасній правовій практиці дедалі частіше постає проблема фіктивних шлюбів, тобто тих що укладаються без подальшого наміру на створення родини, виключно з метою отримання певних правових переваг. Особливо помітно це явище стало в контексті міграційних процесів, питань пов'язаних з набуттям громадянства та спадкових правовідносин, що як раз свідчить про необхідність чіткого правового регулювання у цій сфері.

Поняття шлюбу закріплюється статтею 21 Сімейного кодексу України, відповідно до неї шлюб це сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану [1]. Серед ключових ознак шлюбу правники виокремлюють наступне: добровільність, моногамність, різностатевість суб'єктного складу, а також обов'язкову державну реєстрацію.

Однак особливо значення для моєї теми має наступна ознака, а саме мета шлюбу, яка полягає у створенні сім'ї. Саме ця ознака є вирішальною при відмежуванні реального шлюбу від фіктивного, як зазначає Ромовська З.В. шлюб без такої мети є лише формальним актом реєстрації, позбавленим правового змісту.[2] Тобто, правова природа фіктивного шлюбу визначена у статті 40 Сімейного кодексу України: а саме шлюб є фіктивним, якщо його зареєстровано без наміру створення сім'ї хоча б однією зі сторін[1].

Тобто можна зазначити, що розмежування фіктивного шлюбу від реального є дещо складним, і виникає питання за якими критеріями це робити? Адже ні законодавець, ні судова практика не дають вичерпної відповіді на це запитання, яка б закривали всі інші суміжні протиріччя. Аналіз доктрин, законодавства та судової практики дозволяє виокремити чотири основні критерії такого відмежування.

Перший, це суб'єктивний критерій або критерій наміру, оскільки під час укладання шлюбу, вирішальним є внутрішній стан волі сторін на момент реєстрації шлюбу, тобто якщо хоча б одна зі сторін не мала наміру створити сім'ю, шлюб може бути визнаний

фіктивним. При цьому намір є психічним фактом, що не піддається безпосередньому сприйняттю, а тому встановлюється судом з урахуванням сукупності зовнішніх обставин.

Другий, це поведінковий критерій, який в собі охоплює фактичні обставини сімейного життя після реєстрації, а саме:спільне проживання, ведення спільного господарства, взаємна підтримка, виховання дітей, а у випадку відсутності цих елементів свідчить про фіктивний шлюб.

Третій, це часовий критерій, згідно з яким, відповідно до статті 40 Сімейного кодексу України [1], якщо після укладення шлюбу між подружжям складаються реальні сімейні відносини, підстав для визнання шлюбу фіктивним немає.

Вагомий критерій який я вважаю,є реальний шлюб спрямований на досягнення спільних духовних, особистих і майнових цілей сімейного життя натомість фіктивний шлюб переслідує сторонні цілі, наприклад: набуття права на майно або житло, отримання громадянства, уникнення кримінальної відповідальності, отримання соціальних виплат та інше.

Окремої уваги заслуговує питання доказування фіктивності шлюбу в судовому порядку, оскільки саме тут виникає найбільша кількість практичних труднощів. Відповідно до статті 40 Сімейного кодексу України, право на звернення до суду з позовом про визнання шлюбу фіктивним мають особа, права якої порушено цим шлюбом, а також прокурор. При цьому тягар доказування покладається безпосередньо на позивача, що є суттєвим ускладненням, оскільки намір як внутрішній психічний стан особи надзвичайно складно встановити об'єктивними засобами.

І тому для полегшення цього процесу, в судовій практиці був вироблений певний перелік обставин, що можуть свідчити про фіктивний характер шлюбу, наприклад: короткотривалість спільного проживання або його повна відсутність, відмова від ведення спільного господарства, а також наявність майнового інтересу, несумісного зі щирим наміром створити сім'ю.

Утім жодна з цих обставин окремо не є достатньою підставою для визнання шлюбу фіктивним, оскільки суд оцінює їх виключно у сукупності, що підтверджується позицією Верховного Суду України, відповідно до якої висновок про фіктивність шлюбу має ґрунтуватися на всебічному аналізі всіх встановлених обставин справи [3].

До цього всього слід зупинити свою увагу на правових наслідках визнання шлюбу фіктивним, які принципово відрізняються від наслідків розірвання шлюбу, і відповідно до частини 2 статті 45 Сімейного кодексу України, визнання шлюбу недійсним анулює його з моменту державної реєстрації, тобто має зворотну силу [1].Особа, чий шлюб визнано недійсним, вважається такою, що ніколи не перебувала у шлюбі, а разом з цим скасовуються всі правові наслідки, які пов’язані з таким шлюбом:право на аліменти, право на частку у спільно нажитому майні, право на спадкування за законом як чоловіка або дружини.

Тепер дослідимо питання, яке пов’язане з доказування фіктивності шлюбу оскільки воно є однією з найскладніших процесуальних проблем у сімейно-правових спорах. Де

предметом доказування є факти, що стосуються внутрішнього вольового стану сторін, а саме їхнього наміру або відсутності наміру на момент реєстрації шлюбу але проблема наявності або відсутність такого наміру неможливо; він виявляється через зовнішні обставини.

Під час самого розгляду справи в судді, зачасту враховуються: показання свідків (сусідів, родичів, знайомих), письмові докази (листування, документи про господарство, банківські виписки), речові докази у вигляді фотографій, відео матеріалів. Після чого на наступному етапі суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що призводить до непослідовності судової практики [4].

Висновок:

Отже, фіктивний шлюб як правове явище становить особливий різновид недійсного правочину, ключовою ознакою якого є відсутність реального наміру створення сім'ї на момент його укладення. Його правова природа обумовлює необхідність судового визнання недійсності, а також застосування диференційованих правових наслідків залежно від добросовісності сторін. Водночас практика розгляду таких справ ускладнюється проблемами доказування суб'єктивного наміру та відсутністю чітких законодавчих критеріїв, що зумовлює потребу в удосконаленні нормативного регулювання й узагальненні судової практики для забезпечення єдності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сімейний кодекс України: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text- Підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с:

https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2605/1/simeine%20pr.pdf

3. Верховний Суд України про визнання шлюбу недійсним: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/ned_shlubu_Krat.pdf

4. Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей : монографія. Київ - https://jurkniga.ua/contents/problemi-zdiysnennya-ta-zakhistu-osobistikh-ta-maynovikh-prav-batkiv-i-ditey.pdf

Дерюга Софія Віталіївна
Здобувач освіти 4-го курсу
Національний університет "Одеська морська академія"
Науковий керівник: Ізбаш О. О.
к.ю.н., доцент, доцент кафедри загальноправових дисциплін
Національний університет "Одеська морська академія"

СУДОВА ПРАКТИКА ВИРІШЕННЯ ІТ-СПОРІВ

Швидкий та безперервний розвиток інформаційних технологій призводить до появи нових правових питань, які потребують особливого підходу для їх вирішення. Водночас законодавчі органи різних держав світу прагнуть швидко адаптувати правові системи до змін, які виникають в ІТ-сфері, що полягає у регулярному введенні нових законів, спрямованих на правове регулювання відносин у цій сфері.

В законодавстві України не має офіційно визначеного поняття ІТ-спору, Закон України "Про віртуальні активи", який ще не набрав чинності у п. 1 ч. 1 ст. 1 лише надає визначення віртуального актива, який є нематеріальним благом, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражений сукупністю даних в електронній формі. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав [2].

В структурі віртуальних активів можна виділити такі категорії як віртуальні валюти, віртуальні товари, віртуальні токени, доменні ім'я [7, с. 94]. З зазначеного можна зробити висновок, що ІТ-спір- це конфліктна ситуація, пов'язана з правами на віртуальні активи.

Станом на сьогодні найпоширенішими видами спорів у сфері ІТ є:

1. спори щодо договору про неконкуренцію (non complete agreement);
2. спори щодо договору про нерозголошення (non-disclosure agreement);
3. доменні спори;
4. спори щодо розробки програмного забезпечення;
5. спори пов'язані з оподаткування операцій.

Окрім цього останнім часом зростає кількість поданих позовних заяв про поділ майна подружжя, які включають вимогу поділу криптоактивів.

Наразі існує тенденція до відкриття провадження з позвоними вимогами поділу майна подружжя, до якого входять критовалюти, наприклад, Ухвала про відкриття провадження у справі № 755/16260/25 від 03.10.2025р., відповідно до якої Дніпровський районний суд м. Києва відкрив провадження саме за такими вимогами. Предметом поділу є 11 біткоїнів, орієнтовна вартість яких складає 51 906 690,00 грн [6].

Станом на квітень 2026 року Рішення про задоволення позовних вимог або відмову не було винесено, проте факт відкриття провадження свідчить про визнання криптовалюти об'єктом спільної сумісної власності подружжя.

Договір про неконкуренцію та договір про нерозголошення часто використовуються ІТ-компаніями як взаємодоповнюючі. Їх головною метою є недопущення розголошення комерційної таємниці колишнім працівником, а саме у разі його переведення на роботу і іншу компанію чи відкриття своєї.

Судова практика в України з питань умов зазначених договорів є дуже суперечливою, у більшості випадків суди відмовляють у задоволені позовних вимог, посилаючись на фундаментальне право людини, закріплене Конституцією України, а саме правом на працю (стаття 43) [1].

Як приклад можна розглянути справу № 922/4148/19, в якій Господарський суд м. Харкова відмовив у задоволенні позовних вимог ІТ-компанії "Code&Care LLC", а саме стягненні компенсації за порушення умов договору про нерозголошення, оскільки Позивач не надав жодних доказів того, що Відповідач під час виконання зобов'язань за договором взагалі отримував конфіденційну інформацію, яка стосується компаній, клієнтів та проєктів [5].

Доменні спори у більшості випадків стосуються використання іншими особами максимально схожих доменних імен, які першочергово використовуються крупними відомими компаніями.

Наприклад, у справі № 363/3593/23 Вишгородський районний суд Київської області прийняв рішення у відмові задоволення позовних вимог АТ "Приватбанк", які полягали у визнанні дій фізичної особи з використання доменного імені pb.com.ua незаконними, а також у забороні фізичній особі використовувати торговельну марку «ПБ», у тому числі позначення «pb» та «пб», а також схожі або тотожні позначення у будь-якій формі та спосіб, зокрема шляхом застосування в мережі Інтернет на веб-сторінках і на веб-сайтах [4].

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову, виходячи з того, що Позивачем не було підтверджено існування реальної загрози використання схожого доменного імені іншими особами. В результаті перегляду Рішення в суді апеляційної інстанції, Київським апеляційним судом рішення суду першої інстанції було залишено без змін.

Складним явищем є розробка програмного забезпечення, а саме процес доказування в такій категорії спорів викликає певні труднощі. Недоведення факту неналежного виконання умов договору, а саме неповного та неякісного розроблення ПЗ, що призводить до помилок в його роботі часто стає причиною для відмови у задоволені позовних вимог.

Наприклад, Верховний Суд у Постанові у справі № 910/2683/19 від 25 червня 2020 року, яка саме стосувалася неякісної розробки сайту вказав, що Позивач не довів факту істотного порушення відповідачем спірного договору, не довів, що внаслідок наведених ним порушень відповідачем умов спірного договору він значною мірою позбавився того,

на що розраховував при укладенні спірного договору, зокрема, не довів того, що він втратив можливість отримати розроблений Інтернет-сайт та потенційних клієнтів [3].

Хоча законодавством України не передбачено застосування Рішень Суду Європейського Союзу, проте в умовах євроінтеграції важливим є розглянення правових позицій Суду Європейського Суду у сфері інформаційних технологій.

Перше позитивне рішення в рамках Суду Європейського Союзу було прийнято 22 жовтня 2015 року у справі Skatteverket v. David Hedqvist (case C-264/14), а саме стосувалося визначення правового статусу криптовалюти Біткоїн.

Зазначений кейс, відповідно до вже наведеної класифікації, можна віднести до спорів, що виникають з приводу оподаткування операцій з криптовалютами.

Аналізуючи наведене рішення, правовий статус криптовалют полягає в тому, що вони є договірним засобом платежу (п. 25; 41), не є матеріальним майном (п. 24), не можуть розглядатись як поточний рахунок чи депозитний рахунок, оплата чи переказ (п. 41); не є ні цінним папером, що засвідчує право власності, ні подібним цінним папером (п. 55), не має іншої мети, крім того, щоб бути засобом платежу, що приймається для цієї мети певними операторами (п. 52) [8].

А тому, основним висновком Рішення є те, що купівля Біткойнів або іншої криптовалюти звільняється від податку на додану вартість (ПДВ) для держав-членів Європейського Союзу [8].

Отже, аналіз судової практики свідчить про складний процес вирішення спорів у цій сфері, пов'язаний з відсутністю чинного нормативно-правового акту, який усунув би складну правову невизначеність становища ІТ-об’єктів у цивільних правовідносинах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 17.04.2026).

2. Про віртуальні активи: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2074-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20 (дата звернення: 16.04.2026).

3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 25 червня 2020 року у справі № 910/2683/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/90115694 (дата звернення: 17.04.2026).

4. Рішення Вишгородоського районного суду Київської області від 06 серпня 2024 року у справі № 363/3593/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120836364 (дата звернення: 17.04.2026).

5. Рішення Господарського суду Харківської області від 28 травня 2020 року у справі № 922/4148/19 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/89652008 (дата звернення: 17.04.2026).

6. Ухвала Дніпровського районного суду м. Києва від 03 жовтня 2025року у справі № 755/16260/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130734445 (дата звернення: 17.04.2026).

7. Олександр Бутнік-Сіверський. Цифрові та віртуальні активи методологія, правові аспекти нематеріальні ресурси. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2024. Вип. 2. С. 94-104.

8. Case C-264/14 "Skatteverket v. David Hedqvist" on 16 July 2015. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62014CC0264 (дата звернення: 18.04.2026).

Журавель А. С.
здобувач вищої освіти 4 року навчання
освітнього ступеня бакалавр ННІМПта М
Національного університету «Одеська морська академія»
Науковий керівник: Ізбаш О. О.
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри загальноправових дисциплін НУ «ОМА»

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ СПАДКУВАННЯ ІТ-ОБ'ЄКТІВ

Стрімкий розвиток цифрових технологій докорінно трансформує не лише економічні відносини, а й правовий режим майна, що може бути об'єктом спадкування. Стрімке поширення ІТ-об'єктів, а саме: криптовалют, токенів, доменних імен, облікових записів у соціальних мережах, об'єктів авторського права в цифровій формі, програмного забезпечення, NFT та ігрових активів ставить перед спадковим правом принципово нові виклики. Попри те, що правова система України поступово адаптується до цих реалій, загальні засади спадкування ІТ-об'єктів досі залишаються недостатньо врегульованими та потребують комплексного дослідження.

Передусім необхідно визначити поняття ІТ-об'єктів, який, в свою чергу, у науці цивільного права не є усталеним. С. С. Аліна у дисертаційному дослідженні, яке є першим в Україні комплексним вивченням спадкування в цій сфері, визначає ІТ-об'єкти як сукупність нематеріальних створених з використанням сучасних інформаційних технологій об'єктів у цифровій формі, права щодо яких реалізують суб'єкти цивільного права [4, с. 25–26]. За функціональним критерієм дослідниця виокремлює: текстовий, графічний та аудіовізуальний контент, програмні компоненти, засоби індивідуалізації в соціальних мережах, віртуальні гроші та цінні папери, об'єкти ігрових світі [4, с. 37]. Чинний Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) з 2023 року закріплює поняття «цифрова річ» (ст. 179-1), відносячи до неї будь-яке благо, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність [1]. До складу цифрових речей включено, зокрема, і віртуальні активи, правовий статус яких визначено Законом України «Про віртуальні активи» від 17 лютого 2022 року. Відповідно до ст. 1 цього Закону, віртуальний актив – це нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Відповідно до статті 4 Закон поділяє їх на забезпечені (посвідчують майнові права) та незабезпечені (майнових прав не посвідчують) [2]. Водночас принциповим є те, що вищезазначений Закон ще не набрав чинності, оскільки це залежить від змін до Податкового кодексу щодо оподаткування операцій з віртуальними активами, які досі не ухвалені (законопроєкт №10225 перебуває

на розгляді), що, в свою чергу, зберігає правову невизначеність у сфері обігу та спадкування криптоактивів. І. Я. Бабецька зауважує, що віртуальні активи не є принципово новими об'єктами права, а лише нормативним закріпленням вже відомих безтілесних речей особливого роду – цифрових квазіречей [5, с. 142].

Питання про місце ІТ-об'єктів у складі спадщини не отримало спеціального законодавчого вирішення, що змушує звертатися до загальних норм ЦК України. Стаття 1218 закріплює універсальний принцип: до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. Стаття 178, своєю чергою, встановлює презумпцію оборотоздатності об'єктів цивільних прав: будь-яке майно може переходити в порядку спадкування, якщо інше прямо не передбачено законом [1]. Оскільки ІТ-об'єкти з майновою цінністю формально підпадають під визначення «іншого майна» та відповідають критерію оборотоздатності, вони теоретично можуть входити до складу спадщини. Водночас Книга шоста ЦК України не містить спеціальних норм щодо таких об'єктів, що породжує прогалини у правозастосуванні: Л. М. та І. С. Загоруй констатують, що термінологія в цій сфері залишається нестійкою, законодавство не містить офіційного санкціонування поняття «цифрова спадщина», а практичний аспект проблеми перебуває на стадії формування [8, с. 71].

Залежно від правової природи конкретного ІТ-об'єкта його спадкування матиме принципово різні особливості. В доктрині виділяють три основні групи таких об'єктів. Перша – майнові цифрові об'єкти, що підлягають оцінці у грошовому виразі, до таких належать: криптовалюти, токени, NFT та ігрові активи. Щодо криптовалют І. О. Дзера вказує, що ключову роль у їх спадкуванні відіграє воля спадкодавця на передачу цифрових речей, а важливим фактором є спосіб зберігання приватних криптографічних ключів, що прямо впливає на саму можливість спадкування [7, с. 66–67]. Якщо ключ зберігався децентралізовано і не був переданий спадкоємцям, доступ до активів неможливо отримати навіть за наявності судового рішення — ні правовий, ні технологічний механізм не здатні вирішити цю проблему в межах чинного регулювання [7, с. 68]. М. З. Вовк, досліджуючи блокчейн-технології, додає, що відсутність чіткої правової бази призводить до того, що спадкоємці часто зіштовхуються з труднощами, пов’язаними з доступом до цифрових активів та ризиком безповоротної втрати значного капіталу [6, с. 3].

Друга група – це об'єкти авторського права у цифровій формі, до них належать: цифровий контент, програмне забезпечення, бази даних. Такі об'єкти спадкуються за загальними правилами спадкування майнових прав інтелектуальної власності, однак специфіка цифрового середовища ускладнює підтвердження авторства та складу спадкового майна.

Третя група – це облікові записи у соціальних мережах, доменні імена та інші об'єкти, правовий статус яких часто визначається угодою про надання послуг. Практика провідних платформ, зокрема, Meta або ж Google полягає у наданні користувачам не

права власності на цифрові активи, а обмеженої ліцензії на їх використання. У зв’язку з цим виникає додатковий рівень правової складності, обумовлений статусом облікових записів і цифрового контенту, які регулюються переважно ліцензійними угодами, а не нормами права власності. У багатьох випадках померлий користувач фактично не володів цифровим активом як об’єктом права власності, а лише мав обмежене право користування ним. Такий підхід унеможливлює або суттєво ускладнює перехід відповідних активів у спадщину в класичному розумінні, оскільки об’єктом спадкування виступає не майно, а невідчужуване право користування. [10, с. 9].

Якщо звернутись до права зарубіжних країн, то можна побачити, що жодна правова система ще не виробила універсального рішення, яке б повною мірою охопило регулювання спадкування всіх різновидів ІТ-об'єктів. Найбільш кодифікованим підходом залишається американська модель Revised Uniform Fiduciary Access to Digital Assets Act (RUFADAA, 2015), що в перекладі означає Переглянутий Закон про уніфікований фідуціарний доступ до цифрових активів, який станом на 2024 рік був запроваджений у 48 штатах. Цей акт встановлює трирівневу ієрархію доступу фідуціарія до цифрових активів спадкодавця, де пріоритет мають онлайн-інструменти платформ, наприклад, Legacy Contact у Facebook або Inactive Account Manager у Google, потім – заповіт чи довіреність, і лише за відсутності перших двох – умови угоди про надання послуг [11, с. 370 – 371].

У Великобританії Комісія з правових питань (UK Law Commission) у Підсумковій доповіді від 28 червня 2023 року обґрунтувала визнання цифрових активів особливою «третьою категорією» об'єктів особистої власності (third category of personal property), що не охоплюється традиційними категоріями речей (things in possession) та зобов'язальних прав (things in action) [9, с. 19]. Для належності об'єкта до цієї категорії Комісія сформулювала три критерії: представленість у електронному середовищі, незалежне від людей та правової системи існування, а також суперницький характер (rivalrous) – коли використання об'єкта однією особою виключає аналогічне використання іншою [9, с. 23]. При цьому Комісія дійшла висновку про недоцільність законодавчого закріплення поняття цифрового активу, вважаючи загальне право «кращим інструментом» для встановлення меж цієї категорії та наголошуючи на достатній гнучкості common law для врегулювання відносин у сфері цифрових активів [9, с. 21–22]. В рамках ЄС загальним інструментом залишається Регламент (ЄС) № 650/2012 про спадкування, який не містить спеціальних норм щодо цифрових активів. Регулювання криптоактивів здійснюється через Регламент MiCA, повністю введений у дію в грудні 2024 року, однак питання спадкування ним безпосередньо не врегульовано.

Для України процедурна проблема спадкування ІТ-об'єктів полягає не у відсутності загальних повноважень нотаріуса, а у принциповій невідповідності між існуючими правовими механізмами та природою таких об'єктів. Підпункт 4.16 глави 10 розділу ІІ Порядку вчинення нотаріальних дій зобов'язує нотаріуса при видачі свідоцтва про право на спадщину перевірити склад спадкового майна та витребувати від спадкоємців

підтверджуючі документи, а підп. 4.18 тієї самої глави додає вимогу подання документів, що посвідчують право власності спадкодавця на майно [3]. Саме тут виявляється системна прогалина, яка полягає в тому, що жоден державний реєстр не фіксує факту належності особі криптовалюти чи облікового запису, а отже ні встановити склад цифрового майна, ні отримати правовстановлюючий документ на нього нотаріус не може відповідно до чинного порядку. Механізм витребування відомостей від фізичних та юридичних осіб, передбачений підп. 4.15 того самого розділу, не поширено на постачальників послуг у сфері віртуальних активів, оскільки відповідний обов'язок для них жодним нормативним актом не закріплено [3]. Окремою структурною вадою є вимога виключно паперової форми заповіту та свідоцтва про право на спадщину, що, в свою чергу, унеможливлює включення до заповіту технічних даних доступу (приватних ключів, сід-фраз тощо) у захищений спосіб і фактично позбавляє спадкодавця єдиного практично дієвого інструменту передачі децентралізованих активів [7, с. 68–69]. Таким чином, вчинення нотаріальних дій у справах про цифрову спадщину стикається не з відсутністю норм, а з їхньою функціональною непридатністю до об'єктів, що існують виключно у цифровому середовищі.

Таким чином, проведений аналіз засвідчує, що ІТ-об'єкти як об'єкти спадкування перебувають у стані правової невизначеності одразу на трьох рівнях: доктринальному, нормативному та процедурному. Зарубіжний досвід показує, що окремих точкових змін у законодавстві недостатньо, оскільки проблема потребує перегляду самого підходу до того, що саме вважати спадковим майном. Для України це означає необхідність чітко розрізняти ІТ-об'єкти залежно від їх правової природи, запровадити електронну форму заповіту, надати нотаріусам реальну можливість отримувати інформацію від сервісів, пов’язаних із віртуальними активами, а також визнати смарт-контракти як спосіб передачі цифрових активів після смерті. Без таких змін значна частина цифрового майна фактично не переходить до спадкоємців і просто втрачається.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст.35.

2. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 року. № 2074-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. № 15. ст.51.

3. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: наказ Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 р. №296/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text (дата звернення: 15.04.2026 року).

4. Аліна С. С. Спадкування ІТ-об’єктів за сучасним цивільним законодавством : дис. … д-ра філософії. Одеса, 2020. 204 с.

5. Бабецька І. Я. Цифрові речі як об'єкти цивільних прав. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. 2024. Вип. 17(29). С. 142 – 149.

6. Вовк М. З. Особливості правового регулювання спадкування цифрових активів та інтелектуальної власності в умовах розвитку блокчейн-технологій. *Академічні візії*. 2024. № 35. С. 1–10. DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.13903131.

7. Дзера І. О. Спадкування криптовалют. Нове українське право. 2025. Вип. 3. С. 64–70. DOI https://doi.org/10.51989/NUL.2025.3.8.

8. Загоруй Л. М., Загоруй І. С. Цифрова спадщина: проблеми формування і перспективи. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2024. № 1 (47). С. 71 –82. DOI: https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-47-1-71-82.

9. Law Commission of England and Wales. Digital Assets: Final Report. Law Com № 412. London : His Majesty's Stationery Office, 28 June 2023. 572 p. URL: https://cdn.websitebuilder.service.justice.gov.uk/uploads/sites/54/2025/12/Final-digital-assets-report-FOR-WEBSITE-2.pdf (дата звернення: 16.04.2026 року).

10. Mijatović M. Digital assets and inheritance law: Legal vacuum or new paradigm. *SCIENCE International journal*. 2025. Vol. 4(3). P. 7–11. DOI: 10.35120/sciencej0403007m.

11. Sheridan P. Inheriting digital assets: does the revised uniform fiduciary access to digital assets act fall short? *The Ohio State Technology Law Journal*. 2020. Vol. 16.2. P. 363–394.

Заверуха Сергій Володимирович,
суддя, заступник голови Господарського суду Хмельницької області,
кандидат юридичних наук
Конончук Богданна Ростиславівна,
здобувачка освітнього ступеня бакалавра
юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

ПРИНЦИП КОНЦЕНТРАЦІЇ ВСІХ СПОРІВ, СТОРОНОЮ В ЯКИХ Є БОРЖНИК, У МЕЖАХ СПРАВИ ПРО БАНКРУТСТВО: КЛЮЧОВІ ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Принцип концентрації всіх спорів, стороною в яких є боржник, у межах справи про банкрутство є одним із фундаментальних принципів сучасного конкурсного права України. Він забезпечує єдність судового контролю за майновим станом боржника, уніфікацію процедур формування ліквідаційної маси, захист інтересів усіх кредиторів та запобігання фрагментації спорів, що могли б негативно вплинути на ефективність відновлення платоспроможності або ліквідації боржника [1].

Цей принцип нормативно закріплений у Кодексі України з процедур банкрутства (далі - КУзПБ) від 18.10.2018 № 2597-VIII (зі змінами). Зокрема, стаття 7 Кодексу є ключовою нормою, що втілює принцип концентрації. Згідно з 2 другою цієї статті, господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство (неплатоспроможність), у межах цієї справи вирішує всі майнові спори, стороною в яких є боржник, спори з позовними вимогами до боржника та щодо його майна, спори про визнання недійсними результатів аукціону, правочинів боржника, спори про витребування майна боржника, стягнення заробітної плати, поновлення на роботі та інші вимоги до боржника. Такі спори розглядаються за правилами Господарського процесуального кодексу України (далі - ГПК України) з урахуванням особливостей, передбачених КУзПБ [1].

Принцип концентрації має універсальний характер і не містить винятків залежно від суб’єктного складу, моменту виникнення вимог чи процесуальної форми звернення. Він поширюється як на спори, в яких боржник є відповідачем, так і на спори, де боржник виступає позивачем, а також на спори щодо його майна. Вважаємо, що такий універсальний підхід є абсолютно виправданим, оскільки будь-яке «виключення» могло

б створити махінації для недобросовісних учасників процесу та порушити принцип конкурсного імунітету.

Метою цього принципу є забезпечення ефективного судового контролю за поведінкою боржника, формуванням активу та пасиву, запобігання задоволенню вимог кредиторів поза межами процедури банкрутства та дотримання конкурсного імунітету. Науковці зазначають, що концентрація спорів є важливим інструментом реалізації принципів процесуальної економії, судового контролю у відносинах неплатоспроможності та захисту прав усіх учасників конкурсних відносин [2].

Верховний Суд у своїх правових позиціях послідовно підкреслює імперативність статті 7 КУзПБ у системному взаємозв'язку з пунктом 8 частини 1 статті 20 ГПК України та частиною 13 статті 30 ГПК України, які встановлюють виключну підсудність справ про банкрутство та пов'язаних з ними майнових спорів. Наприклад, у постанові Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду у справі № 904/4455/19 від 23.09.2021 року, Суд чітко сформулював, що стаття 7 КУзПБ у сукупності з нормами ГПК втілює принцип концентрації справ з метою підвищення ефективності господарського процесу. Усі майнові спори, наслідком яких може бути зміна розміру або складу ліквідаційної маси боржника, незалежно від моменту виникнення таких вимог, підлягають розгляду в межах справи про банкрутство. Суд наголосив, що позовні провадження з майновими (грошовими) вимогами до боржника, відкриті до відкриття провадження у справі про банкрутство, підлягають передачі до господарського суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, для розгляду по суті спору в межах цієї справи за правилами ГПК України у позовному провадженні [3].

У цій постанові Верховний Суд також роз'яснив порядок розгляду поточних вимог кредиторів. Якщо позивач заявив кредиторські вимоги згідно з частиною 1 статті 45 КУзПБ до завершення розгляду позовних вимог, суд зупиняє провадження у справі за позовом на підставі пункту 5 частини 1 статті 227 ГПК України до набрання законної сили ухвалою суду за результатами розгляду конкурсних вимог. Після постановлення такої ухвали позовне провадження підлягає закриттю повністю, або в частині, на підставі пункту 2 частини 1 статті 175 ГПК України та пункту 3 частини 1 статті 231 ГПК України у випадку тотожності суб'єктного складу, предмета і підстав позову [3]. На нашу думку, така позиція Суду є критично важливою, оскільки забезпечує пріоритет спеціального порядку визнання та задоволення вимог у справі про банкрутство над загальним позовним провадженням і запобігає можливим зловживанням.

Інша ключова правова позиція викладена у постанові Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду у справі № 910/21981/16 від 13.04.2023. Верховний Суд підтвердив універсальність принципу концентрації, зазначивши, що норми ГПК України чи КУзПБ не встановлюють винятків із цього правила. На думку Суду, принцип концентрації поширюється на всі майнові спори з вимогами до боржника та його майна, а також на питання судового контролю у виконавчих провадженнях за рішеннями, стороною в яких є боржник (оскарження дій чи бездіяльності державних або приватних

виконавців). Суд наголосив, що повноваження господарського суду щодо здійснення судового контролю поширюються на правовідносини з примусового виконання судових рішень з моменту відкриття виконавчого провадження і до його завершення чи закриття провадження у справі про банкрутство. Такий підхід забезпечує дієвість механізму конкурсного імунітету та пріоритет спеціального закону – КУзПБ [4].

Окрім того, Верховний Суд у цій постанові звернув увагу на те, що навіть якщо спір був вирішений поза межами справи про банкрутство, при оскарженні дій виконавця господарські суди повинні керуватися пріоритетом норм КУзПБ та принципами концентрації спорів і судового контролю у відносинах неплатоспроможності. Це підтверджує еволюційний характер принципу: від судової практики до нормативного закріплення в КУзПБ і подальшого розвитку у позиціях Верховного Суду [5].

Науковці активно підтримують і розвивають ці правові позиції. Зокрема, В.К. Богатир підкреслює, що принцип концентрації є проявом спеціалізації господарського судочинства у справах про банкрутство і сприяє реалізації цілей, визначених у преамбулі КУзПБ: відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом з метою задоволення вимог кредиторів [5, с. 144–147]. М.О. Гурин зазначає, що концентрація спорів унеможливлює паралельні провадження, які могли б призвести до нерівномірного задоволення вимог кредиторів або виведення активів боржника [6, с. 1–8].

Законодавчі зміни 2023 року, внесені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 20.03.2023 № 2971-IX (набрав чинності 15.04.2023), ще більше посилили принцип концентрації, усунувши можливі прогалини щодо кола спорів та механізму передачі матеріалів справ [7]. Зокрема, вказаний Закон доповнив частину 2 статті 7 КУзПБ положеннями про розгляд спорів за правилами спрощеного позовного провадження, виклав частину 3 статті 7 у новій редакції (обов'язкова передача матеріалів справ невідкладно, але не пізніше п'яти робочих днів), доповнив статтю 7 новою частиною 4 (позов про стягнення грошових коштів залишається без розгляду, якщо позивач уже подав заяву з грошовими вимогами у справі про банкрутство), а також вніс зміни до статтей 2 та 6 КУзПБ, чітко встановивши пріоритет спеціальних норм Кодексу.

Варто також акцентувати увагу, що практичне застосування принципу концентрації всіх спорів має певні особливості. Зокрема, після відкриття провадження у справі про банкрутство всі нові майнові спори, стороною в яких є боржник, підлягають розгляду виключно в межах цієї справи. Справи, провадження в яких відкрито до відкриття провадження про банкрутство, передаються разом з матеріалами до відповідного господарського суду. В свою чергу, суд у межах справи про банкрутство розглядає спір по суті за правилами позовного провадження, відповідно до положень ГПК України, але з урахуванням спеціальних норм КУзПБ (строки, порядок заявлення вимог, черговість задоволення тощо). Якщо наслідком задоволення вимоги може бути зміна складу ліквідаційної маси, така справа обов'язково концентрується в межах справи про банкрутство [2, 5].

Верховний Суд також сформулював позиції щодо меж застосування цього принципу саме у постанові у справі № 910/21981/16 від 13.04.2023 року. Зокрема, принцип не поширюється на немайнові спори або спори, які не впливають на майновий стан боржника. Після завершення процедури банкрутства та закриття провадження принцип концентрації втрачає силу, і подальші спори розглядаються в загальному порядку. Водночас судовий контроль за діями, вчиненими під час процедури, може продовжуватися в межах справи про банкрутство до її остаточного закриття [4].

Науковці, зокрема В.К. Богатир [5], М.О. Гурин [6], звертають увагу на проблеми реалізації принципу. Серед них – необхідність чіткого розмежування майнових і немайнових спорів, узгодження норм КУзПБ з арбітражними застереженнями та міжнародними договорами, а також забезпечення балансу між швидкістю процедури та правами учасників. Деякі науковці пропонують подальше удосконалення законодавства щодо порядку передачі та розгляду спорів, зокрема стосовно забезпечених кредиторів та виконавчих проваджень [8].

Отже, підсумовуючи, принцип концентрації всіх спорів, стороною в яких є боржник, у межах справи про банкрутство формує єдину концепцію, що забезпечує ефективність конкурсного процесу. Постанови Верховного Суду є визначальними прецедентами, які розкривають зміст, межі та механізми реалізації цього принципу. Вони узгоджуються з нормами КУзПБ і сприяють стабільності правозастосування. На нашу думку, подальший розвиток судової практики та наукових досліджень має бути спрямований на мінімізацію процесуальних зловживань і ще тіснішого узгодження українського законодавства з європейськими стандартами процедур неплатоспроможності. Таким чином, принцип концентрації спорів виступає як ключовий інструмент забезпечення єдності судового контролю, процесуальної економії та справедливого задоволення вимог усіх кредиторів у справах про банкрутство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18.10.2018 № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2019. № 19. Ст. 74. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19 (дата звернення: 07.04.2026).

2. Попков Д. Принцип концентрації у справах про банкрутство: законодавче посилення чи status quo? *Судово-юридична газета.* 20.07.2023. URL: https://sud.ua/uk/news/blog/276327-printsip-kontsentratsiyi-u-spravakh-pro-bankrutstvo-zakonodavche-posilennya-chi-status-quo (дата звернення: 07.04.2026).

3. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 23.09.2021 у справі № 904/4455/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/102010186 (дата звернення: 07.04.2026).

4. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 13.04.2023 у справі № 910/21981/16. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111035928 (дата звернення: 07.04.2026).

5. Богатир В. К. Щодо концентрації спорів у господарському суді, який здійснює провадження у справі про банкрутство. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2020. № 3. С. 144–147.

6. Гурин М. О. Процесуальна форма розгляду спорів, стороною в яких є боржник, у справі про банкрутство. *Вісник Ужгородського національного університету.* Серія Право. 2022. Вип. 33. С. 1–8.

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України : Закон України від 20.03.2023 № 2971-IX. *Відомості Верховної Ради України. 2023*. № 62. Ст. 207. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2971-20 (дата звернення: 07.04.2026).

8. Застосування принципу концентрації розгляду в межах справи про банкрутство всіх спорів, стороною в яких є боржник (матеріали круглого столу). *Верховний Суд,* 03.11.2023. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1504279/ (дата звернення: 07.04.2026).

Кончаківський Ростислав Сергійович,
студент 3 курсу юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
(м.Львів, Україна)

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЦООВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНИМ СТАТУСОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогоднішній день тема правового статусу центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом (далі - ЦОВВ зі спеціальним статусом) залишається надзвичайно актуальною. Це зумовлено низкою факторів. По-перше, Україна перебуває в умовах постійного реформування системи публічного управління, що тягне за собою зміни в організаційній структурі виконавчої влади. Перелік органів зі спеціальним статусом змінюється, відбувається оновлення їх повноважень, підпорядкування, внутрішньої організації. По-друге, в умовах правового режиму воєнного стану, який було запроваджено у зв'язку зі збройною агресією російської федерації, на деякі ЦОВВ покладаються додаткові завдання, що потребує перегляду й адаптації їх правового статусу до нових реалій. По-третє, вона обумовлюється необхідністю чіткого визначення місця таких органів у системі органів державної влади, розмежування їх компетенції з іншими ЦОВВ, уникнення дублювання функцій, усунення прогалин у нормативно-правовому регулюванні.

Дискусії навколо ЦОВВ зі спеціальним статусом виникають з моменту їх появи у національному законодавстві, а саме від 1998 – року прийняття Концепції адміністративної реформи України. У Концепції пропонувалось, що статус ЦОВВ зі спеціальним статусом встановлюється окремими законами України, проте в Указі Президента України «Про систему центральних органів виконавчої влади» від 15.12.1999 № 1672 «закон» було змінено поняттям «законодавство», у зв'язку з чим розширено перелік нормативно-правових актів, якими може бути врегульовано статус ЦОВВ зі спеціальним статусом, до підзаконних нормативно-правових актів, а отже і потенційний перелік таких ЦОВВ зі спеціальним статусом [2, с. 128].

Ще одну проблеми початкової реформи виділяла у своїх працях Ващенко Ю.В, відтак у Концепції зазначається, що «між міністерствами розподіляється весь спектр урядової політики, за винятком тих напрямів, реалізація яких віднесена до повноважень ЦОВВ із спеціальним статусом». Інакше кажучи, до повноважень ЦОВВ планувалося віднести реалізацію урядової політики за певними напрямками, не віднесеними до повноважень міністерств. Однак при цьому відсутні будь-які критерії віднесення того чи іншого напрямку урядової політики до відання ЦОВВ зі спеціальним статусом [2, с 124].

Загалом, як вдало науковиця резюмувала, процес формування групи ЦОВВ зі спеціальним статусом надалі відбувався хаотично, часто без урахування навіть тих базових засад, що були передбачені Концепцією, зокрема щодо регулювання питань утворення та організаційно-правової форми законами (не кажучи вже про спеціальні, незагальнорегулятивні закони) [2, с. 130].

Частково прогалину з визначенням органів, які варто віднести до спеціальних,(окрім визначених КУ) заповнила 24 стаття ЗУ «Про центральні органи виконавчої влади», проте разом з тим породила низку наступних дискусій, головною з них було неконкретизація того, які органи можуть бути створені КМУ та на підставі якого нормативно-правового акту. Дана група потребує важливого уточнення, пов'язаного з тим, що після відновлення повноважень Уряду України щодо утворення, реорганізації та ліквідації ЦОВВ (п. 91 ст. 116 Конституції України) усі ЦОВВ, у тому числі зі спеціальним статусом, утворюються КМУ (наприклад, НАЗК, Національної комісії зі стандартів державної мови). У зв'язку з цим, Негара Р.В вважає доцільним поділяти ЦОВВ зі спеціальним статусом, утворені КМУ на виконання законів України та ЦОВВ зі спеціальним статусом, утворені КМУ з власної ініціативи [5, с 27].

Обов'язково потрібно зазначити основну проблему положень 24 статті відповідного Закону – не визначено вичерпний перелік органів, окрім цього, законодавець не приводить у відповідність норму щодо вже створених органів зі спеціальним статусом після його прийняття. Закон визначає лише 6 таких органів, а станом на березень 2026 року їх існує 12. Перелік ЦОВВ зі спеціальним статутом, визначений ст. 24 Закону доповнювався тричі, вперше - Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення конституційних принципів у сферах енергетики та комунальних послуг»), вдруге - Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку (Закон України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку»), втретє - Українським інститутом національної пам'яті (Закон України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу»). Крім того, ст. 24 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» було доповнено положеннями щодо Національного антикорупційного бюро України, згідно з Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо приведення статусу Національного антикорупційного бюро України у відповідність з вимогами Конституції України», але при цьому до назви та абз. 1 ч. 1 цієї статті змін внесено не було [5, с 28].

Варто також зазначити, що серед конституційних органів зі спеціальним статусом тільки Державний комітет телебачення і радіомовлення України у своїй діяльності керується положенням «Про Державний комітет телебачення і радіомовлення України», у той час як Фонд державного майна та Антимонопольний комітет України керуються

відповідними законами. Даний виняток може перешкоджати встановленню критерію виключного регулювання законами діяльності ЦОВВ зі спеціальним статусом.

Проаналізувавши ряд думок науковців, які досліджували дане питання (В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, Д.В. Бараненко, О.С. Бріт, Ю.В. Ващенко, О.І. Лавренова, Д.В. Луценко, О.Є. Панфілов, О.П. Хамходера), підтверджується думка про те, що не може бути критерієм компетенція ЦОВВ зі спеціальним статусом, оскільки такі органи забезпечують формування та реалізацію державної політики у визначених сферах діяльності. Аналогічне повноваження Законом України «Про центральні органи виконавчої влади» зазначається і для міністерств, тому такий критерій призведе до абсурдності у віднесенні тих чи інших органів до статусу спеціального. Щоправда, такий випадок уже був в історії українського законодавства, коли Міністерство економіки України відповідно до Указу Президента України від 23.10.2000 № 1159/2000 «Про Міністерство економіки України» було віднесено до ЦОВВ зі спеціальним статусом, який залишався незмінним до 2011 року. Зверталась увага на організаційно-правову форму центральних органів виконавчої влади, де зазначалось про агенції, служби, інспекції, бюро. Більшість ЦОВВ зі спеціальним статусом утворенні саме і цих організаційно-правових формах, а також інших формах (комісії). Щодо комісій, то О.Є. Панфілов та О.П. Хамходера обґрунтовують існування протилежного прикладу, зокрема, що на центральному рівні виконавчої влади (виходячи із нормативних та доктринальних засад його сучасного існування) під назвою «комісії» можуть бути створені тільки ЦОВВ зі спеціальним статусом [5].

Питання бюро залишається відкритим з огляду на таке, що «бюро» як вид інших ЦОВВ, передбачених ч. 1 ст. 16 Закону «Про ЦОВВ», зокрема Національне антикорупційне бюро України, яке є ЦОВВ зі спеціальним статусом (абз. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України). Але, поряд з цим, БЕБ є «звичайним» ЦОВВ (абз. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України»), а ДБР визначається державним правоохоронним органом, до гарантій діяльності якого забезпечується, зокрема його спеціальним статусом(ч. 1 ст. 1, п. п 1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про Державне бюро розслідувань»). Тому, організаційно-правову форму можна розглядати лише як додатковий критерій віднесення до ЦОВВ зі спеціальним статусом [5, с 30].

Ключовою проблемою правового статусу ЦОВВ зі спеціальним статусом є визначення, а точніше відсутність кваліфікуючих ознак таких органів та критеріїв віднесення їх до такої групи. Проблема з віднесенням органів до спеціальних виникла від початку створення перших органів і триває по цей час. Законодавець протягом даного періоду не окреслював критеріїв чи ознак органів у жодному нормативно-правовому акті, натомість приймав закони, які здійснюють регулювання конкретних таких.

Шлях до вдосконалення правового статусу центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом є різноплановим, складним і потребує системного підходу. Зважаючи на специфіку діяльності таких органів, яка часто виходить за межі звичайної виконавчої функції, вдосконалення їхнього статусу не може бути зведене лише до

технічних змін у нормативних актах. З цією метою доцільно розробити систему ознак, за якими можна буде класифікувати той чи інший орган як такий, що заслуговує на спеціальний статус. Серед таких ознак може бути тріада з повноважень, утворення ЦОВВ відповідно до Конституції та законів України та спеціальної підконтрольності й підзвітності.

Тільки після нормативного закріплення цих критеріїв можна переходити до подальших кроків — деталізації правового статусу, розмежування повноважень, удосконалення порядку утворення, ліквідації та підпорядкування таких органів. У іншому випадку всі спроби реформування будуть носити несистемний характер, що лише поглиблюватиме вже наявні проблеми.

Отже, основним етапом на шляху до вдосконалення правового статусу ЦОВВ зі спеціальним статусом має стати розробка та закріплення чітких ознак, що дозволяють ідентифікувати такі органи. Це створить належне підґрунтя для подальших змін, спрямованих на забезпечення ефективного, прозорого та збалансованого функціонування цих суб'єктів виконавчої влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бріт О. С. Центральні органи виконавчої влади із спеціальним статусом // Актуальні проблеми держави і права. – 2005. – Вип. 26. – С. 206–213. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2005_26_40 (дата звернення: 15.03.2026).

2. Ващенко Ю. В. Центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом: проблеми правової природи та перспективи реформування // Адміністративне право і процес. – 2014. – № 3 (9). – С. 122–141. – URL: https://applaw.net/index.php/journal/article/view/398 (дата звернення: 15.03.2026).

3. Загальне адміністративне право : навч. посіб. / за заг. ред. Р. С. Мельника. – Київ : Ваіте, 2014. – 376 с. – URL: https://www.osce.org/files/f/documents/d/c/358156 (дата звернення: 08.03.2026).

4. Лавренова О.І. Центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 8. – С. 115–119. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_8_23 (дата звернення: 08.03.2026).

5. Негара Р. В. Центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом: аналіз критеріїв визначення // Адміністративне та митне право. Правова позиція. – 2024. – № 3 (44). – С. 25–31. – URL: https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2024/3/7.pdf (дата звернення: 08.08.2025).

6. Панфілов О. Є., Хамходера О. П. Комісія як новий вид центральних органів виконавчої влади: осмислення нормативних змін // Юридичний науковий електронний журнал. – 2020. – № 7. – URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-7/73 (дата звернення: 02.04.2026).

7. Хамходера О. П. Адміністративно-правовий статус державної інспекції як центрального органу виконавчої влади : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07 / О. П. Хамходера. – Одеса, 2014. – 269 с.URL: https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0414U004276/ (дата звернення: 02.04.2026).

Законодавство:

1.Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР/ Верховна Рада України. URL: (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96)

2. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 38. – Ст. 385 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17 (дата звернення: 08.03.2026).

3.Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26.11.1993 № 3659-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 50. – Ст. 472. 2. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text (дата звернення 15.03.2026).

4.Про Фонд державного майна України : Закон України від 09.12.2011 № 4107-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 28. – Ст. 1151. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4107-17#Text (дата звернення: 08.03.2026).

5.Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : Указ Президента України від 22.07.1998 № 810/98 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 21. – С. 32. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text (дата звернення: 15.03.2026).

6. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. Відомості Верховної Ради України. – 2019. – № 21. – Ст. 81. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#top (дата звернення 08.03.2026).

7.Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг : Закон України від 22.09.2016 № 1540-VIII. Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 51. – Ст. 833. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-19#Text (дата звернення (08.03.2026).

8.Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку : Закон України від 16.12.2021 № 1971-1X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1971-20#Text (дата звернення 08.03.2026).

9. Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу : Закон України від 21.08.2025 №50 Відомості Верховної Ради України.-2025.-№50.- ст.219. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4579-20#Text (дата звернення 08.03.2026).

10. Про затвердження Положення про Державний комітет телебачення і радіомовлення України : постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 13.08.2014 № 341.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2014-%D0%BF#Text (дата звернення 08.03.2026).

11. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021 № 1150-IX. // Відомості Верховної Ради України. – 2021. – № 2023. – Ст. 197. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#top (дата звернення :15.03.2026)

12.Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 № 794-VIII. // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 6. – Ст. 55. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/79419#top (дата звернення 15.03.2026).

Кулинич Христина Петрівна
студентка 2 курсу денної форми
здобуття освіти другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 «Право»
освітньої програми «Право»
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

АНАЛІЗ ПРАКТИКИ РОЗГЛЯДУ СПРАВ У СПОРАХ, ЩО ВИНИКАЮТЬ З КОРПОРАТИВНИХ ДОГОВОРІВ

Інститут корпоративного договору залишається відносно новим для національної правової системи, що зумовлює відсутність єдиного підходу до визначення його правової природи, змісту, меж допустимого договірного регулювання та місця у системі договорів. Це, у свою чергу, спричиняє труднощі у правозастосуванні, неоднозначне тлумачення норм та виникнення практичних проблем у діяльності господарських товариств. Судова практика у цій сфері лише формується, що знижує рівень правової визначеності та стримує активне використання корпоративних договорів у господарській діяльності.

Визначення змісту корпоративного договору є одним із найбільш значущих питань, оскільки саме від змісту залежить, які права та обов'язки беруть на себе учасники (акціонери) товариства, які правові наслідки настануть у разі виконання чи порушення договору, а також правові наслідки виконання чи порушення відповідних домовленостей. Предмет корпоративного договору характеризується певною фрагментарністю та потребує уточнення.

Відсутність законодавчо визначеного переліку корпоративних прав, що можуть становити предмет корпоративного договору, зумовлює виникнення питання щодо меж допустимого обмеження таких прав.

Питання гнучкості предмета корпоративного договору знайшло своє відображення і в судовій практиці. Так, у постанові Верховного Суду від 2 жовтня 2025 року у справі № 927/132/25 суд розглядав спір щодо дійсності умови корпоративного договору, укладеного між ТОВ «Корнфілд ЛТД» (позивач) та фізичною особою (відповідач). Обидві сторони були учасниками ТОВ «Іст Агро Сервіс». Пунктом 4.6 корпоративного договору було передбачено зобов’язання ТОВ «Корнфілд ЛТД» повідомляти іншу сторону про зміну складу своїх власних учасників (засновників) не пізніше ніж за 30 календарних днів до запланованої зміни. У разі неповідомлення у порядку та в строки, встановлені цим пунктом договору, «Корнфілд ЛТД» зобов`язалось у строк до 7

календарних днів з дати одержання відповідної вимоги від фізичної особи сплатити на її користь компенсацію у розмірі 20 000 000,00 грн. [1].

Позивач звернувся до суду з проханням визначити межі предмета корпоративного договору, чи може корпоративний договір покладати на одного з учасників (юридичну особу) обов`язки, що стосуються його власної внутрішньої корпоративної структури (зміни складу його засновників), а не безпосередньої реалізації прав та обов`язків щодо спільного товариства, чи обмежується дія договору виключно питаннями реалізації прав учасників щодо управління спільним товариством, чи він може регулювати і «зовнішні» по відношенню до спільного товариства відносини, як-от зміна власників самого учасника договору [1]. Учасник-юридична особа звернувся до суду з позовом про визнання недійсним пункту 4.6 корпоративного договору, обґрунтовуючи це тим, що: (1) така умова не пов'язана з реалізацією прав та повноважень щодо управління товариством; (2) вона поширює дію договору на третіх осіб (засновників позивача), які не є сторонами договору; (3) умова є невиконуваною, оскільки юридична особа не може контролювати рішення своїх засновників про відчуження часток; (4) умова не була спрямована на реальне настання наслідків; (5) умова суперечить загальним засадам цивільного законодавства – справедливості, добросовісності та розумності.

Верховний Суд не погодився з такою позицією та зазначив, що умови корпоративного договору можуть бути спрямовані на забезпечення реалізації корпоративних прав сторін та захист їх інтересів у спільному бізнесі. Суд підкреслив, що оспорювані умови корпоративного договору носять не просто інформативний та формальний характер, а викликані саме наявністю певної конкуренції та взаємоконтролю між сторонами у їх спільній діяльності, а, відтак, і необхідністю певного контролю та виключним ставленням з боку відповідача до складу засновників позивача, тобто об`єкта їх спільних корпоративних прав [1]. У зв'язку з цим суд визнав, що така умова не суперечить законодавству та узгоджується з принципом свободи договору.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що сучасна практика свідчить про суттєве розширення сфер застосування корпоративного договору. У зв'язку з цим предмет корпоративного договору фактично набуває більш гнучкого та комплексного характеру.

Іншим дискусійним питанням є визначення кола осіб, які можуть бути сторонами корпоративного договору.

Відповідно до частини 1 статті 29 ЗУ про АТ договір, за яким акціонери товариства зобов'язуються реалізовувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації (далі – корпоративний договір), вчиняється в письмовій формі. Додатковими сторонами корпоративного договору також можуть бути саме акціонерне товариство та треті особи [2]. Аналогічне положення міститься і в частині 1 статті 7 Закону про ТОВ та ТДВ [3].

Особливу увагу варто приділити участі у корпоративному договорі самого товариства як юридичної особи.

Якщо звернути увагу на сам предмет корпоративного договору «реалізовувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації» (тобто реалізовувати корпоративні права), то виникає питання: якщо товариство є стороною,

яким чином воно може реалізовувати корпоративні права не володіючи ними. Як приклад, відповідно до постанови Касаційного господарського суду у складі Верховного суду від 17 серпня 2021 року у справі № 903/744/19 не можна ототожнювати частку учасника в статутному капіталі товариства із часткою, яка належить самому товариству у цьому товаристві. Частка, яка належить товариству, не наділяє його корпоративними правами. Тобто товариство не є учасником щодо самого себе. Відтак учасником товариства не може бути саме товариство, а наявність у нього частки не наділяє його правами і обов'язками учасника, оскільки це суперечить сутності корпоративних правовідносин. З аналізу статті 25 Закону про ТОВ та ТДВ вбачається, що володіння товариством часткою у своєму статутному капіталі є обмеженим як тимчасовістю, так і порядком корпоративного управління. Таким чином, складно стверджувати, що саме товариство може виступати стороною корпоративного договору у його класичному вигляді, з огляду на чинне законодавче визначення предмета такого договору [4].

Суперечливим є питання участі у корпоративному договорі й третіх осіб. Законодавство не містить чітких критеріїв щодо можливого кола таких осіб. Імовірно, до них можуть належати суб'єкти, які пов'язані з учасниками (акціонерами) або юридичною особою спільними інтересами у її діяльності, наприклад кредитори товариства, кінцеві бенефіціарні власники, тощо.

Судова практика щодо сторін корпоративного договору узгоджується із підходом законодавця. Так, Касаційний господарський суд у складі Верховного суду в Постанові від 16 грудня 2021 у справі № 916/2796/20 зазначив, що корпоративний договір може укладатися не лише між учасниками товариства, але і з особами, які не є такими учасниками. У даному випадку суд визнав правомірність договору, укладеного між учасниками товариства та кредиторами, визнаючи за останніми можливість бути стороною такого зобов'язання. Крім того Верховний Суд звернув увагу, що положення статті 7 Закону про ТОВ та ТДВ не містять імперативної норми щодо сторін договору, а лише визначають, що за цим договором учасники товариства зобов`язуються реалізовувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації, такий договір є безвідплатним і вчиняється в письмовій формі [5].

Варто згадати про ще один приклад – Постанову Касаційного господарського суду у складі Верховного суду від 19 грудня 2024 року у справі № 906/498/23. Суд зазначив, що формулювання частини першої статті 7 Закону про ТОВ та ТДВ (в редакції, чинній на дату підписання корпоративного договору) по суті стосується предмету і форми договору, за яким у учасників виникає зобов`язання реалізовувати свої права та повноваження певним чином або утриматись від їх реалізації, а не визначає сторін корпоративного договору, зокрема через наявність/відсутність у них статусу учасника товариства, як помилково вважає позивачка, заявляючи про недійсність корпоративного договору, та з чим погодились суди попередніх інстанцій, вказуючи на його нікчемність. Суди попередніх інстанцій вказаного не врахували, а тому помилково виснували про нікчемність укладеного між позивачкою та відповідачкою корпоративного договору у зв`язку з його невідповідністю нормам частини першої статті 7 Закону про ТОВ та ТДВ (в редакції, чинній на дату підписання корпоративного договору), а саме у зв`язку з укладенням позивачкою корпоративного договору до набуття нею статусу учасника ТОВ

«Нірол». В контексті зазначеного, наведені позивачкою обставини, а саме укладення нею корпоративного договору до набуття статусу учасника вказаного товариства, також не можуть бути підставою для визнання недійсним такого корпоративного договору, що свідчить про безпідставність позовних вимог [6].

Позивачка не довела, що вона як особа, яка на підставі договору купівлі-продажу від 28 лютого 2019 року набула у власність частку в статному капіталі ТОВ «Нірол» в розмірі 90%, а після проведення 1 березня 2019 року державної реєстрації змін до складу учасників ТОВ «Нірол» – статусу учасника вказаного товариства, є неналежною сторонню оспорюваного корпоративного договору, тобто особою, якої не стосуються узгоджені в цьому корпоративному договорі домовленості щодо реалізації сторонами прав та повноважень, а лише вказує на відсутність у неї такого статусу на момент укладення такого договору, що не може бути підставою для визнання його недійсним, про що Суд виснував раніше у цій постанові [6].

Складним є також питання відповідальності за порушення корпоративного договору. Особливістю корпоративного договору є те, що його порушення не впливає на дійсність рішень органів управління товариства та правочинів, укладених самим товариством. Саме тому порушення корпоративного договору породжує правові наслідки виключно для його сторін і тягне застосування заходів відповідальності.

Варто зазначити, що у світовій бізнес-практиці компенсація є найбільш універсальним та ефективним способом захисту прав сторін та заходом відповідальності за невиконання обов'язків, що випливають із корпоративних договорів. Особливістю компенсації є те, що вона встановлюється за згодою сторін корпоративного договору і не може бути зменшена на розсуд.

Частина 7 статті 26-1 попереднього Закон про АТ 2008 року містила пряму вказівку на можливість застосування компенсації як способу захисту прав сторін корпоративного договору [7]. Водночас новий Закон про АТ 2022 року та Закон про ТОВ та ТДВ такої згадки не містять. Дещо неочікуваною виглядає зміна підходу законодавця, оскільки компенсація є широко використовується у зарубіжній та вітчизняній практиках.

Так, відповідно до Постанови Касаційного господарського суду у складі Верховного суду від 10 грудня 2024 року у справі № 927/1593/23 учасники ТОВ «Улянівське» – ОСОБА_1 (49,5% статутного капіталу) та ТОВ «Корнфілд ЛТД» (50%) – уклали корпоративний договір, за яким ТОВ «Корнфілд ЛТД» зобов'язалося письмово повідомляти ОСОБА_1 про зміну складу своїх учасників (засновників) не пізніше ніж за 30 днів до запланованої зміни. У разі неповідомлення ТОВ «Корнфілд ЛТД» повинне сплатити компенсацію у розмірі 20 000 000 грн протягом 7 днів з дати одержання вимоги від ОСОБА_1. При цьому сторони прямо погодили, що такий розмір компенсації є справедливим і не підлягає зменшенню [8].

Після того, як у листопаді 2022 року відбулася зміна складу учасників ТОВ «Корнфілд ЛТД» без належного повідомлення ОСОБА_1, остання звернулася до суду з позовом про стягнення компенсації. Господарський суд Чернігівської області та Північний апеляційний господарський суд задовольнили позов повністю, стягнувши з ТОВ «Корнфілд ЛТД» компенсацію в повному розмірі – 20 000 000 грн. Касаційний суд підтримав позиції суддів першої та другої інстанцій [8].

У контексті відповідальності заслуговує на увагу питання можливості визнання корпоративного договору недійсним. Загальні підстави недійсності правочинів встановлені статтями 203 та 215 ЦК України [9].

Показовою є Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 19 січня 2022 року у справі № 906/92/21 [10]. Суть спору полягає в тому, що ОСОБА_1 продала ОСОБА_2 частку у розмірі 90% статутного капіталу ТОВ «Нірол». Сторони також уклали корпоративний договір, у якому передбачили що частка буде повернута у власність ОСОБА_1 після повернення ОСОБА_2 суми позики директором товариства ОСОБА_3. Згодом ОСОБА_3 помер, а ОСОБА_2 повідомила ОСОБА_1 про те, що поверне частку у статутному капіталі після повернення наданої позики. ОСОБА_1 звернулася до суду із позовом про визнання договору купівлі-продажу частки недійсним, стверджуючи, що позика, яку обіцяла надати ОСОБА_2 так і не була надана, відповідно, договір, укладений в забезпечення цієї позики є недійсним [10].

Позивачка доводила, що укладений договір (корпоративний) є договором застави і оплату за частку вона не отримувала. Суд першої інстанції у задоволенні позову відмовив. Суд апеляційної інстанції залишив це рішення без змін. ОСОБА_1 звернулася до Верховного Суду з касаційною скаргою на рішення судів попередніх інстанцій. Обґрунтовуючи позов (та наводячи подібні обґрунтування в касаційній скарзі), ОСОБА_1 посилається як на загальні положення про недійсність правочину (статті 203, 215 ЦК), так і на положення статей 229 (правові наслідки правочину, який вчинено під впливом помилки), 230 (правові наслідки вчинення правочину під впливом обману) 234 ЦК (правові наслідки фіктивного правочину) [10].

Суди попередніх інстанцій зазначили, що особа на підтвердження своїх вимог про визнання правочину недійсним повинна довести на підставі належних і допустимих доказів, у тому числі письмових доказів, наявність обставин, які вказують на помилку – неправильне сприйняття нею фактичних обставин правочину, що вплинуло на її волевиявлення, дійсно було і має істотне значення; у разі якщо сторона спірного правочину була обізнана або не могла не бути обізнана стосовно обставин, щодо яких стверджує про наявність помилки, це виключає застосування наведених норм статті 229 ЦК України. Верховний Суд погодився із вищезазначеними висновками судів попередніх інстанцій та їх мотивами, у зв`язку із чим відхилив відповідні доводи, наведені у касаційній скарзі [10].

Однак, Верховний Суд звертає увагу на те, що у позовній заяві, і у касаційній скарзі ОСОБА_1 незмінно стверджувала про укладення оскаржуваного Договору для забезпечення (вживаючи такі терміни як застава, майнова порука) основного зобов`язання (договору позики), тобто, фактично, про його удаваність (стаття 235 ЦК України). Суди попередніх інстанцій помилково не надали належної оцінки доводам, викладеним у позовній заяві, у сукупності із наявними у справі доказами (корпоративний договір, лист ОСОБА_2) та не оцінили оскаржуваний правочин на предмет його удаваності, обмежившись спростуванням обставин його фіктивності та вчинення під впливом помилки та обману. Верховний Суд задовольнив касаційну скаргу та направив справу на новий розгляд до суду першої інстанції [10].

Аналіз законодавства та судової практики свідчить про відсутність комплексного підходу до регулювання відповідальності за порушення корпоративного договору. Законодавець обмежився лише двома способами захисту у разі ухилення від укладення договору купівлі-продажу акцій (абзац 2 частини 3 статті 29 Закону про АТ), залишивши решту питань на розсуд сторін. Водночас виключення з нового Закону про АТ прямої згадки про компенсацію та відсутність регулювання інших спеціальних способів відповідальності створює правову невизначеність щодо їх застосування.

Проведений аналіз судової практики свідчить про поступове формування підходів до вирішення спорів, що виникають з корпоративних договорів, однак така практика наразі не може бути визнана повністю усталеною та достатньою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Постанова Верховного суду від 2 жовтня 2025 року у справі № 927/132/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130881135 (дата звернення: 08.04.2026).
2. Про акціонерні товариства: Закон України від 27 липня 2022 року № 2465-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20 (дата звернення: 30 березня 2026 року).
3. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text (дата звернення: 30 березня 2026 року).
4. Постанова КГС ВС від 17 серпня 2021 року у справі № 903/744/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/90565988 (дата звернення: 08.04.2026).
5. Постанова КГС ВС від 16 грудня 2021 року у справі № 916/2796/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/102220275 (дата звернення: 08.04.2026).
6. Постанова КГС ВС від 19 грудня 2024 року у справі № 906/498/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/123928312 (дата звернення: 08.04.2026).
7. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 року № 514-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text (дата звернення: 08.04.2026).
8. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного суду від 10 грудня 2024 року у справі № 927/1593/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/123928485 (дата звернення: 08.04.2026).
9. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3128 (дата звернення: 08.04.2026).
10. Постанова КГС ВС від 19 січня 2022 року у справі № 906/92/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/102735996 (дата звернення: 08.04.2026).

Місінкевич Анна Леонідівна,
кандидатка юридичних наук, доценка,
доцентка кафедри трудового, земельного та господарського права
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова
Конончук Богданна Ростиславівна,
здобувачка освітнього ступеня бакалавра
юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД В УКРАЇНІ

Актуальність теми дослідження обумовлена збройною агресією рф проти України, особливо повномасштабною, що триває з 24 лютого 2022 року, і яка завдала безпрецедентних руйнувань не лише інфраструктурі та економіці, але й національному природному багатству – земельним ресурсам. За різними оцінками, мільйони гектарів сільськогосподарських угідь, лісів та інших категорій земель зазнали комплексного негативного впливу, зокрема: забруднення важкими металами, пально-мастильними матеріалами, боєприпасами, вибухонебезпечними предметами, а також фізичної деградації через обстріли, пожежі, пересування важкої військової техніки та ерозійні процеси. Україна на сьогодні є однією з найбільш замінованих країн світу, що робить питання охорони та відновлення земель не просто екологічним завданням, а стратегічним пріоритетом національної безпеки, забезпечення продовольчої незалежності та реалізації конституційного права кожного громадянина на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Екологічне право в цій сфері виступає як інтегрована галузь, що поєднує норми земельного, природоохоронного, цивільного та адміністративного законодавства. Його головна мета – запобігти подальшій деградації ґрунтів, забезпечити їх рекультивацію, консервацію та поступове відновлення родючості. Однак у післявоєнний період правове регулювання стикається з численними системними проблемами, прогалинами та колізіями, які ускладнюють ефективне вирішення цих завдань. Воєнний стан суттєво змінив правовий режим використання земель, запровадивши тимчасові обмеження та спрощення (зокрема, автоматичне поновлення оренди земель сільськогосподарського призначення), які після його скасування створюватимуть значні труднощі при поверненні до мирного регулювання.

Нормативно-правову основу охорони земель становлять фундаментальні акти. Зокрема, Земельний кодекс України (далі – ЗК України) (статті 166–172) покладає на

власників і користувачів земель обов'язок зберігати їх родючість, проводити рекультивацію порушених ділянок та консервацію деградованих земель [1]. Закон України «Про охорону земель» № 962-IV від 19.06.2003 року деталізує поняття забруднення ґрунтів (внесення в ґрунти шкідливих речовин, що погіршують їх якість) та деградації ґрунтів (погіршення корисних властивостей ґрунтів внаслідок ерозії, засолення, забруднення тощо) [2]. Під час воєнного стану законодавство було оперативно адаптовано. Зокрема, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» № 2145-IX від 24.03.2022 року та Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель» № 2698-IX від 19.10.2022 року внесено зміни до перехідних положень ЗК України, зокрема щодо автоматичного поновлення (пролонгації) оренди земель сільськогосподарського призначення на період дії воєнного стану строком на один рік, заборони безоплатної приватизації державних і комунальних земель, а також спрощення деяких процедур землеустрою (зокрема, розроблення документації із землеустрою) [3; 4].

Незважаючи на ці важливі новації, чинне законодавство не забезпечує комплексного та системного підходу до післявоєнного відновлення земель. Відсутня єдина державна стратегія реабілітації техногенно забруднених територій, затверджена методика оцінки шкоди, завданої війною, та чіткі механізми її відшкодування як з боку агресора, так і через міжнародні фонди. Це призводить до колізій між тимчасовими нормами, що діють в час воєнного стану (обмеження державного контролю, спрощення орендних відносин) та імперативними вимогами охорони земель, закріпленими в статтях 91 та 96 ЗК України, які зберігають свою силу незалежно від дії воєнного часу [1]. Такі колізії особливо гостро проявлятимуться в перехідний період після скасування воєнного стану, коли виникне потреба у масовому перегляді орендних договорів, відновленні кадастрових даних та проведенні екологічного аудиту.

Основні правові проблеми охорони та відновлення земель у післявоєнний період можна згрупувати за ключовими напрямами. По-перше, масштабне забруднення та деградація ґрунтів (механічне пошкодження, хімічне забруднення, зниження водопроникності, порушення біохімічних і мікробіологічних процесів, засмічення вибухонебезпечними предметами). По-друге, надзвичайно повільні темпи гуманітарного розмінування, що унеможливлює повернення земель в сільськогосподарський обіг і створює ризики для життя населення. По-третє, колізії між тимчасовими нормами воєнного стану (автоматичне поновлення оренди, обмеження приватизації) та імперативними вимогами охорони земель (статті 91, 96 ЗК України). По-четверте, брак ефективних фінансових стимулів для землевласників і дієвого механізму відшкодування шкоди агресором.

Науковці активно досліджують зазначені проблеми та пропонують шляхи їх вирішення. Наприклад, Л.Л. Місінкевич та А.Л. Місінкевич акцентують увагу на правових прогалинах у сфері рекультивації та консервації земель, пошкоджених війною, і рекомендують впровадження інноваційних технологій фітомеліорації з використанням

енергетичних рослин, таких як міскантус гігантський, що дозволяють одночасно очищати ґрунти та отримувати економічну вигоду [5, с. 27-30]. Окрім того, К.А. Литвинова та Т.В. Єрмолаєва звертають увагу на необхідність гнучкості екологічного та земельного законодавства, його швидкої адаптації до кризових умов воєнного стану та розробки комплексної державної стратегії управління земельними ресурсами в післявоєнний період. Автори звертають особливу увагу на прогалини у фінансуванні програм реабілітації земель і пропонують запровадити економічні стимули для раціонального землекористування, а також інноваційні підходи до відновлення родючості ґрунтів [6, с. 160-161].

Верховний Суд відіграє важливу роль у формуванні єдиної правозастосовної практики в умовах воєнного та післявоєнного періодів. Зокрема, у постанові Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 11 лютого 2026 року у справі № 947/10086/24 Верховний Суд зазначив, що акт приймання-передачі реквізованого майна не є правовстановлюючим документом, а лише засвідчує факт передачі. Його скасування не впливає на реєстрацію права власності держави та не підриває право власника на компенсацію після скасування воєнного стану. Вимоги про повернення майна є передчасними до скасування правового режиму воєнного стану (за умови збереження майна та заявлення власником відповідної вимоги). Це рішення безпосередньо стосується перехідного періоду після скасування воєнного стану та забезпечує баланс інтересів держави й приватних осіб при відновленні земельних правовідносин [8].

Для вирішення колізійних питань і подолання прогалин пропонується комплексний підхід, зокрема: законодавчо передбачити чіткий перехідний період після скасування дії воєнного стану для обов'язкового перегляду орендних договорів, відновлення кадастрових даних та екологічного аудиту деокупованих територій; запровадити економічні стимули (податкові пільги, пільгові кредити, гранти) для добровільної рекультивації та посилити адміністративну й кримінальну відповідальність за невиконання обов'язків з охорони земель [5]; створити міжвідомчий координаційний орган (або розширити повноваження Держекоінспекції) для координації розмінування, моніторингу земель і реалізації відновних програм із залученням науковців, громадських організацій та міжнародних експертів; а також активно використовувати міжнародний досвід країн, які відновлювали землі після воєнних конфліктів (Боснія і Герцеговина, Хорватія, країни Близького Сходу), та імплементувати кращі практики Європейського Союзу (напрклад, положення Директиви ЄС про ґрунти і Стратегії ЄС з охорони ґрунтів).

На мою власну думку, післявоєнне відновлення земель не може обмежуватися лише технічними заходами рекультивації чи розмінування. Необхідна глибока інтеграція норм екологічного права з земельним, цивільним та бюджетним законодавством, перетворення екологічного аудиту деокупованих територій на імперативну норму та створення цифрової системи моніторингу ґрунтів. Без системного комплексного підходу ризики повторної деградації ґрунтів залишаться високими й загрожуватимуть екологічній, економічній та продовольчій безпеці України на десятиліття вперед.

Підсумовуючи, охорона та відновлення земель у післявоєнний період є одним із найактуальніших завдань екологічного права України. Воно поєднує захист національного багатства, забезпечення продовольчої безпеки та реалізацію

конституційного права громадян на безпечне довкілля. Існуючі проблеми вимагають термінового, ефективного законодавчого, організаційного та наукового реагування. Лише системний комплексний підхід, заснований на балансі інтересів держави, територіальних громад і фізичних осіб, забезпечить сталий розвиток країни в післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III (зі змінами) / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text (дата звернення: 04.04.2026).
2. Про охорону земель: Закон України від 19 червня 2003 р. № 962-IV (зі змінами) / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15 (дата звернення: 04.04.2026).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 24 березня 2022 р. № 2145-IX / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text (дата звернення: 04.04.2026).
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель: Закон України від 19 жовтня 2022 р. № 2698-IX / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2698-20#Text (дата звернення: 04.04.2026).
5. Місінкевич Л.Л., Місінкевич А.Л. Правові проблеми охорони та відновлення земель під час дії воєнного стану в Україні // *Університетські наукові записки,* 2022. № 5-6 (89-90). С. 27–34.
6. Литвинова К.А., Єрмолаєва Т.В. Правові проблеми охорони земель в умовах воєнного стану // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право.* 2024. Вип. 86. Ч. 3. С. 157–162.
7. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 11 лютого 2026 р. у справі № 947/10086/24 (провадження № 61-4379св25). *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134041098 (дата звернення: 04.04.2026).

Співак Дарія Василівна
курсант 4-го курсу
Науковий керівник: Ізбаш Олеся Олегівна
к.ю.н., доцент, доцент кафедри загальноправових дисциплін
Національний університет «Одеська морська академія»

СТАДІЇ РОЗВИТКУ СТАРТАПІВ

Вирішення нагальних економічних та соціальних проблем держави, підприємства та суспільства, вимагає від урядів більшості країн застосування нових підходів до управління процесами створення нових товарів та послуг, розширення сприймання таких категорій як державне та приватне підприємництво та пошуку інноваційних рішень. З плином часу з'являються нові види та форми бізнесу і Україна в свою чергу має значний потенціал щодо реалізації цих можливостей. Розвиток інформаційних технологій дає потенційні можливості для розвитку ринку інтернет-торгівлі, штучного інтелекту, революції у сфері промисловості, зростання малого та середнього бізнесу та впровадження значної кількості стартапів у різні сфери економіки. Актуальними залишаються питання створення та впровадження нових інвестиційних проектів, стартапів, що на шляху від ідеї до реалізації проходять багато етапів та стискаються з великою кількістю викликів, які притаманні українській економіці. Саме пошук шляхів розв'язання означених проблем є запорукою ефективного розвитку ринку стартапів та інноваційних видів бізнесу.

Процес трансформації ділових відносин та розвиток сфери ІТ технологій надають широкі можливості для реалізації власних бізнесових ідей та інноваційного підприємництва. Саме поняття «стартап», це новий термін для українських реалій, адже його трактування не закріплено в жодному законодавчому акті держави. З цього приводу виникають деякі дискусійні аспекти, що ускладнюють ефективну розробку та реалізацію даних проектів[4,с.2]. Водночас окремі аспекти діяльності стартапів регулюються, Законом України «Про інноваційну діяльність» ст. 5, 6 [1].

Термін «стартап» зародився в США у 1939 році, коли Хьюлетт і Паккард (двоє американських студентів) створили власну невелику фірму, яку назвали "start-up". Згодом компанія досягла світових масштабів та зараз відома під назвою Hewlett-Packard (HP) [5, с. 647]. Станом на 2018 рік компанія є однією із найбільших у США у галузі інформаційних технологій, постачальником апаратного й програмного забезпечення для індивідуальних користувачів, а також для організацій. У результаті під «стартапом» (від англ. "start up" – запускати) прийнято розуміти новітні проекти, які розвиваються в умовах невизначеності, мають стрімке зростання, займаються розробленням нових товарів та послуг і знаходяться на стадії пошуку оптимальних бізнес ідей за умов

фінансування. Поняття стартапу найчастіше асоціюється з новою ідеєю, планом її просування на ринку, стратегією розвитку компанії та обмеженими ресурсами [5,с.647].

Отже, стартап - це щойно започаткована компанія, яка перебуває на стадії розвитку і будує свій бізнес на основі нових інноваційних ідей чи технологій. Здебільшого це ідеї пов'язані зі створенням пристроїв та техніки для роботи у глобальній мережі, це софт та програми для розваг або для ведення електронної торгівлі. Проте інша сфера застосування – це бізнес у реальній економіці зі створення нового виду товару чи ефективного рішення.

Найчастіше поняття «стартап» асоціюється з інноваційною ідеєю бізнесу, планом розвитку або створенням нового товару у вигляді унікального продукту чи сервісу, стартапам притаманні невизначеність подальшого розвитку та пошук оптимальних шляхів реалізації бізнес-стратегії.

Впровадження стартапів впливає на швидкі темпи розвитку електронної торгівлі, з'являються численні площадки для забезпечення реалізації інтересів продавців та покупців з різних куточків світу.

Для забезпечення ефективного функціонування ринку електронної комерції, держава неодмінно пов'язана з наданням стабільного рівня послуг мобільного зв'язку, Інтернету, встановлення широкого покриття мережі передачі даних, вдосконалення технічних потужностей, проведенні цифровізації сільської місцевості та рівного доступу до можливостей глобальної мережі усіх громадян.

Проте на шляху застосування інтерактивних можливостей, сьогодення показує наявність значної кількості проблем в цій сфері, що становлять бар'єри, а саме це низький рівень інформованості громадян, щодо можливостей сфери Інтернет-торгівлі, недовіра до нових технологій, внаслідок слабкого розвитку законодавчої бази, яка гарантує та захищає права громадян України, поява значної кількості суб'єктів у мережі, які ведуть не доброчесну діяльність, випадки шахрайства, нехтування правами покупців та недостатній рівень освіченості людей та практичного досвіду використання технологічних пристроїв для реалізації своїх інтересів як покупців та продавців. З плином часу, виокремлення суті функціонування та впливу стартапів набуває все більш чіткого розуміння серед громадян та людей, що мають на меті реалізувати власну інноваційну ідею. Проте етапи та кроки впровадження стартапів викликають багато дискусій [4,с.3]. З метою захисту прав громадян у цифровому середовищі застосовуються положення Закону України «Про захист персональних даних» [2] та Закону України «Про інформацію» [3].

Перша стадія це вже початок життєвого циклу бізнесу, навіть за умови що стартап ще офіційно не існує. Передбачається, що підприємець має власну бізнес-ідею та готовий зробити перший крок у втіленні проекту, проте на цьому етапі першочерговим є оцінка життєздатності стартапу. Необхідно отримати консультації та інформаційну підтримку про потенціал бізнес-ідеї з якомога більшої кількості джерел, насамперед це друзі, колеги, ділові партнери або будь-які фахівці в галузі, до яких майбутній підприємець має доступ та з якими встановлено деякі комунікації. Успіх стартапу багато в чому залежить від

власних підприємницьких здібностей, наявності капіталу, фінансових ресурсів та створення управлінської команди.

Друга стадія передбачає офіційне оформлення ідеї та звичайно запуск стартапу. Організовується виробництво та вихід товарів на ринок. Багато з іноземних підприємців вважає, що помилки допущені на цій стадії впливають загалом на весь час функціонування проекту в цілому, тому це є проблемою короткого життєвого циклу значної кількості впроваджуваних стартапів. Серед найбільш впливових факторів на цьому етапі є здатність українських стартапів до гнучкості, адаптивності, оскільки необхідно встановлювати зворотній зв'язок з першими клієнтами для налаштування та пристосовування нових продуктів чи сервісів до вимог наступних клієнтів.

При досягненні стартапом третьої стадії розвитку, бізнес повинен генерувати постійний дохід і стабільно виробляти та забезпечувати клієнтів продукцією. При цьому грошовий потік збільшується, оскільки регулярні доходи покривають витрати та відбувається процес накопичення надлишку, тобто збільшення прибутку. На цьому етапі найбільшими викликами для підприємців є ефективний розподіл часу і ресурсів між низкою нових вимог, що потребують уваги, це обслуговування клієнтів, конкуренція, розширення виробничого процесу, пошук робочої сили, джерела вкладення вільних грошей. Саме ці проблеми для українських стартапів вирішує залучення до роботи людей з навичками, необхідними для максимального використання потенціалу бізнесу на цьому етапі, тобто професіоналів своє справи, юристів, менеджерів, економістів, ІТ – фахівців.

Розширення управлінської команди та команди фахівців передбачає згуртованість та мотивацію на досягнення мети бізнесу у відповідності з чітко визначеними напрямами та зрозумілими цілями роботи.

Четвертий етап настає за умов стабільної та прибуткової діяльності стартапу, тобто коли чітко розподілені управлінські функції, персонал відповідає вимогам та вміло виконує поставлені задачі. Розширення полягає у збільшенні масштабів роботи стартапу, тобто перехід до великих ринків збуту. При цьому необхідно оцінити свої ресурси, зусилля та потенційні здобутки, що можуть принести нововведення, адже розширення може вплинути на поточну якість обслуговування. Слід чітко розуміти, що бізнес-модель, яка принесла прибуток на території України не є гарантією того, що вона буде працювати в інших місцях на інших зовнішніх ринках або що нові пропозиції приведуть до аналогічного успіху[4,с.4].

На етапі зрілості кампанія працює стабільно із року в рік, деякі продовжують нарощувати потужності та розширювати географію збуту. Інші підприємці стикаються з декількома питаннями чи займатися подальшим розширенням бізнесу чи виходити з нього. Якщо обирається перший варіант, то з’являється необхідність визначити чи може бізнес підтримувати подальше зростання, чи є достатньої можливостей для розширення, та чи є бізнес достатньо фінансово стійким, щоб за умови невдалої спроби покрити видатки.

Також на цьому етапі можливі впровадження інноваційної техніки чи технології, що переведе функціонування бізнес-проекту на інший більш якісний рівень. Якщо

обирається другий варіант, це як правило, свідчить про точку виходу венчурних інвесторів, чи продаж частки інвестора іншому стратегічному інвестору, при цьому вартість на етапі «exit» значно перевищує початкові вкладення, що дозволяє інвесторам отримувати великі прибутки.

Однією з головних проблем впровадження стартапів є їх фінансування. Для України існує багато можливостей в цьому напрямі. Самофінансування, банківські кредити, конкурсні змагання для підприємців, гранти, державні програми є досить поширеною практикою, але інші джерела фінансування є менш розповсюдженими за відсутністю достатньої інформаційної підтримки для бізнесу. При старті власного бізнесу за умов невизначеності в українських реаліях слід використовувати краудфандінгові платформи, які допомагають отримати кредит, вклад, інвестиції від більш ніж однієї людини одночасно. На цих платформах можливо розміщувати інформацію про стартап, цілі бізнесу, плани на отримання прибутку та інші відомості. Співпраця з бізнес-ангелами, це робота з людьми, що мають великий інтерес до інвестування саме в стартапи, вони також можуть запропонувати наставництво або консультації поряд з наданням капіталу. Венчурний капітал являє собою професійно керовані фонди, які інвестують у компанії, що володіють величезним потенціалом розвитку. Загалом венчурне інвестування може бути доцільно для малих українських підприємств, які знаходяться за межами стадії запуску і вже приносять дохід. Проте мінусом є необхідність швидкого повернення вкладених коштів інвесторам[4,с.4].

Сьогодні стартапи досить активно відвойовують свою нішу у світовій економіці. Практично в кожній країні створюються колективи, які активно просувають свої інноваційні ідеї або продукти на ринок товарів і послуг. Загалом, можна помітити, що розвиток стартапів має певні закономірності в своєму розвитку та тенденції, які характеризують практично всі проекти останніх років:

1) використання Інтернету в роботі. Інтернет дає величезні можливості для того, щоб успішно організовувати і контролювати виконання свого проекту. Усе більше в роботі використовуються хмарні сервіси для зберігання великої кількості даних і для можливості роботи співробітників віддалено. Це дає свободу в пересуванні, можливість залучати в проекти людей з усіх куточків світу. І велика кількість стартапів стає багатонаціональними проектами. Активно зростає роль Інтернету для просування свого продукту, розміщення великої кількості реклами в мережі;

2) активне використання різних соціальних мереж із метою просування своєї ідеї. Соціальні мережі стають багатофункціональним інструментом у руках керівників проектів. Це пошук та підбір персоналу, реклама свого продукту, проведення різних досліджень серед аудиторії соціальних мереж, пошук потенційних інвесторів у продукт або послугу, зв'язок між віддаленими учасниками проекту і багато іншого;

3) більшість проектів орієнтуються на створення мобільних додатків для смартфонів. Ніша смартфонів зараз активно розвивається і вимагає великої кількості якісних та інноваційних програм для користувача. Причому активно розвиваються такі напрями, як здоров'я, стиль життя, планування свого часу, менеджери завдань, подорож і туризм,

віддалене управління своїм будинком та інші додатки для полегшення життя користувача;

4) у ніші стартапів намічається тенденція залучення у свої проекти фахівців із великих корпорацій. Причому це спостерігається у всіх країнах. Професіонали стали більше орієнтуватися на вільну і цікаву роботу в проектах, ніж на стабільність у великих компаніях. Це дозволяє підняти рівень виконання проектів і є великим плюсом для самих користувачів.

Загалом, можна зазначати, що протягом останніх 5 років ринок стартапів активно розвивається, підвищуються якість і унікальність створених продуктів, залучається до роботи все більше талановитих молодих людей. Крім того, стартапи стають усе більш привабливими для інвестицій у їхній розвиток [6,с.124].

Розвиток інформаційних технологій надав значні можливості покращення світової та української економіки зокрема. Створення та впровадження стартапів в Україні вже набуває значних розмірів, проте цей процес ускладнений специфічними проблемами, а саме: низька підтримка з боку держави; скрутне фінансове становище; низька культура підприємництва; відсутність інформаційної підтримки; несприятливий інвестиційний клімат; бракування знань іноземних мов для спілкування з потенційними партнерами та інвесторами; нерозвиненість венчурного інвестування та інші проблеми. Разом з тим Україна має потенціал розвитку ринку стартапів, оскільки у цій сфері відсутня значна конкуренція, налагоджуються зв'язки з міжнародними грантовими організаціями, фондами що підтримують розвиток інновацій та новітніх видів бізнесу. Використання новітніх форм фінансування та професійний підхід до ведення бізнес-процесів є запорукою розвитку стартапів в Україні[4,с.5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07. 2002 р. № 40-IV. *Відомості Верховної Ради України*, 2002, № 36, ст.266 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text (дата звернення 14.04.2026).

2. Закон України «Про захист персональних даних» від 01 червня 2010 р. № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*, 2010, № 34, ст. 481 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text (дата звернення 13.04.2026).

3. Закон України «Про інформацію» від 02 жовтня 1992 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*, 1992, № 48, ст.650 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text (дата звернення 13.04.2026)

4. Кулик Н. М. Впровадження та розвиток стартапів в українській економіці. *Ефективна економіка*. Вип. № 4.2020. С. 2-5.

5.Гладка Л., Колєснік Є. Українські стартапи: сучасний стан розвитку інноваційного підприємництва. *Молодий вчений*. Вип. № 4(44). С. 647.

6.Хромова Д. Д. Антоненко К. В. Сучасні світові тенденції розвитку стартапів на світовій арені. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Вип.19, ч. 3. 2018. С.124.

Удовенко Ю. О.,
доцент, доцент кафедри правового
забезпечення безпеки бізнесу
Державний торговельно-економічний університет,

ЗМІНА ЦІЛЬОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ІНВЕСТИЦІЙНУ ПРИВАБЛИВІСТЬ

Відповідно до Конституції України існують три форми власності на землю – державна, комунальна та приватна. Кожна земельна ділянка має визначене цільове призначення, яке регламентує можливості її використання. Використання землі не за цільовим призначення суперечить законодавству України та тягне за собою юридичну відповідальність. Водночас на практиці виникають ситуації, коли з'являється необхідність використовувати земельну ділянку інакше, ніж це передбачено документацією. У такому випадку власник має право змінити її цільове призначення. Таким чином, питання зміни цільового призначення земель залишається одним із найактуальніших, особливо з огляду на динамічні зміни на ринку нерухомості та у сфері землекористування.

Будь-який бізнес починається з наявності майна, зокрема земельних ділянок із належним цільовим призначенням. Відповідно до Земельного кодексу України, земля поділяється на категорії, кожна з яких має використовуватися за визначеною метою [1]. Цільове призначення – це не формальність, а встановлений законодавством напрям використання земельної ділянки, тобто межа доступного використання. Класична модель зміни цільового призначення передбачає залежність від функціонального призначення території. Така зміна допускається лише за наявності розробленої та затвердженої містобудівної документації. Йдеться, зокрема, про генеральний план населеного пункту, детальний план території або комплексний план просторового розвитку території територіальної громади.

За останні роки ця процедура зазнала значної цифрової трансформації. До липня 2021 року існував лише традиційний механізм зміни цільового призначення земель. Наразі ж бізнес має у своєму розпорядженні три основні механізми:

1. **Класична процедура** – передбачає розроблення та затвердження проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки. Вона застосовується до будь-якої категорії земель і форми власності, незалежно від їх розташування (у межах або за межами населених пунктів). Попри законодавчі зміни, ця процедура залишається актуальною, хоча характеризується тривалістю та корупційними ризиками.

2. Спрощена процедура – здійснюється без розроблення проекту землеустрою за умови внесення до Державного земельного кадастру відомостей про функціональні зони.

Цей механізм є прогресивним, однак на практиці майже не застосовується через відсутність даних у кадастрі та нерозробленість комплексних планів просторового розвитку територій об'єднаних територіальних громад

3. Ексклюзивна процедура – передбачає зміну цільового призначення сільськогосподарських земель під об'єкти промисловості та енергетики на підставі мотивувального висновку органу містобудування та архітектури. Вона застосовується за межами населених пунктів у разі відсутності містобудівної документації. Законодавець визначив її як тимчасовий механізм, що діє протягом воєнного стану та п'яти років після його припинення або скасування [1]. Такий підхід уже використовувався з 2022 року для релокованих підприємств, мультимодальних терміналів, портів на Дунаї, житла для ВПО, інженерно-комунікаційних мереж, об'єктів дорожньо-транспортної інфраструктури. А нині його розширено на об'єкти промисловості та енергетики. Зокрема, цей механізм застосовується до таких об'єктів: - промислові та складські будівлі; - сільськогосподарські комплекси (елеватори, ферми, зерносховища); - лінії електропередачі та трубопроводи (крім магістральних нафтогазопроводів); - комплексні промислові об'єкти зокрема індустріальні парки, виробничі бази.

Прийняття Закону України № 3563-IX від 06.02.2024 спрямоване на усунення однієї з основних проблем – відсутності містобудівної документації на територіях за межами населених пунктів [2]. Ключовим інструментом спрощеної процедури є мотивований висновок уповноваженого органу містобудування та архітектури щодо можливості розміщення об'єкта. Саме цей документ слугує підставою для проєктування та зміни цільового призначення земельної ділянки без необхідності розроблення детального плану території. Водночас, попри спрощений характер процедури, у такому випадку необхідно дотримуватися низки законодавчих обмежень: 1. Земельна ділянка повинна розташовуватися за межами населеного пункту. 2. Відсутня затверджена містобудівна документація. 3. Ділянка не належить до земель природно-заповідного фонду, водного фонду, лісогосподарського або історико-культурного призначення. 4. Запланований об'єкт будівництва має відповідати переліку, визначеному законом. 5. Застосування процедури обмежується періодом дії воєнного стану та п'ятьма роками після його припинення або скасування.

З практики випливає, що за період 2024-2026 років значна кількість осіб скористалася спрощеною процедурою зміни цільового призначення земель. Водночас, ми вважаємо, що цей закон має низку суттєвих недоліків. По-перше, земля є основним національним багатством, а землі сільськогосподарського призначення мають особливу економічну цінність. Їх забудова може призвести до втрати цієї категорії земель. Крім того, закон дозволяє розміщення об'єктів промисловості та енергетики на окремих особливо цінних землях, що викликає критику з боку практиків. Також зміна цільового призначення сільськогосподарських земель фактично означає їх вилучення з товарного сільськогосподарського обігу, що в перспективі може створити загрозу продовольчій безпеці держави. По-друге, існують корупційні ризики, які перешкоджають залученню інвестицій. Концентрація повноважень у тому самому органі, відповідальному за видачу

містобудівних умов, не усуває ризиків непрозорості процедур і може сприяти формуванню вибіркової практики ухвалення рішень. По-третє, закон має негативний вплив на процеси європейської інтеграції. Насправді як промислові, так і сільськогосподарські об'єкти здійснюють негативний вплив на довкілля. Водночас Україна, виконуючи зобов'язання за Орхуською конвенцією, ухвалила закони «Про оцінку впливу на довкілля» та «Про стратегічну екологічну оцінку». Стратегічна екологічна оцінка проводиться, зокрема, на етапі розроблення містобудівної документації. Відтак, у разі можливості зміни цільового призначення земель без наявності такої документації фактично нівелюється проведення стратегічної екологічної оцінки та участь громадськості у прийнятті рішень, що впливають на довкілля. Крім того, розміщення нових підприємств може спричиняти додаткове екологічне навантаження на землі, що знаходяться у зоні впливу. По-четверте, попри проведення децентралізації, інвентаризацію земель та створення об'єднаних територіальних громад, члени громад фактично не мають належного впливу на розміщення екологічно небезпечних об'єктів на їхній території. По-п'яте, на практиці проблемним може стати ігнорування вимог щодо санітарно-захисних зон та ризик хаотичної забудови промисловими й енергетичними об'єктами. Крім того, закон допускає ситуацію, за якої екологічний вплив нових підприємств не узгоджується з правовим режимом використання прилеглих земель, що створює ризики неузгодженості між екологічним та земельним регулюванням [3].

Таким чином, ми вважаємо, що така спрощена система зміни цільового призначення земель не повинна існувати в запропонованому вигляді. Незважаючи на певні позитивні аспекти цієї процедури, на практиці земельні ділянки фактично переводяться під реалізацію конкретних проєктів, при цьому ігнорується комплексне планування територій, що в подальшому може спричинити юридичні наслідки. Крім того, цей закон знижує інвестиційну привабливість України для іноземних інвесторів через недостатній рівень конкурентності регулювання. Для залучення інвестицій і швидкого відновлення країни необхідно створювати не «спрощені» або привілейовані умови для окремих суб'єктів, а конкурентне ринкове середовище, яке забезпечуватиме зацікавленість іноземних інвесторів у вкладенні коштів в Україну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення порядку зміни цільового призначення земельних ділянок для залучення інвестицій з метою швидкої відбудови України: Закон України від 06.02.2024 р. № 3563-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3563-20#Text.

3. Відбудова і корупція. Які й у кого плани на сільськогосподарську землю? URL: https://holka.org.ua/vidbudova-i-korupcziya-yaki-j-u-kogo-plany-na-silskogospodarsku-zemlyu/

Шляга Вікторія Антонівна
Здобувач вищої освіти на бакалаврському
рівні юридичного факультету Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У сучасну цифрову епоху персональні дані стали важливим ресурсом, що активно використовується державою, бізнесом і суспільством. Швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, інтернету та цифрових сервісів призвів до значного зростання обсягів обробки персональних даних, що, у свою чергу, актуалізує питання їх належного правового захисту. В Україні правові засади у цій сфері визначаються Конституцією України та спеціальним законодавством, зокрема Законом України «Про захист персональних даних» [1].

Право на захист персональних даних є складовою права на приватність і передбачає можливість особи контролювати інформацію про себе. Конституція України гарантує невтручання в особисте і сімейне життя, а також забороняє збирання, зберігання, використання і поширення конфіденційної інформації без згоди особи, за винятком випадків, передбачених законом [1].

Основним нормативно-правовим актом у сфері захисту персональних даних в Україні є Закон України «Про захист персональних даних», який визначає поняття персональних даних, встановлює принципи їх обробки, права суб'єктів даних та обов'язки володільців і розпорядників. Закон передбачає такі принципи, як законність, цільове призначення обробки, пропорційність та безпека даних [2].

У цифрову епоху особливої актуальності набувають питання обробки персональних даних в інтернеті, соціальних мережах та хмарних сервісах. Великі обсяги даних (Big Data), штучний інтелект та алгоритмічні системи створюють нові ризики для приватності, зокрема неконтрольоване поширення інформації, профілювання користувачів та можливість дискримінації на основі автоматизованих рішень [3].

Одним із ключових викликів є забезпечення кібербезпеки та захисту персональних даних від витоків і несанкціонованого доступу. Кібератаки, фішинг, витоки баз даних стають дедалі поширенішими, що вимагає від держави та суб'єктів господарювання впровадження сучасних технічних і організаційних заходів захисту інформації [4].

Важливим аспектом є гармонізація українського законодавства із міжнародними стандартами, зокрема з правом Європейського Союзу. Загальний регламент про захист

даних (GDPR) встановлює високі стандарти у сфері захисту персональних даних, включаючи принцип підзвітності, право на забуття та обов'язок повідомлення про витоки даних. Україна поступово адаптує своє законодавство до цих вимог у рамках євроінтеграційних процесів [5].

Інституційне забезпечення захисту персональних даних в Україні здійснюється Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, який контролює дотримання законодавства у цій сфері, розглядає скарги громадян та проводить перевірки. Водночас існує потреба у посиленні повноважень цього органу та створенні спеціалізованого незалежного регулятора [2].

Серед перспектив розвитку правового забезпечення захисту персональних даних варто виділити вдосконалення законодавства, впровадження сучасних технологій захисту інформації, підвищення рівня правової культури населення та розвиток міжнародного співробітництва. Важливим напрямом є також запровадження принципів «privacy by design» та «privacy by default» у діяльності організацій [3].

Окрему увагу слід приділити підвищенню рівня обізнаності громадян щодо своїх прав у сфері захисту персональних даних. Освітні програми, інформаційні кампанії та розвиток цифрової грамотності сприятимуть більш ефективному захисту приватності в умовах цифрового суспільства [4].

Таким чином, правове забезпечення захисту персональних даних у цифрову епоху є складним і динамічним процесом, що потребує постійного вдосконалення. Врахування сучасних викликів і впровадження міжнародних стандартів є необхідною умовою забезпечення ефективного захисту прав людини в інформаційному суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 13.04.2026).

2. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17 (дата звернення: 13.04.2026).

3. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council (General Data Protection Regulation). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj (дата звернення: 13.04.2026).

4. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12 (дата звернення: 13.04.2026).

5.Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (Конвенція № 108 Ради Європи). URL: https://www.coe.int/en/web/data-protection (дата звернення: 13.04.2026).